

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

SIMA JOGMINAITĖ
Verslo teisės studijų programa

**FINANSINIŲ PASLAUGŲ TEIKIMO
VARTOTOJAMS YPATUMAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
doc. dr. Lina Novikovienė

Vilnius, 2009

TURINYS

IVADAS	3
I. FINANSINIŲ PASLAUGŲ TEIKIMO VARTOTOJAMS TEORINIAI PAGRINDAI	8
1.1. FINANSINIŲ PASLAUGŲ SAŲOKA, RŪŠYS IR BENDROJI CHARAKTERISTIKA	8
1.2. FINANSINIŲ PASLAUGŲ VARTOTOJAS IR JO TEISINĖS APSAUGOS ELEMENTAI ...	14
II. ATSKIRŲ FINANSINIŲ PASLAUGŲ TEIKIMO VARTOTOJAMS YPATUMAI	19
2.1. BANKINIO POBŪDŽIO FINANSINIŲ PASLAUGŲ TEIKIMO VARTOTOJAMS YPATUMAI	21
2.1.1. Bankai ir jų išskirtinumas	22
2.1.2. Lietuvos banko vaidmuo prižiūrint komercinių bankų veiklą.....	25
2.1.3. Indėlių priėmimo paslaugų teikimo vartotojams ypatumai	26
2.2. KREDITINIO POBŪDŽIO VEIKLA IR JOS YPATUMAI	30
2.2.1. Hipotekinių kreditų teikimas vartotojams	31
2.2.2. Vartojimo kreditai	35
2.2.3. Greitieji vartojimo kreditai	42
2.3. INVESTICINIO POBŪDŽIO VEIKLA IR JOS YPATUMAI.....	46
2.3.1. Investicinių paslaugų rinkos dalyviai	47
2.3.1.1. <i>Investicinių paslaugų teikėjai</i>	47
2.3.1.2. <i>Investicinių paslaugų vartotojai</i>	50
2.3.1.3. <i>Investicines paslaugas teikiančių subjektų priežiūros institucija</i>	51
2.3.2. Investicinių paslaugų teikimas	52
IŠVADOS	58
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS	61
LITERATŪROS SĄRAŠAS	63
SANTRAUKA	72
SUMMARY	73
1 PRIEDAS	74
2 PRIEDAS	76

ĮVADAS

Problemos formulavimas ir temos aktualumas. Pačių primityviausių finansinių paslaugų teikimo istorija pasaulyje skaičiuojama tūkstantmečiais. Įvairias brangenybes saugančios, paskolas teikiančios bei užsienio valiutas keičiančios įstaigos egzistavo jau senovės Babilonijoje ir antikinėse civilizacijose, ypač Romoje. Tačiau šiuolaikinę finansinių paslaugų sampratą atitinkančias paslaugas buvo pradėta teikti tik renesanso laikotarpiu. Finansinio sektoriaus teikiamų paslaugų sąrašas formuojamas iki šiol. Jo ilgis priklauso nuo valstybėse išplėtotų laisvosios rinkos santykių, valdymo formos, technologijų pažangos, ekonominio lygio ir kitų faktorių.

Lietuvoje, dėl objektyviai susiklosčiusių aplinkybių (daugiau kaip pusę šimtmečio trukusios sovietinės okupacijos ir laisvosios rinkos varžymo), paskutiniojo praėjusio tūkstantmečio amžiuje finansinių paslaugų vystymasis buvo labai lėtas, o plėtra neekstensyvi. Lietuva XX a. pabaigoje kartu su Lenkija, Vengrija, Čekoslovakija, Rumunija, Bulgarija, Estija bei Latvija paskelbė, kad komandinę planinę ekonomiką yra pasiryžusios keisti į rinkos ekonomiką. Tačiau tik pabandžius mokytis laisvosios rinkos santykių abėcėlės ir pradėjus kurti pirmąsias finansines įstaigas, žmonės - tų paslaugų vartotojai - buvo skaudžiai pamokyti: 1994–1998 m. prasidėjus masinei bankų griūčiai¹ gyventojai prarado visas ar dalį savo santaupų, laikomų bankuose. Tokią situaciją didžiąja dalimi lėmė tai, kad finansinių paslaugų teikimo sektoriuje susiklostę santykiai buvo reglamentuojami labai nesistemiškai arba išvis nereglamentuojami. Deja, ši problema išlieka aktuali ir dabartiniu metu. Nors finansiniam sektoriui itin didelį dėmesį skiria ne tik nacionalinė valdžia, bet ir Europos Sąjungos institucijos, sprendimai, skatinantys pozityvius poslinkius apsaugant vartotojus, teikiant jiems finansines paslaugas, vis dar yra nepakankamai efektyvūs arba prastai ir per lėtai įgyvendinami. Dėl šios priežasties vienas iš finansinių paslaugų teikimo išskirtinumų Lietuvoje yra tas, kad trūksta pasitikėjimo privačiomis finansinėmis struktūromis,² be to, dauguma paslaugų yra naujos, mažai žinomos ir neįprastos vartotojams.

Dabartinės ekonominės situacijos akivaizdoje ši, patikimumo problema, yra ypač aktuali ir ne tik Lietuvos gyventojams. Finansinio sektoriaus įmonių bankroto banga 2007-2008 m. nuvilnijusi per

¹ 1994-1998 m. Lietuvoje bankrutavo 59 procentai bankų. (Šadžius L. Lietuvos komercinių bankų ekstensyvi plėtra ir griūtis (1991-1996 m.) // Pinigų studijos. Pinigai ir bankininkystė. 2004, Nr. 4. P. 18.

² 2009 m. vasario 23-25 d. atlikta UAB „Prime consulting“ apklausa parodė, kad komerciniais bankais Lietuvoje visiškai nepasitiki 14,4 procento gyventojų, iš dalies pasitiki – 56,6 procento, visiškai pasitiki – 21,6 procento. (Šaltinis: Miestiečiai nelabai pasitiki komerciniais bankais // www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=20804175; prisijungimo laikas: 2009-03-12).

Jungtinės Amerikos Valstijas „išprovokavo“ gilią ekonominę recesiją, kuri domino efektu išplito visame pasaulyje. Tai verčia sunerimti daugelį socialinių mokslų teoretikų ir praktikų bei galvoti apie efektyvesnę vartotojų teisių apsaugą ir griežtesnę finansinių paslaugų teikimo kontrolę. Todėl išskirtinis tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų leidėjų dėmesys finansinių paslaugų sektoriui yra būtinas.

Lietuvoje finansinių paslaugų pavyzdinį sąrašą nustato Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. Jame išvardyta 20 rūšių paslaugų, kurios laikomos finansinėmis. Šiuo metu, kai vartojimas yra esminė ekonomikos skatinimo dalis, neabejotinai, svarbiausi, tarp vartotojų ir finansines paslaugas teikiančių įmonių susiklostantys, santykiai yra kreditavimas. Dėl kredito sutartyse taikomų standartinių nuostatų, nepagrįstai didelių paslaugų administravimo kaštų, neproporcingai paskirstytos rizikos, žinių stokos ir dažnai dėl to, kad kreditus norima gauti kuo greičiau, vartotojai šioje srityje susiduria su itin nepalankiomis tokių paslaugų teikimo sąlygomis.

Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnyje, greta kitų finansinių paslaugų, minimos ir investicinio pobūdžio paslaugos. Globalios finansų krizės akistatoje pasaulio susidomėjimas šia sritimi labai išaugo. Deja, lietuviams investavimo kultūra vis dar yra svetimas ir naujas dalykas: 2008 m. lapkritį žurnalo „Verslo savaitė“ atliktos apklausos duomenimis nustatyta, kad savarankiškai lėšas į nuosavybės vertybinius popierius, konkrečiai į akcijas, investuoja tik apie 0,08 procento Lietuvos gyventojų. Pastaruoju metu šioje srityje patirti nuostoliai ar tik maža investicinė grąža dar labiau apsunkina naujų investuotojų ir jų finansinio kapitalo pritraukimą į akcijų rinkas, nors metas investuoti, anot ekspertų, yra pats palankiausias.

Iš finansinių paslaugų pavyzdiniame sąrašė išvardytų paslaugų aktualesnės yra ir indėlių bei kitų gražintinų lėšų priėmimo, valiutų keitimo, pinigų pervedimo ir kitos paslaugos. Tačiau visų, minėtame sąrašė išvardytų, paslaugų reikšmė, vartojimo dažnumas nėra vienodi. Todėl šiame baigiamajame darbe, siekiant atskleisti finansinių paslaugų teikimo vartotojams ypatumus, išsamesnei analizei pasirinktos, būtent, kreditavimo, investavimo ir su indėlių priėmimu susijusios paslaugos. Dabartinį susidomėjimą indėliais lėmė istoriškai aukštos palūkanų normos už kredito įstaigoje padėtą indėlį tiek nacionaline, tiek kitomis užsienio valiutomis. Ši ir kitos dvi aukščiau minėtos paslaugos geriausiai atspindi finansinių paslaugų teikimo vartotojams ekstremumus: kreditavimas ir indėlių priėmimas dėl išskirtinio aktualumo šių dienų kontekste, todėl ypatumus geriausia atskleisti taikant empirinius tyrimo metodus, o investavimas – bent jau Lietuvoje, vis dar menkiausiai vartotojams pažįstama finansinė sritis, todėl išskirtinumą ieškojimas padės geriau atskleisti šios veiklos specifiką ir,

galbūt, turės praktines naudas vartotojams ruošiantis investuoti. Be to, analizuojant investicines paslaugas kartu tiriamos ir finansinio tarpininkavimo paslaugos.

Tyrimo objektas. Magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas yra vartotojams teikiamų finansinių paslaugų ypatumai.

Tyrimo dalykas. Dėl ribotos darbo apimties, plataus nagrinėjamos srities masto ir kitų priežasčių ne visų Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme išvardytų paslaugų teikimo vartotojams ypatumų bus ieškoma. Didžiausias dėmesys, siekiant atskleisti esminius finansinių paslaugų teikimo vartotojams požymius, skiriamas kreditavimo, investavimo produktams bei indėlių ir kitų gražintinių lėšų priėmimui. Tiriama ir finansinių paslaugų sąvoka, išskiriami šias paslaugas charakterizuojantys bruožai, įvardijami kriterijai, kuriuos atitinkantis asmuo yra laikomas vartotoju, išskiriami jo teisinės apsaugos elementai, paskirtis ir tikslai, analizuojama verslo subjektų, teikiančių finansines paslaugas, institucijų, prižiūrinčių bei kontroliuojančių finansinių paslaugų teikimą, veikla.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti svarbiausias savybes, kuriomis pasižymi finansinių paslaugų teikimas ypatingai subjektų grupei - finansinių paslaugų vartotojams, siekiant išskirti ypatumus, kurie parodytų finansinių paslaugų teikimo savitumą, sudėtingumą, problemišumą ir rizikingumą lyginant su kitomis vartotojams teikiamomis paslaugomis.

Tyrimo uždaviniai. Siekiant realizuoti išsikeltą tikslą darbe bus įgyvendinami šie uždaviniai:

1. Atskleisti finansinių paslaugų sąvoką ir išskirti pagrindines šių paslaugų charakteristikas;
2. Apibūdinti vartotojo teisinę padėtį ir papildomą apsaugą finansinių paslaugų teikimo srityje;
3. Išsamiai ištirti indėlių priėmimo, kreditinio ir investicinio pobūdžio paslaugas, įvardijant šių paslaugų teikimo vartotojams išskirtinumus bei analizuojant atskirų finansinių paslaugų reglamentavimo privalumus ir trūkumus;
4. Išskirti finansines paslaugas teikiančių įmonių ir jų priežiūrą vykdančių institucijų esminius bruožus, įvertinti jų vaidmenį finansinių paslaugų teikimo procese.

Hipotezė. Teikiant finansines paslaugas vartotojams susiklosto santykiai, pasižymintys tam tikromis specifinėmis savybėmis, lemiančiomis šių paslaugų teikimo išskirtinumą, ir kurios nėra būdingos teikiant paprastas ne finansinio pobūdžio paslaugas.

Tyrimo metodika. Magistro baigiamojo darbo tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti naudojami teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai:

- Sisteminės analizės ir sintezės metodai. Taikant juos analizuojamos charakteringiausios finansinės paslaugos, kurios geriausiai atskleidžia tokių paslaugų teikimo vartotojams niuansus. Šių

metodų pagalba atskirose paslaugų rūšyse nustatyti išskirtinimai galiausiai apibendrinami ir remiantis indukcijos metodu įvardijami kaip ypatumai, būdingi kai kurių kitų finansinių paslaugų teikimui.

- Lingvistinis metodas. Šis metodas naudojamas siekiant išsiaiškinti teisės aktuose, moksliniuose darbuose ir praktikoje vartojamų terminų prasmę.

- Analitinis - kritinis metodas. Jo pagalba pažvelgta į finansinio sektoriaus teisinio reguliavimo trūkumus ir į teisės aktų įgyvendinimo disfunkcionalumą.

- Lyginamasis metodas. Jis pasitelkiamas lyginant ir vertinant mokslines koncepcijas ir teisės aktus, analizuojant teorijos ir praktikos santykį.

- Dokumentų analizės metodas. Šio metodo pagalba analizuota negausi teismų praktika ir Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos nutarimai finansinių paslaugų teikimo vartotojams tematika, taip pat finansines paslaugas reglamentuojantys teisės aktai, įvairios sutartys, sudarytos tarp finansinių paslaugų teikėjų ir vartotojų, standartinės greitųjų vartojimo kreditų sutarčių sąlygos, reklaminė medžiaga apie indėlių palūkanų normas ir kita informacija.

- Statistinių duomenų analizės metodas. Metodas naudojamas analizuojant finansų tarpininkų įmonių skaičiaus kitimo tendencijas, vartotojų taupymo įpročius, finansinių paslaugų išmanymo lygį, tokių paslaugų vartojimo dažnį, vartotojų pasitikėjimo finansines paslaugas teikiančiais subjektais laipsnį ir kitus rodiklius.

Tyrimo šaltiniai. Siekiant atskleisti baigiamojo darbo temą analizuojami Lietuvos ir Europos Sąjungos teisės aktai, mokslinė literatūra, įvairios sutartys, sudarytos tarp finansinių paslaugų teikėjų ir tų paslaugų vartotojų, publikacijos spaudoje bei teismų sprendimai. Pagrindiniai tyrimo šaltiniai – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas, Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas ir Europos Sąjungos direktyvos, kurias įgyvendinant ir buvo priimti minėti teisės aktai. Taip pat analizuojami Lietuvos ir užsienio autorių moksliniai darbai, tiriant pasirinktas atskiras finansinių paslaugų rūšis ir gilinantis į finansinių paslaugų ir vartotojo sąvokas.

Darbo praktinė reikšmė. Darbe nagrinėjama tema aktuali tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu. Nesisteminė vartotojų teisių apsauga, jo, kaip silpnesnės šalies statusas, sąlygoja gana grubius, su vartotojų teisėmis susijusius, pažeidimus. Dabar galiojantys teisės aktai neužtikrina efektyvių finansinių paslaugų vartotojų teisių gynimo būdų, dėl to atsiranda daug spragų, kurias būtų galima užpildyti remiantis antriniais teisės šaltiniais, pavyzdžiui, doktrina. Tačiau Lietuvoje nėra nė vienos platesnės mokslinės studijos šia tema. Neiškiriama ne tik atskirų finansinių paslaugų teikimo

vartotojams specifika, bet trūksta ir apibendrintos informacijos apie pačias finansines paslaugas. Finansinio sektoriaus veiklą plačiau yra ištyrę tik ekonomikos teorijos specialistai, tačiau vartotojas, jo teisių apsauga ir reglamentavimas lieka už šio tyrimo ribų.

Darbe pateikti apibendrinimai ir padarytos išvalgos gali būti naudingos ne tik nagrinėjant finansinių paslaugų teikimo vartotojams ypatumus teoriniu lygmeniu, bet ir praktiškai teikiant bei vartojant šias paslaugas. Žmones neišvengiamai susiduria su tam tikromis finansinėmis operacijomis, todėl jiems būtina žinoti, kas būdinga tokiai veiklai, kaip apsaugoti savo interesus ir kokios institucijos yra kompetentingos prižiūrėti finansines paslaugas teikiančių subjektų veiklą bei ginti vartotojus. Todėl darbe ištirti klausimai gali būti pradiniu indėliu į labai negausią verslo teisės mokslo literatūrą finansinių paslaugų teikimo vartotojams tema.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, susidedanti iš dviejų pagrindinių skyrių, kurie dar skaidomi į poskyrius, ir apibendrinančios išvados. Darbo pabaigoje nurodomas naudotos literatūros sąrašas, pateikiamos magistro baigiamojo darbo santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, pridedami magistro baigiamojo darbo priedai.

Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjami teoriniai finansinių paslaugų teikimo vartotojams pagrindai, t. y., finansinių paslaugų sąvoka, rūšys, bendroji charakteristika, taip pat atskleidžiama vartotojo samprata, jo teisinės apsaugos elementai, paskirtis ir esmė.

Antrojoje magistro baigiamojo darbo dalyje taikant įvairius mokslinio tyrimo metodus siekiama išnagrinėti atskirus finansinių paslaugų produktus. Čia pateikiamas išsamus bankinės, kreditinės ir investicinės veiklos apibūdinimas, konkretizuojama vartotojo sąvoka išskiriant tokias sąvokas kaip neprofesionalusis investuotojas. Analizuojant minėtas finansines paslaugas ieškoma specifinių savybių, kurios parodytų tų paslaugų teikimo išskirtinumą lyginant su kitokių, ne finansinių, paslaugų teikimu. Šiame skyriuje taip pat pabrėžiama finansinio sektoriaus įmonių veiklos specifika ir vaidmuo, apibūdinamos institucijos, kurios prižiūri finansines paslaugas teikiančias įstaigas.

Galiausiai, lyginant įvairius nagrinėtus šaltinius ir analizuojat empirinių tyrimų metu gautus rezultatus, siekiama išskirti ypatumus, atsirandančius teikiant finansines paslaugas vartotojams.

I. FINANSINIŲ PASLAUGŲ TEIKIMO VARTOTOJAMS TEORINIAI PAGRINDAI

Prieš pradėdant nagrinėti atskirų finansinių paslaugų teikimą vartotojams, būtina bent trumpai apžvelgti, kas yra finansinės paslaugos, kuo jos išsiskiria iš kitų paslaugų ir kuo ypatingas tų paslaugų vartotojas.

1.1. FINANSINIŲ PASLAUGŲ SĄVOKA IR RŪŠYS

Finansinių paslaugų sąvokos atveju svarbu aiškiai nustatyti visus požymius, kurie leistų išskirti tam tikrą paslaugų ratą ir jį apibrėžti kaip finansines paslaugas. Tai padaryti būtina siekiant tinkamai taikyti teises normas bei nustatyti tam tikrą teisinį reguliavimą. Iš pirmo žvilgsnio šis uždavinys neatrodo sudėtingas, tačiau visada išlieka pavojus, kad net ir aiškiai apibrėžus finansines paslaugas, nustačius specifinius tokių paslaugų požymius ir bruožus, tam tikros specialiosios teisės normos gali būti pritaikytos netinkamai, nes praktikoje grynai finansinės paslaugos susimaišo su nefinansinėmis ar panašaus pobūdžio paslaugomis.³

Siekiant atskleisti bendrąją finansinių paslaugų sąvoką svarbu pažymėti, kad ne kiekviena finansinė paslauga yra teikiama vartotojui ir ne kiekviena paslauga, teikiama fiziniam asmeniui, gali būti pripažįstama kaip finansinė paslauga vartotojui.⁴ Kita vertus, netgi ir esant vartotoju finansinės paslaugos teikimui gali būti netaikomas finansinių paslaugų vartotojui teisinis režimas dėl tokios paslaugos ypatybių, pavyzdžiui, dėl sandorio sumos, sandorio sudarymo vietos ir pan.⁵

Sprendžiant finansinių paslaugų apibrėžimo problemą reiktų remtis šiuo metu galiojančia Lietuvos ir Europos Sąjungos teise. Lietuvoje vienas pagrindinių teisės aktų, reglamentuojančių finansines paslaugas ir jas teikiančių įmonių veiklą, yra Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas.⁶ Jame pateiktas pavyzdinis tokių paslaugų sąrašas. Tačiau minėtas įstatymas neformuoja

³ Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų instituto tyrimas ACCESS 2000. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje finansinių paslaugų teikimo srityje 2003 // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?2737869162>; prisijungimo laikas: 2009-01-15.

⁴ Ten pat.

⁵ Pavyzdžiui, 2008 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2008/48/EB dėl vartojimo kredito sutarčių 2 straipsnio 2 dalies c punkte nustatyta, kad vartojimo kredito sutartis, kurios suma yra mažesnė nei 200 eurų arba didesnė nei 75000 eurų, nepatenka į direktyvos taikymo sritį. Todėl, kai vartotojas ima, tarkim, 100 eurų vertės kreditą jam specialus vartotojų teisių apsaugos režimas, numatytas minėtoje direktyvoje, netaikomas.

⁶ Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Valstybės Žinios. 2002, Nr. 91-3891.

finansinių paslaugų apibrėžimo (tik įvardija kokios paslaugos laikomos finansinėmis). Siekiant išsiaiškinti šį apibrėžimą, neišvengsime lingvistinės ir istorinės „finansinių paslaugų“ sąvokos genezės.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas žodį „*finansai*“ apibūdina kaip pinigus, lėšas.⁷ Tas pats leidinys pateikia ir „*paslaugos*“ sampratą, tai - patarnavimas, pagalba.⁸ Kitaip tariant finansines paslaugas, aiškinant lingvistiškai, galima įvardinti kaip tam tikrą pagalbą tvarkant savo piniginius išteklius.

Pasaulyje „finansinių paslaugų“ terminas atsirado palyginti neseniai. Plačiau jį vartoti buvo pradėta Jungtinėse Amerikos Valstijose 1990 m. pabaigoje, kai buvo priimtas Gramm-Leach-Bliley aktas,⁹ kuris leido JAV veikiančioms skirtingų tipų bendrovėms, teikiančioms paslaugas finansų srityje, susijungti.¹⁰ Nuo to laiko bankai, draudimo bendrovės, tarpininkavimo firmos imtos vadinti finansinių paslaugų įmonėmis. Būtent tai pastūmėjo bankus užsiiminti draudimo ir finansinio tarpininkavimo paslaugomis: atidaryti pačiame banke padalinius arba tapti holdingo kompanijomis ir supirkti draudimo bendrovių ar investicinių bankų kontrolinius akcijų paketus. Pastarasis modelis ypač paplito ne tik Jungtinėse Amerikos Valstijose, bet ir Japonijoje.

Lietuvoje, kaip minėta, finansinių paslaugų sąrašas pateiktas Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje. Jame finansinėmis įvardijama 20 paslaugų, t. y.:

- indėlių ir kitų gražintinų lėšų priėmimas;
- skolinimas (įskaitant hipotekines paskolas);
- finansinė nuoma (lizingas);
- pinigų pervedimas;
- mokėjimo kortelių ir kitų mokėjimo priemonių išleidimas ir (arba) operacijų su jomis atlikimas;
- finansinių laidavimų ir finansinių garantijų teikimas;
- sandorių sudarymas savo ar kliento sąskaita dėl pinigų rinkos priemonių (čekių, vekselių, indėlių sertifikatų ir t. t.), užsienio valiutos, finansinių būsimųjų ir pasirinkimo sandorių, valiutos keitimo kurso nustatymo ir palūkanų normos nustatymo priemonių, viešosios apyvartos vertybinių popierių, tauriųjų metalų;

⁷ Klimavičius J., Paulauskas J., Pikčilingis J. ir kt./red. Keinys St. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 331.

⁸ Ten pat. P. 743.

⁹ Gramm-Leach-Bliley Act (Finansinių paslaugų modernizavimo įstatymas) // <http://banking.senate.gov/conf/>; prisijungimo laikas: 2008-11-27.

¹⁰ Gramm-Leach-Bliley aktas panaikino 1933 m. priimtą Glass-Steagall įstatymą, kuris draudė bankui siūlyti draudimo ir investavimo paslaugas.

- investicinės paslaugos;
- finansinis tarpininkavimas (agento veikla);
- pinigų tvarkymas;
- informacijos bei konsultacijų kredito teikimo ir mokėjimo klausimais teikimas;
- seifo kamerų nuoma;
- valiutos keitimas (grynaisiais pinigais);
- atsiskaitymų tarp kredito įstaigų įskaitymas (kliringas);
- piniginių lėšų saugojimas ir administravimas;
- įmonių konsultavimas dėl kapitalo struktūros, gamybos strategijos ir su tuo susijusių klausimų, taip pat konsultacijos ir paslaugos, susijusios su įmonių reorganizavimu, pertvarkymu ir pirkimu;
- su vertybinių popierių emisijomis susijusių paslaugų teikimas;
- elektroninių pinigų išleidimas ir tvarkymas;
- investicinių fondų, uždaro tipo investicinių bendrovių, pensijų fondų ar investicinių kintamojo kapitalo bendrovių valdymas;
- finansinių priemonių saugojimas, apskaita ir valdymas klientų sąskaita, įskaitant turto saugojimą ir kitas su tuo susijusias paslaugas, tokias kaip pinigų ar finansinio užstato valdymas.

Šiame teisės akte išvardytos beveik tokios pat finansinės paslaugos, kokios minimos ir 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2006/48/EB dėl kredito įstaigų steigimosi ir veiklos.¹¹ Tačiau Lietuvos įstatymų leidėjai į pirminę Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo redakciją nebuvo įtraukę kai kurių finansinių paslaugų rūšių, tokių kaip investicinių, pensijų fondų valdymo veiklos ir kt., kurios taip pat buvo minimos 2000 m. kovo 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2000/12/EB,¹² kurią vėliau pakeitė aukščiau minėtas Europos Sąjungos teisės aktas.

Seimas 2003 m. papildė Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnį ir investicinių bei pensijų fondų valdymo veiklą įtraukė į finansinių paslaugų sąrašą. Tuo tarpu draudimas taip ir liko už pavyzdinio finansinių paslaugų sąrašo „borto“. Nors draudimo paslaugų teikimą reglamentuoja daugybė Europos Sąjungos direktyvų, Lietuvos Respublikos draudimo

¹¹ Directive 2006/48/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions // Official Journal, L, 2006, Nr. 177.

¹² Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council of 20 March 2000 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions // Official Journal, L, 2000, Nr. 126.

įstatymas¹³, kuriame gana išsamiai aptariama šios veiklos specifika, atskiros draudimo sutarčių rūšys ir pan., tačiau tai nėra argumentas pateisinantis draudimo paslaugų neįrašymą į pavyzdinį finansinių paslaugų sąrašą. Tuo labiau, kad kitų finansinių paslaugų turinį taip pat detalizuoja atskiri teisės aktai (pvz., Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas¹⁴, Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas¹⁵ ir kt.). Įdomu tai, kad Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatyme pateiktame finansinių paslaugų apibrėžime sakoma, kad: „finansinės paslaugos tai - draudimo ir pensijų kaupimo paslaugos ir Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme nurodytos finansinės paslaugos“.¹⁶ Minėtas įstatymas papildydamas finansinių paslaugų sąrašą dvejomis papildomomis paslaugomis, kurios nebuvo minimos pirminėje Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo redakcijoje, iš dalies ištaisė susidariusią painiavą dėl paslaugų priskyrimo finansinėms. Tačiau draudimo paslaugos vienareikšmiškai laikomos finansinėmis abejose Atlanto pusėse: tiek Europoje, tiek JAV. Europos Sąjungos atveju paminėtinas Europos Ekonominės bendrijos sutarties IX priedas. Jame aiškiai nurodoma, kad finansinėmis paslaugomis laikomos draudimo, kredito, finansų įstaigų, investicinė ar pensijų fondų veikla.¹⁷ Panaši nuostata atkartota ir 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis.¹⁸ JAV draudimo veikla laikoma finansine paslauga pagal Gramm-Leach-Bliley aktą. Todėl Lietuvos įstatymų leidėjas siekdamas harmoningo finansinių paslaugų reglamentavimo turėtų Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnio 1 dalį papildyti 21 punktu - draudimo paslaugomis, taip išvengdamas nereikalingos sumaišties ir diskusijų priskiriant draudimo veiklą finansinių paslaugų kategorijai.

Aukščiau minėtos direktyvos 2002/65/EB 2 straipsnyje suformuluota gana tiksli finansinių paslaugų sąvoka. Nurodytame teisės akte teigiama, kad: „finansinė paslauga – tai bet kokia bankinio, kreditinio, draudimo, asmeninės pensijos, investicinio ar mokamojo pobūdžio paslauga“. Pažymėtina, kad tokio pobūdžio paslaugas gali teikti tik ribotas subjektų ratas, kuris turi atitikti jų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose numatytus specialius reikalavimus. Pagal galiojančius Lietuvos ir

¹³ Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės Žinios. 2003, Nr. 94-4246.

¹⁴ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 17-627.

¹⁵ Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas // Valstybės Žinios. 1999, Nr. 97-2775; 2003, Nr. 61-2753.

¹⁶ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488.

¹⁷ Katuoka S., Kiškis M., Pranevičius G./red. Katuoka S. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje: kolektyvinė monografija. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 155.

¹⁸ Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC // Official Journal, L, 2002, Nr.271.

Europos Sąjungos teisės aktus tokius subjektus nesunku nustatyti: tai - bankai, kredito unijos, finansų maklerio, finansų patarėjo, valdymo įmonės, investicinės ir draudimo bendrovės.

Apibendrinant anksčiau aptartas finansinių paslaugų sąvokas galima suformuluoti tokių minėtų paslaugų apibrėžimą: finansinės paslaugos – tai bankų, kredito unijų, finansų maklerio, finansų patarėjo, valdymo įmonių, investicinių ir draudimo bendrovių ar kitų subjektų, turinčių įstatyme numatytą teisę užsiimti bankinio, kreditinio, draudimo, investicinio pobūdžio veikla, paslaugos, kurios pasižymi specifiniais bruožais, ir kurias finansinėmis laiko Lietuvos Respublikoje galiojantys teisės aktai.

1.1.1. Bendroji finansinių paslaugų charakteristika

Marketingo mokslas išskiria savybes, būdingas visoms paslaugoms, t. y., neapčiuopiamumą, nekaupiamumą, neatskiriamumą ir heterogeniškumą.¹⁹ Ankstesniame poskyryje aptartoje finansinių paslaugų sąvokoje minima, kad joms būdingos tam tikros išskirtinės savybės, kitaip tariant kriterijai, kuriuos nustatčius paslauga pripažįstama finansine. Kaip pažymi Lawrensas Gitmanas ir Michaelis Joehnik²⁰ visai finansinei veiklai būdingi tam tikri bendri bruožai. Autoriai teigia, kad finansinės veiklos (paslaugų) dalykas būtinai yra pinigai ar kiti likvidūs instrumentai (vertybiniai popieriai, investinės finansinės priemonės ir pan.). Kitas bruožas yra specifinis tomis paslaugomis besinaudojančių asmenų tikslas: patikėjus savo turtą finansines paslaugas teikiančiai įstaigai - ateityje tikimasi gauti pelno. Atsižvelgiant į finansinių paslaugų įvairovę šiuos tikslus galima papildyti. Pavyzdžiui, tai gali būti ir vartotojo noras skolintis už tam tikrą kainą (kreditavimo atveju) ar atsisakyti dalies savo turto mainais už įsipareigojimus padengti nuostolius atsitikus įvykiui (draudimo atveju). Trečiasis išskirtinis kriterijus, būdingas finansinėms paslaugoms, yra tas, kad paslauga susijusi su rizika, kuri bet kuriuo atveju tenka paslaugos gavėjui. Šiuo metu Europos Sąjungos institucijos rengdamos norminius aktus siekia, kad rizika tarp finansinių paslaugų dalyvių būtų skirstoma proporcingiau, nes „šių paslaugų finansinį rezultatą prognozuoti ypač sudėtinga, todėl galiojanti teisė turi nustatyti asmens, kuris nėra šios srities specialistas, tačiau naudojami finansinėmis paslaugomis,

¹⁹ Urbonavičius S., Pajuodis A., Pranulis V. ir kt./red. Pranulis V. Marketingas. – Vilnius: Garnelis, 2008. P. 415.

²⁰ Gitman L., Joehnk M. Fundamentals of Investing. – Boston: AWL, 1996. P. 42-47.

teisinę apsaugą nuo galimos rizikos, kuri nepagrįstai paslaugos teikėjo iniciatyva gali būti perduota tokiam asmeniui“.²¹

Galiausiai, dar vienas ypatumas charakterizuojantis finansines paslaugas yra jų teikėjai, t. y., jas teikia asmenys, kurių veikla yra vertimasis būtent tokio pobūdžio paslaugomis, ir kuriems įstatymai numato daug specifinių reikalavimų (jie bus aptarti tolimesniuose baigiamojo darbo skyriuose).

Kalbant apie finansines paslaugas ir jų savybes paminėtina, kad netradicinis yra ir tokių paslaugų kainos nustatymas bei kokybės įvertinimas. Finansinių paslaugų kaina daugeliu atveju priklauso nuo prisiimamos rizikos, kurią galima identifikuoti tik turint tam tikrą kvalifikaciją ir įgūdžius.²² Kainos neapibrėžtumą ir nestabilumą didina ir tai, kad perkant finansines paslaugas, sprendimo priėmimas ir sandorio įforminimas turi būti atliekamas greitai, nes finansinių paslaugų kaina yra nuolatos kintanti (pvz.: nuosavybės vertybinių popierių kaina, kintama palūkanų norma už paskolas, valiutos keitimo kursas ir t. t.).²³ Finansinių paslaugų kaina remiasi ne tik tam tikromis jau padarytomis išlaidomis, bet ir numatomomis tendencijomis ateityje, todėl čia neįmanoma pritaikyti bendrai priimtų priemonių.²⁴ Dėl šių priežasčių paskaičiuoti kainą yra sudėtinga ne tik vartotojams, bet ir profesionalams.

Parduodant daiktus ar bendrojo pobūdžio paslaugas jų kokybę, remiantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatomis, vertinama pagal tai, ar vartotojas gavo tai, ko tikėjosi ar galėjo tikėtis, ar pardavėjas iš tikrųjų atliko, ką jis buvo žadėjęs.²⁵ Finansinių paslaugų srityje daugeliu atveju šie kriterijai neveikia ir kokybė nustatoma pagal tai, kaip paslaugos teikėjas paaiškino galimas rizikas ir ar pasiūlė vartotojui pasinaudoti visomis apsaugos priemonėmis. Šiuo atveju vartotojo lūkesčiai, kaip teigia J. M. Juranas ir A. B. Godfrey, negali būti siejami išimtinai su jo lūkesčiais, nes pati finansinė paslauga paprastai yra bendras finansinės sistemos produktas, kurio pagrindinė savybė – rizikingumas.²⁶

²¹ Opinion of the European Economic and Social Committee on the Green Paper on Retail Financial Services in the Single Market COM(2007) 226 final // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0226:EN:HTML>; prisijungimo laikas: 2009-02-06.

²² Opinion of the European Economic and Social Committee on the White Paper on Financial Services Policy (2005-2010) COM (2005) 629 final // Official Journal, L, 2006, Nr. 309.

²³ Katuoka S., Kiškis M., Pranevičius G./red. Katuoka S. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje: kolektyvinė monografija. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 160.

²⁴ Green Paper on Financial Services Policy (2005-2010) COM (2005) 629 final // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0177:EN:HTML>; prisijungimo laikas: 2009-08-05.

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.333 straipsnis // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 74-2262.

²⁶ Juran J. M., Godfrey A. B. Quality in the Financial Services Industries. – Irwin: Mc-Graw-Hill Professionals, 1999. P. 80-84.

Finansinių paslaugų išskirtiniai požymiai, kainos ir kokybės nustatymo ypatumai lemia, kad teisės aktai turi nustatyti specialų teisinį režimą, kuris kaip įmanoma labiau sugebėtų apsaugoti šių paslaugų vartotojus.

1.2. FINANSINIŲ PASLAUGŲ VARTOTOJAS IR JO TEISINĖ APSAUGOS ELEMENTAI

Civilinės teisės teorijoje ir praktikoje sandoriai, sudaryti perkant prekes ar paslaugas namų ūkio poreikiams tekinti, vadinami vartojimo sutartimis, o jų pirkėjai - vartotojais. Istorškai susiklostė prezumpcija, kad vartotojas laikomas silpnesniąja sandorio šalimi. Tokia nuostata Europoje susiformavo dar praėjusio amžiaus 7-jame dešimtmetyje, kai pasidarė akivaizdu, kad civilinėje teisėje vyravęs dispozityviškumo metodas ir šalių apsisprendimo laisvė neužtikrina lygios vartotojų teisinės padėties lyginant su stambiais gamintojais ar tiekėjais sudarant sutartis, jas vykdant ar sprendžiant tarp šalių iškilusius ginčus.²⁷ Dėl šių priežasčių iškilo klausimas, kaip į tokius santykius turi įsikišti valstybė ir kokiais metodais tai turi būti sureguliuota. Buvo nutarta vartotojų teisių srityje į civilinį reguliavimą įterpti administracinį metodą, nurodantį šalims, kaip jos turi elgtis.

Atsižvelgiant į tai, kad vartotojų teises ginančios normos nustato didesnes jų teisių apsaugos garantijas, lyginant su kitais civilinių santykių dalyviais, vartotojo sąvoka įgyja ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Nuo tinkamo subjekto kvalifikavimo priklauso kokios teisės normos bus taikomos atsiradusiems teisiniams santykiams.²⁸ Dėl šių priežasčių vartotojo sąvoka įtvirtinta ne tik doktrinoje, bet ir specialiosiose teisės normose, nustatančiose vartotojų apsaugą, bei teismų precedentuose: Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatyme, Europos Sąjungos direktyvose, Europos Teisingumo Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartyse. Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 15 punkte pateikta tokia vartotojo sąvoka: „vartotojas – tai fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti“.²⁹ Paskutiniąją sakinio dalimi „nesusijusiems su verslu ar profesija“ vartotojo sąvoka buvo papildyta priėmus naująją įstatymo redakciją. Toks įstatymo leidėjo žingsnis buvo logiškas, nes Lietuvos

²⁷ Harvey B. W., Parry D. Consumer Protection and Fair Trading. – London: Butterworths, 2000.

²⁸ Consumer Protection in Financial Services /edited by Cartwright P. – London: Kluwer Law International, 1999.

²⁹ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488.

Respublikos civilinio kodekso 1.39 straipsnio 1 dalyje pateikta tokius pat kriterijus atitinkanti vartojimo sutarties samprata.³⁰

Iš Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatyme pateiktos vartotojo ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintos vartojimo sutarties sąvokų galima apibrėžti kelis kriterijus, kurie išskiria vartotojus iš kitų civilinės teisės subjektų. Pirmiausia, vartotoju pripažįstamas tik fizinis asmuo. Antra, jis turi pareikšti norą pirkti ar naudoti. Trečia, vartotoju laikomas tik tas asmuo, kurio tikslas - įsigyti tam tikros rūšies prekę ar paslaugą. Prekės ir paslaugos sąvokas taip pat pateikia Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Tačiau jame prekė apibrėžta kaip daiktas, kuris, lingvistine prasme, suprantamas kaip materialaus pasaulio dalykas. Šiuo metu sparčiais tempais didėjant nematerialaus turto apyvartai (pavyzdžiui, įvairių bendrovių akcijos pažymimos tik įrašais vertybinių popierių sąskaitose) preke reikėtų laikyti tiek materialų, tiek nematerialų turtą, kurį vartotojas įsigyja savo poreikių tenkinimui.³¹

Kitas požymis, apibūdinantis fizinį asmenį kaip vartotoją yra tas, kad jo perkama ir naudojama prekė turi būti skirta tenkinti asmeninius ar namų ūkio poreikius, kurie nėra susiję su verslu ar profesija. Pagaliau, reikia, kad kitoje santykio pusėje, pripažįstant konkretų pirkėją vartotoju, dalyvautų juridinis asmuo (verslininkas) ar asmuo, užsiimantis profesine ar komercine veikla. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.4 straipsnio 2 dalimi, fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka verčiasi ūkine komercine veikla, taip pat laikomi verslininkais. Tačiau finansinių paslaugų sektoriuje verslininko pusėje išimtinai dalyvauja tik juridiniai asmenys – įmonės, įregistravusios savo veiklą Lietuvoje galiojančių teisės aktų nustatyta tvarka. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas įvardija, kokios įmonės gali verstis finansinių paslaugų teikimu, numato joms minimalius reikalavimus bei pateikia finansų įmonės sąvoką: „finansų įmonė – tai Lietuvos Respublikos įmonė arba užsienio valstybės įmonės padalinys, kuris veikia Lietuvos Respublikoje įstatymų, reguliuojančių finansinių paslaugų teikimą ir finansų įstaigų veiklą, nustatyta tvarka ir verčiasi vienos arba daugiau Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme nurodytų finansinių paslaugų teikimu“. Be to, specialūs įstatymai nustato papildomus reikalavimus įmonėms, kurios verčiasi tam tikrų finansinių paslaugų teikimu, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos bankų įstatymas³² -

³⁰ „Vartojimo sutartimi yra laikoma sutartis dėl prekių ar paslaugų įsigijimo, kurią fizinis asmuo (vartotojas) su prekių ar paslaugų pardavėju (tiekiu) sudaro su vartotojo verslu ar profesija nesusijusiu tikslu, t. y., vartotojo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti.“ (Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262).

³¹ Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų instituto tyrimas ACCESS 2000. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje finansinių paslaugų teikimo srityje 2003 // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?2737869162>; prisijungimo laikas: 2009-01-17.

³² Lietuvos Respublikos bankų įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 54-1832.

bankams, Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas³³ - finansų maklerio ir finansų patarėjo įmonėms, Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas – investicinėms bendrovėms bei valdymo įmonėms ir pan. Su šiomis įmonėmis fizinio asmens sudaryta sutartis, dėl finansinių paslaugų teikimo, beveik visada bus laikoma vartojimo sutartimi, o ją sudariusį fizinį asmenį – vartotoju. Ir jei fizinis asmuo sudarys, pavyzdžiui, paskolos sutartį su asmeniu, kuris nesiverčia finansinių paslaugų teikimu, tokia sutartis nebus laikoma vartojimo.

Lietuvos teisės aktuose įtvirtintos vartotojo ir vartojimo sutarties sampratos iš esmės atitinka Europos Sąjungos teisės aktuose apibrėžtas analogiškas sąvokas. 1993 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų vartojimo sutarčių³⁴ vartotoju laiko bet kokį fizinį asmenį, kuris sudaro sutartį tikslais, nesusijusiais su jo verslu ar profesija. Beveik tokie pat apibrėžimai pateikti ir 2002 m. rugsėjo 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2002/65/EB dėl nuotolinės prekybos vartotojams skirtomis finansinėmis paslaugomis,³⁵ 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2005/29/EB dėl nesąžiningos įmonių komercinės veiklos vartotojų atžvilgiu vidaus rinkoje,³⁶ 2008 m. balandžio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2008/48/EB dėl vartojimo kredito sutarčių.³⁷ Kitose Europos Bendrijos šalyse vartotojo sąvoka iš esmės panaši į jau minėtąsias. Pavyzdžiui, Lenkijoje vartotojais laikomi asmenys, kurie sudaro sutartis su įmone turėdami tikslą, tiesiogiai nesusietą su jų ūkine veikla. Austrijoje vartotojais laikomi visi, kurie neatitinka įstatymuose apibrėžtų įmonės kriterijų.

Nepaisant gana vieningo Europos Sąjungos valstybių narių požiūrio į kriterijus, kuriuos atitinkantys asmenys laikomi vartotojais, egzistuoja tam tikra šios sąvokos problematika. Visų pirma, nacionaliniai šalių teismai ir Europos Sąjungos Teisingumo teismas nagrinėdami bylas remiasi formaliais požymiais apibrėžta vartotojo sąvoka, neteikdami reikšmės faktinei situacijai, konkretaus asmens padėčiai tam tikruose visuomeniniuose ir teisiniuose santykiuose. Šios aplinkybės sudaro sąlygas nesąžiningiems asmenims nepagrįstai pasinaudoti vartotojų teisių gynimo priemonėmis ir iš

³³ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 17-627.

³⁴ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts // Official Journal, L, 1993, Nr. 95.

³⁵ Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC // Official Journal, L, 2002, Nr.271.

³⁶ Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') // Official Journal, L, 2005, Nr. 149.

³⁷ Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC // Official Journal, L, 2008, Nr.133.

kitos pusės neužtikrina efektyvaus vartotojų teisių gynimo, kai tai yra iš tikrųjų būtina.³⁸ Siekiant išspręsti šią problemą ir užtikrinti vartotojo sampratos aiškumą Europos Sąjungos Žaliojoje knygoje dėl vartotojų *aquis* persvarstymo buvo iškelti klausimai dėl vartotojo sampratos išplėtimo iki sutarčių tarp dviejų fizinių asmenų, kai vienas jų veikia per tarpininką, kuris užsiima verslo veikla.³⁹ Kol kas valstybės narės šią problemą sprendžia įvairiai: vienos vartotoją apibrėžia ne tik kaip fizinį asmenį, kitos - išplečia tam tikrų vartotojų teisių institutų taikymą tarp komercine veikla užsiimančių subjektų ir pan.⁴⁰ Džiugu, kad Lietuvos teismai vartotojų teisių srityje stengiasi įgyvendinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintą teismų prievolę – vykdyti teisingumą,⁴¹ kuris kartu yra ir esminis teisės principas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformavo precedentą, kai sutarties šalis vertinama remiantis ne formaliais kriterijais, o atsižvelgiant į konkrečios situacijos pobūdį ir įvertinant kitas svarbias aplinkybes.⁴²

Kalbant apie finansinių paslaugų vartotojų teisių gynimą pabrėžtina, kad pastarieji savo interesus gali ginti ne tik teismuose, bet specialiai iš tokių paslaugų teikimo kylantiems ginčams spręsti sukurtame tinkle FIN-NET. Toks alternatyvus ginčų sprendimas nepanaikina galimybės kelti bylą teisme, tačiau šis būdas yra paprastesnis, pigesnis ir greitesnis.⁴³ 2005 m. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba tapo Europos neteisminio tinklo finansinių paslaugų sektoriuje (FIN-NET) tikraja nare. Pažymėtina, kad kai kuriais atvejais vartotojų skundus nagrinėja ir Vertybinių popierių komisija bei Draudimo komisija (kai paslaugas teikia subjektai, kurių priežiūrą vykdo minėtos institucijos). Tuo tarpu Lietuvos bankas, kaip bankus prižiūrinti įstaiga, vartotojų skundų nenagrinėja. Šią funkciją atlieka Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba.

Toks finansines įstaigas prižiūrinčių institucijų kompetencijos išbarstymas nėra racionalus. Problema ta, kad kiekviena institucija įgyvendindama savo uždavinius ir prižiūrėdama finansines paslaugas teikiančius verslo subjektus veikia ganėtinai izoliuotai nuo kitų, finansinių paslaugų teikimo priežiūra besirūpinančių, organizacijų. Tokių institucijų kompetencija galėtų būti skaidoma ne pagal

³⁸ Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų instituto tyrimas ACCESS 2000. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje finansinių paslaugų teikimo srityje 2003 // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?2737869162>; prisijungimo laikas: 2009-01-17.

³⁹ Green paper on the Review of the Consumer Acquis // Official Journal, C, 2007, Nr. 61.

⁴⁰ Consumer Protection in Financial Services /edited by Cartwright P. – London: Kluwer Law International, 1999.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33–1014.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *257-osios daugiabučio namo savininkų bendrija v UAB „Vilniaus vandenys“* (bylos Nr. 3K-3-579/2007, kategorija 37.1.; 37.6.; 40.2.; 40.5). Šioje byloje abu subjektai buvo juridiniai asmenys, tačiau teismas apdairiai įvertino aplinkybes, kad galutinis paslaugų vartotojas yra ne bendrija, bet butų savininkai, t. y., fiziniai asmenys, naudojantys vandenį savo namų ūkio reikmėms.

⁴³ Green Paper on Retail Financial Services in the Single Market COM (2007) 226 final // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0226:EN:HTML>; prisijungimo laikas: 2009-10-03.

kontroliuojamus subjektus, bet pagal paskirstytas funkcijas ir tikslus. Pavyzdžiui, Lietuvos bankas prižiūrėtų kredito įstaigų, draudimo bendrovių, finansų maklerio įmonių ir kitų panašia veikla užsiimančių kompanijų rizikos valdymą bei „finansinę sveikatą“; vartotojų skundus, susijusius su finansinėmis paslaugomis, nagrinėtų kita institucija, pavyzdžiui, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba ir pan. Panašų modelį siūlo ir Europos Komisijos sudaryta ekspertų grupė.⁴⁴

Lietuvos ir Europos autorių darbuose dažnai galima rasti nuomonių, kad finansines paslaugas teikiantys subjektai nelabai paiso vartotojų teisių, nes už šiuos pažeidimus numatytos neproporcingai mažos, lyginant su gaunamomis pajamomis ir uždirbamais pelnais, baudos. Kaip pavyzdys pateikiamas Jungtinės Amerikos Valstijos, kur sankcijos siekia išpūdingas sumas. Su tokia nuomone būtų galima sutikti tik iš dalies. Daugeliu tyrimu įrodyta, kad bausmės dydis neatgraso nuo pažeidimo. O tai, kad JAV puoselėjamos finansinių paslaugų (ir ne tik jų) vartotojų teises, galima paaiškinti išskirtiniu amerikiečių supratimu, kad svarbiausi rinką formuojantys veiksniai yra pasiūla ir paklausa. Vartotojai, tos paklausos formuotojai, yra ypatingai vertinami, o jų teisės ir interesai – saugomi.

Vartotojų teisių apsaugą finansinių paslaugų teikimo srityje dar yra kur tobulinti. Kaip teigia M. Kiškis racionaliausias būdas reguliuoti vartotojų apsaugą – formalizuoti finansinių paslaugų teikėjų bendravimą su vartotojais, sukurti ir laikytis geros praktikos bei etikos taisyklių.⁴⁵ Pasaulio banko ekspertai ataskaitoje apie Lietuvos vartotojų teisių apsaugą finansų sektoriuje, pažymėjo, kad ją pagerintų teisės aktų tobulinimas, vartotojų teises ginančių institucijų bei organizacijų darbo efektyvumo didinimas, veiksmingas ir greitas skundų nagrinėjimas.

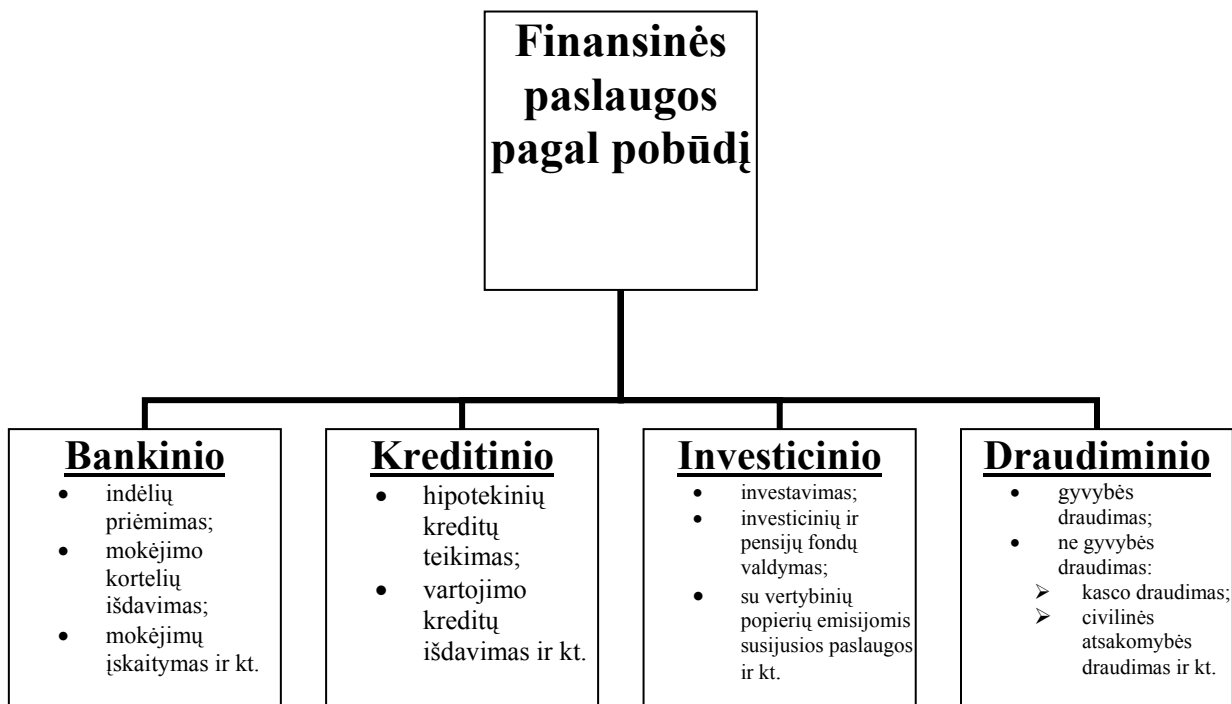
⁴⁴ Žygienė V. Europa imasi finansų sistemos reformos ir griežtesnės priežiūros // Verslo Žinios. 2009 m. kovo 9 d., Nr. 45.

⁴⁵ Katuoka S., Kiškis M., Pranevičius G./red. Katuoka S. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje: kolektyvinė monografija. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 161.

II. ATSKIRŲ FINANSINIŲ PASLAUGŲ TEIKIMO VARTOTOJAMS YPATUMAI

Probleminis klausimas analizuojant ypatumus, atsirandančius teikiant finansines paslaugas vartotojams, iškilo planuojant darbo struktūrą: kokiais kriterijais remiantis suskirstyti ir analizuoti atskirus finansinius produktus, o po to juos apjungti į savarankiškus poskyrius. Pagal finansines paslaugas teikiančius subjektus tą padaryti būtų sudėtinga, nes, pavyzdžiui, bankai šalia tradicinių bankinių paslaugų teikia finansinio tarpininkavimo, draudimo bei kitas paslaugas. Skirstyti finansines paslaugas pagal jas teikiančių subjektų priežiūrą atliekančias institucijas taip pat netikslinga, nes jau dėl anksčiau minėtų priežasčių vieno paslaugas teikiančio subjekto kontrolę gali vykdyti kelios specifinės priežiūros įstaigos (pvz., banko kontrolę vykdo centrinis bankas, jei bankas teikia klientams investicinio pobūdžio paslaugas – jo veiklą Lietuvoje prižiūri ir Vertybinių popierių komisija ir pan.). Vis dėlto racionaliausias būdas sugrupuoti finansines paslaugas šio magistro darbo tyrimo tikslais - klasifikuoti jas pagal teikiamų paslaugų pobūdį.

1 pav. Finansinių paslaugų klasifikavimas pagal pobūdį

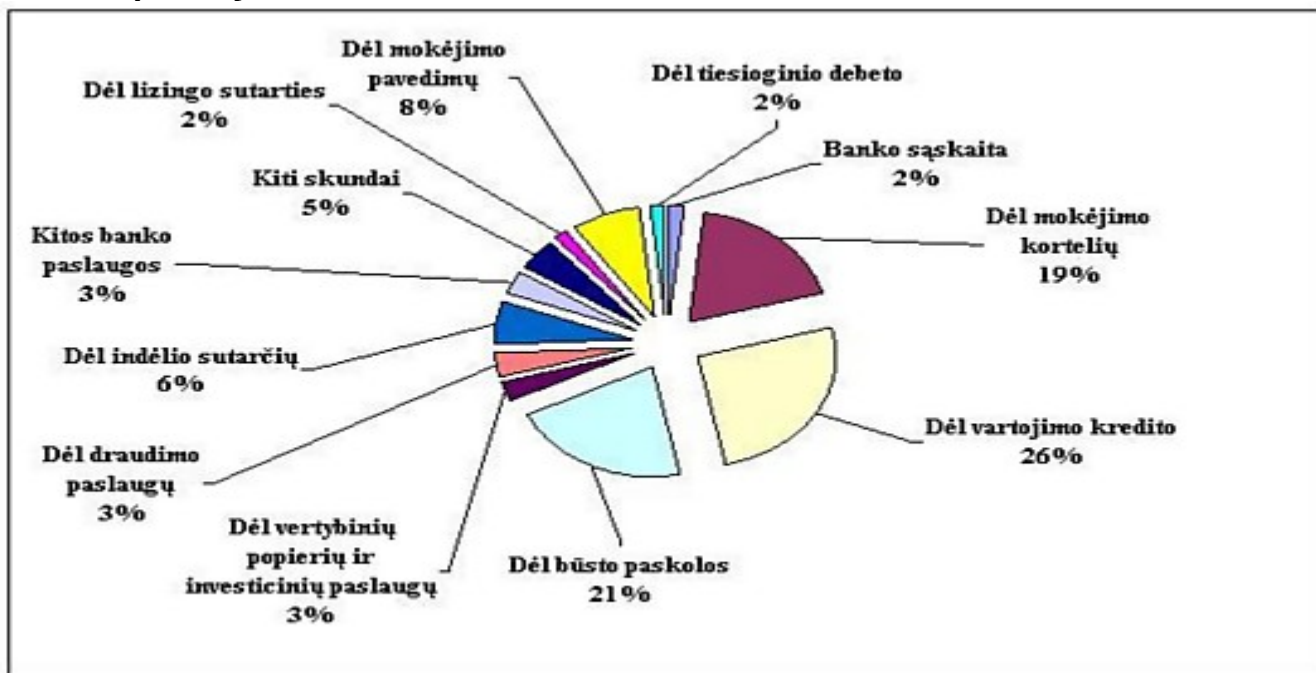

Šio darbo pirmojoje dalyje pateiktame apibrėžime išskiriamos bankinio, kreditinio, draudimo ir investicinio pobūdžio paslaugos. Nors bankai gali teikti visas finansines paslaugas, remiantis teisės

aktais, nusistovėjusia praktika ir pasaulinėmis tradicijomis bankinėms paslaugoms priskiriamas indėlių priėmimas, mokėjimo kortelių išdavimas, mokėjimo operacijų įskaitymas, valiutos keitimas ir kt. Šiame darbe investicinio pobūdžio paslaugos suprantamos plačiau. Jos apima ne tik pačias investicines, bet kartu aptariamą ir finansinio tarpininkavimo ir kitos su investicine veikla susijusias paslaugas.

Dėl ribotos darbo apimties, temos platumo ir neapibrėžtumo, taip pat dėl kai kurių sričių teisinio reguliavimo skurdumo ne visų Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme išvardytų finansinių paslaugų teikimo vartotojams ypatumų bus ieškoma, o ir pasirinktoms analizuoti paslaugoms skiriamas nevienodas dėmesys. Pasirinkimą nulėmė teikiamų finansinių paslaugų aktualumas, reikšmė, mastas, įdomumas, tyrinėjimų trūkumas bei paslaugų sritys, kuriose dažniausiai pažeidinėjamos vartotojų teisės. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos duomenimis, 2009 m. I pusmetį daugiausia vartotojų skundų finansinių paslaugų srityje gauta dėl vartojimo kreditų (26 procentai), dėl būsto paskolos (21 procentas), dėl mokėjimo kortelių (19 procentų), dėl mokėjimo pavedimų (8 procentai) ir dėl indėlio sutarčių (6 procentai).⁴⁶

2 pav. Vartotojų skundų dėl finansinių paslaugų pasiskirstymas pagal skundo pobūdį 2009 m. I pusmetį

Dėl aukščiau minėtų priežasčių, kai kurios finansinės paslaugos (tokios kaip seifų nuoma, bankų sąskaitų tvarkymas, mokėjimo priemonių išleidimas ir kt.) iš viso nenagrinėjamos. Vartotojų

⁴⁶ Vartotojų skundų dėl finansinių paslaugų pasiskirstymas pagal skundo pobūdį 2009 m. I pusmetį <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?1434482861>; prisijungimo laikas: 2009-09-03.

nuomonė apie tai, kokios finansines paslaugas jiems yra mažiausiai suprantamos, ir kurias teikiant jie labiausiai norėtų gauti informacijos, pateikiama magistro baigiamojo darbo 1 priede. Visiškai neaparttos liks ir draudimo paslaugos. Jas reglamentuoja daugybė specialių Europos Sąjungos ir Lietuvos norminių aktų, todėl analizuojant kitas finansines paslaugas tirti įstatymai ir direktyvos draudimo veiklos neapima. Dėl šios priežasties draudimo paslaugų analizei reikalinga atskira studija. Taip pat pažymėtina, kad kai kurios finansinės paslaugos gali būti teikiamos tik juridiniams asmenims, o jie pagal formalius kriterijus vartotojais būti negali.

2.1. BANKINIO POBŪDŽIO FINANSINIŲ PASLAUGŲ TEIKIMO VARTOTOJAMS YPATUMAI

Bankai turi teisę teikt visas finansines paslaugas. Todėl mažmeninė bankininkystė sukuria palyginti nemenką dalį Europos Sąjungos metinio bendrojo vidaus produkto (BVP) – 2 procentus.⁴⁷ Bankai, be toliau aptariamų indėlių priėmimo ir kreditavimo paslaugų, dažniausiai teikia mokėjimo kortelių išdavimo, sąskaitų tvarkymo, pinigų pervedimo, valiutos keitimo paslaugas (beje, kalbant apie pastarąją operaciją vienintelis ypatumas, kurį galima išskirti yra tas, kad Lietuvos bankas nustato maksimalų atlyginimo už lito ir bazinės valiutos keitimo operacijas dydį,⁴⁸ nors Lietuvos Respublikos lito patikimumo įstatymo 4 straipsnyje numatyta, kad centrinis bankas nustato ne tik bazinės, bet ir kitų valiutų keitimo kainas). Verta užsiminti ir apie negrynųjų pinigų pervedimus, kurie atliekami Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymo nustatyta tvarka.⁴⁹ Minėtas teisės aktas akivaizdžiai pripažįsta mokėtoją silpnesniąją šalimi, kuriam numato papildomų garantijų, pavyzdžiui, mokėtojas turi būti aiškiai ir suprantamai informuotas apie mokėjimo vykdymo sąlygas ir terminus. Pastarasis ypač griežtai reglamentuotas ir mokėjimo pervedimas turi būti atliktas tiksliai per įstatymo nustatytą laiką. Priešingu atveju bankai ar kitos kredito įstaigos atsako teisės aktų numatyta tvarka. Tačiau ši ir kai kurios kitos Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme išvardytos paslaugos, kurias teikia bankai, dėl teisinio reglamentavimo stokos, sąlyginio paprastumo ir kitų anksčiau darbe minėtų priežasčių nebus plačiau analizuojamos.

Tačiau negalima neaptarti bankų, kaip finansines paslaugas teikiančių subjektų, išskirtinumų. Jie pasižymi tam tikra specifika lyginant juos tiek su kitomis organizacijomis, teikiančiomis finansines

⁴⁷ Green Paper on Retail Financial Services in the Single Market COM (2007) 226 final // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0226:EN:HTML>; prisijungimo laikas: 2009-07-31.

⁴⁸ Lietuvos banko valdybos 1994 m. kovo 31 d. nutarimas Nr. 16. „Dėl maksimalaus atlyginimo bankams už lito ir bazinės valiutos keitimo operacijas“ // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 28-504; 1998, Nr. 20-534.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas // Valstybės Žinios. 1999, Nr. 97-2775; 2003, Nr. 61-2753.

paslaugas, tiek su įmonėmis, kurios neužsiima tokių paslaugų teikimu. Analizuojant Lietuvos Respublikos bankų⁵⁰ ir Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių⁵¹ įstatymus galima nesunkiai pastebėti akivaizdžius bankų steigimosi, veiklos, priežiūros ir kitus skirtumus nuo kitų komercinių bendrovių. Kredito įstaigų veiklai reglamentuoti skirta ir 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/48/EB⁵² bei ją įgyvendinantis Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas.

2.1.1. Bankai ir jų išskirtinumas

Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 3 straipsnyje nurodyta, kad banko, kaip juridinio asmens teisinė forma gali būti tik akcinė bendrovė ar uždaroji akcinė bendrovė, todėl tolimesnei analizei pasirinkti Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių ir Lietuvos Respublikos bankų įstatymai.

Kaip ir visoms akcinėms ar uždarosioms akcinėms bendrovėms taip ir bankams privalomas dokumentas pradedant veiklą yra įstatai. Tačiau skiriasi jų registravimo ir keitimo tvarka. Banko valdymo organai, priešingai nei kitos bendrovės, neteikiančios vartotojams finansinių paslaugų, norėdami įregistruoti ar pakeisti įstatus neturi absoliutaus savarankiškumo, nes čia, kaip ir atliekant daugybę kitų veiksmų, reikalingas priežiūros institucijos leidimas. Be to, steigiamo banko įstatai, taip pat banko įstatų pakeitimai netenka galios, jei jie nepateikiami juridinių asmenų registruui per 12 mėnesių, atitinkamai nuo įstatų pasirašymo ar nuo visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimo pakeisti banko įstatus priėmimo dienos.⁵³ Akcinių bendrovių įstatymo 4 straipsnio 7 dalyje numatytas per pus trumpesnis terminas įstatams ar jų pakeitimams įregistruoti. Be to, bankai pradėdami veiklą privalo pateikti veiklos planą, kuris rengiamas trejų metų laikotarpiui. Jis turi padėti bankams aiškiau ir nuosekliau nustatyti savo pajėgumą, įvertinti veiklos galimybes, rizikos valdymo principus, vadovų sugebėjimą numatyti banko perspektyvas.

Siekiant, kad bankines paslaugas teikiančios institucijos būtų stabilios, o jų veikla saugi, patikima ir veiksminga, taip saugant klientų interesus, kurie finansų įstaigoms kartais patiki viso gyvenimo santaupas, teisės aktuose, reglamentuojančiuose bankų veiklą galima aptikti ir daugiau specifinių reikalavimų. Pavyzdžiui, bankas negali būti steigiamas ribotam laikui; jį gali steigti ne

⁵⁰ Lietuvos Respublikos bankų įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 54-1832.

⁵¹ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 64-1914; 2003, Nr. 123-5574.

⁵² Directive 2006/48/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions // Official Journal, L, 2006, Nr. 177.

⁵³ Lietuvos banko valdybos 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl Lietuvos banko leidimo įregistruoti banko statuto (įstatų) ir banko filialo (skyriaus) nuostatų pakeitimus išdavimo“ // Valstybės Žinios. 2001, Nr. 37-1277.

mažiau kaip 10 tam tikrus reikalavimus atitinkančių steigėjų,⁵⁴ kurių kiekvienas turi įsigyti ne mažiau kaip 3 procentus balsavimo teisę suteikiančių banko akcijų. Banko steigėjai, norėdami gauti leidimą įsteigti banką, teikia prašymą priežiūros institucijai, kuriai pateikia ne tik steigiamo banko dokumentus (įstatus, steigimo sutartį, visuotinio akcininko susirinkimo protokolą, veiklos planą), bet ir duomenis apie jo akcininkus, jų tapatybę, banko vadovus, kuriems rinkti ar skirti būtinas priežiūros institucijos leidimas,⁵⁵ įsigytų akcijų skaičių bei įrodymus, kad lėšos, panaudotos banko įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių daliai įsigyti, yra gautos teisėtai ir kitą informaciją. Pažymėtina ir tai, kad pagal Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymą stebėtojų taryba ir valdyba gali būti nesudaromos, o banke šie valdymo organai yra privalomi. Vidinei bankų struktūrai taip pat keliami papildomi reikalavimai, pvz., banke būtinai turi būti paskolų, rizikos valdymo ir vidaus audito komitetai.

Svarbu pažymėti ir tai, kad bankai negali užsiimti jokia kita veikla, išskyrus finansinių ar su jomis susijusių paslaugų teikimu. Toks pat draudimas numatytas ir valdymo įmonėms, draudimo bei iš dalies - draudimo brokerių bendrovėms.

Bene ryškiausias skirtumas tarp bankų ir kitų tokios pat teisinės formos įmonių yra įstatinio kapitalo dydis ir nuosavo kapitalo sudėtis. Minimalus banko įstatinis kapitalas turi būti ne mažesnis kaip 5 milijonai eurų, pagal Lietuvos banko skelbiamą oficialų lito ir euro santykį (specializuoto banko, kuriam išduota licencija suteikia teisę tik išleisti ir tvarkyti elektroninius pinigus – ne mažiau kaip 1 milijonas eurų), kai tuo tarpu kitų akcinių bendrovių – 100 000 litų, o uždarytųjų akcinių bendrovių vos 10 000 litų. Toks, ganėtinai didelis, kapitalas būtinas, kad užtikrintų veiksmingų banko funkcijų atlikimą ir įsipareigojimų vykdymą.⁵⁶ Be to, priešingai nei numatyta Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 45 straipsnyje, banko akcijos gali būti apmokėtos tik pinigais. Lietuvos Respublikos bankų įstatyme numatyti ir bankų veiklos riziką ribojantys normatyvai, t. y., kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais, didelių paskolų,⁵⁷ investicijų ir kt.⁵⁸

⁵⁴ Išskyrus, kai vienas iš steigėjų yra Lietuvos ar užsienio finansų įstaiga arba draudimo įmonė ir ji įgyja daugiau kaip 2/3 balsavimo teisę suteikiančių akcijų.

⁵⁵ Tai reglamentuoja specialus Lietuvos banko valdybos 2004 m. birželio 17 d. nutarimas Nr. 105 „Dėl banko vadovų rinkimo arba skyrimo“ // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 103-3825.

⁵⁶ Cranston R. Principles of Banking Law. – Oksford: Clarendon Press, 1997. P. 55.

⁵⁷ Normatyvų dydžius ir jų apskaičiavimo metodiką nustato bankų priežiūros institucija, t. y., Lietuvos bankas. Šiuo metu centrinis bankas yra nustatęs tokius normatyvų dydžius:

- Kapitalo pakankamumo normatyvas - banko skaičiuotino kapitalo ir turto (aktyvų) bei nebalansinių įsipareigojimų, įvertintų pagal riziką santykis, turi būti ne mažesnis kaip 8 procentai.

- Likvidumo normatyvas - banko likvidaus turto santykis su einamaisiais įsipareigojimais negali būti mažesnis negu 30 procentų.

Siekiant tinkamai įgyvendinti teises aktus, kurie nustato specialias kliento informavimo taisykles, laisvai prieinamoje vietoje privalo būti nurodytas banko pavadinimas ir finansinės paslaugos, kurias turi teisę teikti bankas, taip pat turi būti sudarytos sąlygos viešai susipažinti su informacija apie finansinių paslaugų teikimo sąlygas, paslaugų kainą, teikimo terminus, galimas pasekmes bei kitokia informacija, turinčia įtakos kliento apsisprendimui sudaryti sutartį. Be to, kiekvienam esamam ar galimam klientui, jeigu jis prašo, bankas privalo pateikti metinę finansinę atskaitomybę ir auditoriaus išvadą, kurią pagal teisės aktus bankas turi pateikti visuomenei.⁵⁹

Lyginant šiuos du (Bankų ir Akcinių bendrovių) įstatymus galima rasti ir daugiau bankų ir kitų bendrovių, neužsiimančių finansinių paslaugų teikimu, skirtumu. Tačiau jie labiau svarbūs vidinei banko veiklai nei teikiant paslaugas klientams.

Kredito unijos taip pat gali teikti kai kurias bankinio pobūdžio paslaugas, pavyzdžiui, priiminėti indelius ir kitas gražintinas lėšas. Tačiau, kadangi kredito unijų veikla yra ganėtinai uždara, o paslaugas jos turi teisę teikti tik Lietuvos Respublikos kreditų unijų įstatyme nurodytiems subjektams,⁶⁰ plačiau jų veiklą aptarti paslaugų vartotojams teikimo kontekste - netikslinga.

- Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais normatyvas - leidžiamas bendrosios (išskyrus eurus) atviros pozicijos dydis - ne daugiau kaip 25 procentų banko kapitalo, o vienos valiutos (išskyrus eurus) ar tauriųjų metalų atviros pozicijos dydis - ne daugiau kaip 15 procentų banko kapitalo.

- Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvas - paskolų suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo. Paskolų suma, suteikta jį patrunuojančiai įmonei, kitoms šios patrunuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo paties dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 75 procentų banko kapitalo, jeigu Lietuvos bankas vykdo konsoliduotą visos finansinės grupės priežiūrą. Jeigu Lietuvos bankas nevykdo konsoliduotos visos finansinės grupės priežiūros, paskolos suma, banko suteikta jį patrunuojančiai įmonei, kitoms šios patrunuojančios įmonės dukterinėms įmonėms arba savo dukterinėms įmonėms, kiekvienam skolininkui negali viršyti 20 procentų banko kapitalo.

- Didelių paskolų normatyvas - banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo. (Lietuvos banko valdybos 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Nr. 143 „Dėl banko veiklos riziką ribojančių normatyvų“ // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 139-5089).

⁵⁸ Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 49 straipsnyje sakoma, kad bankas negali turėti juridinio asmens įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalies, jeigu jos vertė, įtraukta į banko balansą, viršija 15 procentų banko perskaičiuoto kapitalo. Bendra bankui priklausančių juridinių asmenų įstatinio kapitalo ir (arba) balsavimo teisių dalių verčių, kurios įtrauktos į banko balansą, suma negali viršyti 60 procentų banko perskaičiuoto kapitalo. Tiesa, tas pats įstatymas numato ir išimtis. Dar griežtesni reikalavimai dėl investicijų apribojimo keliami specializuotiems bankams, kuriems išduota licencija suteikia teisę tik išleisti ir tvarkyti elektroninius pinigus. Jie negali turėti jokios kito juridinio asmens įstatinio kapitalo dalies ir (arba) balsavimo teisių dalies, išskyrus atvejus, kai tas kitas juridinis asmuo atlieka operacines ar kitas pagalbines funkcijas, susijusias su to specializuoto banko išleidžiamais ir tvarkomais elektroniniais pinigais. Banko investicijos į žemę negali viršyti 5 procentų banko perskaičiuoto kapitalo (Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 50 straipsnis 1 dalis).

⁵⁹ Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 56 straipsnio 3 dalis.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymo 4 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad kredito unijos turi teisę teikti paslaugas savo nariams ir savo asocijuotiems nariams; kredito unijų asociacijoms; kredito unijoms ir Centrinei kredito unijai. To paties straipsnio 5 dalyje išplėstas subjektų ratas, iš kurio kredito unijos gali priiminėti indelius // Valstybės Žinios. 1995, Nr. 26-578; 2008, Nr. 76-3003.

2.1.2. Lietuvos banko vaidmuo prižiūrint komercinių bankų veiklą

Be tradicinių valstybės priežiūros institucijų, kurios rūpinasi atskirų prievolių įgyvendinimu (pvz., Valstybinė mokesčių inspekcija – mokesčių surinkimu, Valstybinė darbo inspekcija – tinkamu darbo santykiu įforminimu ir pan.), bankų priežiūrą dar atlieka ir centrinis, kitaip tariant, Lietuvos bankas. Komerciniai bankai negali veikti nepriklausomai ir savarankiškai, o priimdami sprendimus, susijusius su jų veikla, turi informuoti priežiūros įstaigą, o ne retai – gauti jos sutikimą. Atvejai, kai reikalingi prižiūrinčios institucijos leidimai buvo aptarti ankstesniame poskyryje. Paminėtina, kad banko visuotinis akcininkų susirinkimas gali priimti sprendimą nutraukti banko veiklą ir jį likviduoti taip pat tik gavęs priežiūros institucijos leidimą, o banko bankroto bylą teismas iškelia, jeigu yra priežiūros institucijos išvada dėl banko nemokumo, kuris apskaičiuojamas Lietuvos banko nustatyta tvarka. Net tik teismai, bet kitos institucijos ar pareigūnai, prieš priimdami sprendimus, kuriais apribojama banko galimybė disponuoti jo sąskaitose esančiomis lėšomis ar kuriais kitaip apribojama banko teisė teikti finansines paslaugas banko klientams, privalo gauti priežiūros institucijos išvadą dėl šių sprendimų įtakos banko ir visos bankų sistemos stabilumui ir patikimumui.⁶¹

Be kitų įgaliojimų Lietuvos bankas turi teisę paskelbti banko veiklos apribojimą (moratoriumą), jei bankas per 5 darbo dienas negali įvykdyti bent vieno kreditoriaus pagrįsto finansinio reikalavimo (dėl lėšų banko sąskaitose trūkumo negali atlikti kliento mokėjimo pavedimo, gražinti indėlių ar kitų pasiskolintų lėšų arba vykdyti kitų finansinių įsipareigojimų ir pan.) ar yra pagrįstas pagrindas manyti, kad to negalės padaryti artimiausiu metu.

Apibendrinant galima pasakyti, kad toks komercinių bankų savarankiškumo ribojimas yra papildomas ir pakankamai svarus veiksnys, garantuojantis banko paslaugų vartotojų interesų, o svarbiausia – tomis paslaugomis sukuriamų produktų apsaugą.⁶² Tačiau šios ypatybės, išskirtos kalbant apie finansinių paslaugų teikėjus ir jų priežiūrą vykdančią subjektą turi tik netiesioginę įtaką teikiant finansines paslaugas jų vartotojams. Bankai gali teikti visas paslaugas išvardytas Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme, tačiau, kaip minėta anksčiau, dėl nevienodos jų reikšmės ir sudėtingumo, darbe plačiau bus aptarta tik indėlių ir kitų gražintinių lėšų priėmimo veikla.

⁶¹ Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 4 straipsnio 6 dalis.

⁶² Uyemura D. G., Deventer D. R. Financial Risk Management in Banking. – Irwin: McGraw-Hill, 1993.

2.1.3. Indėlių priėmimo paslaugų teikimo vartotojams ypatumai

Indėlių priėmimas iš klientų – išskirtinai bankinė veikla (kaip minėta, kredito unijos taip pat gali priiminėti indėlius, tačiau tik iš apibrėžto subjektų rato). 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/48/EB dėl kredito įstaigų steigimosi ir veiklos, 5 straipsnyje įtvirtinta nuostata, draudžianti asmenims ir įmonėms (ne kredito įstaigoms) verstis indėlių ar kitokių gražintinų lėšų priėmimu iš visuomenės (toje pačioje direktyvoje numatytos ir tokio draudimo išimtys).⁶³

Esminis dalykas, kalbant apie indėlių priėmimą, yra tai, kad tokia veikla, remiantis Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 2 straipsnio 6 dalimi ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.863 straipsnio 1 dalimi, yra licencijuojama. Toks dokumentas bankams taip pat reikalingas vykdant pinigų pervedimus, išleidžiant ir tvarkant elektroninius pinigus bei teikiant kitas finansines paslaugas, kurių teikimu galima verstis tik turint Lietuvos banko išduotą licenciją. Veiklos licencijavimas reiškia atidesnę kontrolę ir didesnius reikalavimus ta veikla norinčiai užsiimti organizacijai.

Su indėliais susijusius klausimus reglamentuoja gausus teisės aktų „aruodas“: Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso XLIV skyriaus nuostatos, jei indėlis dedamas elektroninėmis priemonėmis - ir Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo aštuntojo skyriaus nuostatos bei keletas Europos Sąjungos direktyvų. Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.892 straipsnį, banko indėlio sutartimi (depozitu) viena šalis (bankas ar kita kredito įstaiga) įsipareigoja priimti iš kitos šalies (indėlininko) arba, gavusi kitai šaliai pervestą pinigų sumą (indėlį), įsipareigoja gražinti indėlį ir sumokėti už jį palūkanas sutartyje nustatytais sąlygomis ir tvarka. Iš pateikto apibrėžimo galima išskirti tris indėlio požymius: pirma, tai pinigų suma; antra, laikomas banke arba kitoje kredito įstaigoje; trečia, laikomas banko sąskaitoje arba apskaitomas pagal individualią indėlio sutartį.⁶⁴

⁶³ Toks draudimas netaikomas tais atvejais, kai priimami indėliai ar kitos lėšos, kurias gražinti turės arba valstybė narė ar vietos valdžios institucijos, arba tarptautinės viešosios organizacijos, kurioms priklauso viena ar kelios valstybės narės, taip pat tais atvejais, kurie aiškiai numatyti nacionaliniuose arba Bendrijos teisės aktuose, jei tokios veiklos reguliavimo ir kontrolės priemonės, skirtos indėlininkams bei investuotojams apsaugoti, būtų taikomos ir minėtais atvejais. (Directive 2006/48/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions // Official Journal, L, 2006, Nr. 177).

⁶⁴ Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų instituto tyrimas ACCESS 2000. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje finansinių paslaugų teikimo srityje 2003 // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?2737869162>; prisijungimo laikas: 2009-02-25.

Kai indėlininkas yra fizinis asmuo (o šio darbo tikslais tik jis, kaip vartotojas, ir yra įdomus) indėlio sutartis pripažįstama vieša sutartimi,⁶⁵ o tai reiškia, kad bankas privalo sudaryti indėlio sutartį su bet kuriuo fiziniu asmeniu, kuris kreipiasi, ir neturi teisės suteikti kam nors privilegijų, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus.⁶⁶ Kalbant apie kitas įstatymų numatytas garantijas indėlininkui (fiziniam asmeniui) teikiant paslaugas, galima išskirti šias ypatybes:

- indėlininkas bet kada, nenurodydamas jokių priežasčių gali nutraukti indėlio sutartį ir nedelsiant atsiimti padėtą pinigų sumą anksčiau sutartyje numatyto termino. Tai vadinama pirmojo pareikalavimo teise. Realizuodamas ją indėlininkas neprivalo atlyginti jokių nuostolių, kurie atsirado dėl tokių veiksmų, taip pat jam negali būti taikomos netesybos (baudos).⁶⁷ Praktikoje pasitaikė ir tokių atvejų, kai Europos Sąjungos valstybės narės nacionalinė teisė draudė kitos valstybės narės bendrovės dukterinei bendrovei mokėti palūkanas indėlininkams už indėlį iki pareikalavimo. Tokį draudimą numatantis teisės aktas buvo apskųstas Europos Teisingumo teismui, kuris tokias nuostatas pripažino prieštaraujančiomis Europos Bendrijos steigimo sutarties 43 straipsniui.⁶⁸

Tačiau teisės aktai, garantuojantys pirmojo pareikalavimo teisę, nenumato aiškaus termino, per kurį bankas privalo išmokėti visą ar dalį indėlio pagal pareikalavimą. Todėl bankai ne retai sudarydami sutartį su indėlininku, numato, kad pastarasis, pageidaujantis pasinaudoti savo teise atsiimti indėlio sumą, privalo įspėti apie tai banką prieš keletą dienų. Ši sąlyga visiškai iškreipia indėlininko pirmojo pareikalavimo teisės esmę ir leidžia bankams, kaip viešosios sutarties stipriajai šaliai (indėlininkas dažniausiai neturi teisės keisti jam pateiktos sutarties standartinių sąlygų⁶⁹) pažeidinėti vartotojo teisę atsiimti indėlį besąlygiškai ir nedelsiant.

- Indėlininko reikalavimui dėl indėlio grąžinimo netaikomi ieškinio senaties terminai.⁷⁰

Kitaip tariant, indėlininkų reikalavimams išmokėti indėlius ieškinio senaties terminas net negali

⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.892 straipsnio 2 dalis.

⁶⁶ Ten pat. 6.161 straipsnio 2 dalis.

⁶⁷ Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų instituto tyrimas ACCESS 2000. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje finansinių paslaugų teikimo srityje 2003 // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?2737869162>; prisijungimo laikas: 2009-02-25.

⁶⁸ Pagal Prancūzijos teisę įsteigta *Caixa Bank France*, kuri buvo pagal Ispanijos teisę įsteigtos įmonės *Caixa Holding*, turinčios savo buveinę Ispanijoje bei valdančios *Caixa* grupės dukterines kredito įstaigas, dukterinė bendrovė. Nuo 2002 m. vasario 18 d. minėta įmonė pradėjo vykdyti savo veiklą Prancūzijoje, mokėdama už sąskaitose laikomus indėlius iki pareikalavimo nustatytas metines 2 procentų palūkanas, jeigu sąskaitos likutis buvo ne mažesnis kaip 1 500 eurų. 2002 m. balandžio 16 d. Bankų ir finansų reikalų komiteto sprendimu *CaixaBank* buvo uždrausta sudaryti naujas sutartis su Prancūzijos gyventojais dėl palūkanų mokėjimo už sąskaitose eurais laikomus indėlius iki pareikalavimo ir liepta anuliuoti galiojančių sutarčių sąlygas, numatančias, kad už tokių indėlių laikymą mokamos palūkanos. (Europos Teisingumo teismo 2004 m. spalio 5 d. sprendimas byloje *CaixaBank France v Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie* (bylos Nr.C-442/02) // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62002J0442:LT:HTML>; prisijungimo laikas: 2009-08-08.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.185 straipsnis.

⁷⁰ Ten pat. 1.134 straipsnio 2 dalis.

prasidėti, nes Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.895 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad jeigu indėlininkas nereikalauja išmokėti terminuotojo indėlio pasibaigus jo terminui ar susidaro kitos sutartyje numatytos aplinkybės, tai sutartis pripažįstama pratęsta indėlio iki pareikalavimo sąlygomis, jeigu ji nenustato ko kito. Be to, ieškinio senatis netaikoma indėlininkų reikalavimams išmokėti ne tik indėlių, bet ir palūkanas už jį.⁷¹

▪ Kiekvienas indėlių padėjęs asmuo turi teisę į indėlio draudimą. Tai reiškia, kad bankui nesugebėjus gražinti indėlio, indėlininkas atgaus dalį ar visą pinigų sumą iš specialios organizacijos, atsakingos už indėlių draudimą. Lietuvoje šią funkciją atlieka valstybės įmonė Indėlių ir investicijų draudimas, kuriai netaikomas Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas (ji veikia vadovaudamasi Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymu bei savo įstatais). Indėlių draudimo apimtis nustatyta minėtame įstatyme. Šiuo metu ji lygi indėlio sumai, buvusiai banke ar kitoje kredito įstaigoje draudžiamąjį įvykio dieną, tačiau ji negali būti didesnė nei 100 000 eurų atitinkanti suma litais.⁷² Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas integravo į Lietuvos teisę Europos Sąjungos netiesioginio taikymo aktus, t. y., 1994 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų⁷³, taip pat 2009 m. kovo 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2009/14/EB iš dalies keičiančią Direktyvos 94/19/EB dėl indėlių garantijų sistemų nuostatų dėl kompensacijų lygio ir išmokėjimo termino.⁷⁴ Pirmosios direktyvos 3 straipsnyje numatyta pareiga kiekvienai valstybei narei užtikrinti, kad jos teritorijoje būtų įdiegta ir oficialiai pripažinta viena ar kelios indėlių garantijų sistemos. Europos Teisingumo Teismas dėl tokios pareigos netinkamo vykdymo nagrinėjo bylą prieš Vokietijos Federacinę Respubliką. Peteris Paulas ir Cornelia Sonnen-Lütte pareiškė reikalavimus dėl nuostolių atlyginimo, nes Vokietijos Federacinė Respublika iki nustatyto termino, t. y. iki 1995 m. liepos 1 d., neįgyvendino direktyvos 94/19/EB nuostatų, o bankų priežiūros tarnyba (vok. *Bundesaufsichtsamt*) netinkamai atliko jai tenkančią bankų priežiūros pareigą. Šioje byloje teismas pripažino indėlininko teisę į nustatyto dydžio kompensaciją, tačiau ne į žalos atlyginimą.⁷⁵

⁷¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. - Vilnius: Justitia, 2001. P. 265-266.

⁷² Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 5 straipsnio 1 dalis // Valstybės Žinios. 2002, Nr. 65-2635.

⁷³ Directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on deposit-guarantee schemes // Official Journal, L, 1994, Nr. 135.

⁷⁴ Directive 2009/14/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 2009 amending Directive 94/19/EC on deposit-guarantee schemes as regards the coverage level and the payout delay // Official Journal, L, 2009, Nr. 68.

⁷⁵ Europos Teisingumo teismo 2004 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Peter Paul, Cornelia Sonnen-Lütte v Bundesrepublik Deutschland* (bylos Nr. C-222/02) // <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=390078:cs&lang=lt&list=390078:cs,277963:cs,390067:cs,&pos=1&page=1&nbl=3&pgs=10&hwords=&checktexte=checkbox&visu=#texte>; prisijungimo laikas: 2009-04-01.

Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo 13 straipsnyje bankams iškelta dar viena sąlyga siekiant garantuoti aukščiausią teikiamų paslaugų kokybę ir indėlininkų apsaugą: jie įpareigoti esamus ir būsimus indėlininkus lietuvių kalba aiškiai ir lengvai suprantamai informuoti apie draudimo įmonę, kurioje apdrausti indėliai, apie draudimo sąlygas, įskaitant draudimo sumą, draudimo objektą ir atvejus, kai indėliai ir įsipareigojimai investuotojams nėra draudžiami. Be to, jeigu indėlininkas ar investuotojas pageidauja, jam turi būti suteikiama informacija apie draudimo išmokų mokėjimo sąlygas ir tvarką. Apskritai indėlių ir įsipareigojimų investuotojams garantijų sistemos pagrindinis tikslas yra didinti indėlininkų ir investuotojų pasitikėjimą finansų rinka bei siekti jos stabilumo.

- Vartotojo padėtas indėlis banke uždirba jam pinigų – palūkanų, kurių dydis negali būti nustatytas atsižvelgiant į indėlininko asmenines, tarnybines ar kitas savybes, nesusijusias su indėlio suma, rūšimi ar terminu ir šis draudimas garantuoja bet kuriam tos pačios kategorijos indėlininkui vienodas sąlygas. Be to, Lietuvos bankas, remiantis Europos centrinio banko reglamentu⁷⁶, yra įpareigotas centriniam Europos bankui teikti statistiką apie indėlių ir paskolų palūkanų normas eurais, kurias finansų įstaigos taiko namų ūkiams ir nefinansinėms korporacijoms. Europos bankas tokius duomenis apibendrina ir informaciją apie palūkanų dydžius visose Europos Sąjungos šalyse, skelbia viešai.

Akivaizdu, kad bankų teikiamos indėlių priėmimo paslaugas vartotojams sukuria ypatybių, kurios būdingos tik šioms paslaugoms. Deja, praktika rodo, kad indėlio aiškiai nereglementavus kaip vartojimo sutarties, neužtikrinamas efektyvus vartotojų teisių gynimas, sudaromos prielaidos taikyti skirtingas sąlygas tokiems pat vartotojams. Šio darbo autorė atlikusi Lietuvoje veikiančių komercinių bankų interneto svetainėse ir reklaminiuose lankstinukuose skelbiamos informacijos apžvalgą,⁷⁷ padarė išvadą, kad bankai viešai teikdami informaciją apie indėlių rūšis, palūkanų normas ir terminus pateikia tik duomenis apie palūkanų normos priklausomybę nuo indėlio termino. Tuo tarpu koreliacija tarp indėlio sumos ir palūkanų dydžio nenurodoma, tai paliekant atskiram bankininko ir indėlininko susitarimui. Tai leidžia daryti prielaidą, kad bankai gali siūlyti klientams nevienodas palūkanų normas, kas, savo ruožtu, yra draudžiama įstatymų. Vartotojų lygiateisiškumo principas taip pat pažeidžiamas kai bankai indėlio sutartyse numato, kad išmokant visą ar dalį indėlio, indėlininkui taikomi skirtingo

⁷⁶ Regulation (EC) No 63/2002 of the European Central Bank of 20 December 2001 concerning statistics on interest rates applied by monetary financial institutions to deposits and loans vis-à-vis households and non-financial corporations (ECB/2001/18) // Official Journal, L, 2002, Nr. 10.

⁷⁷ Buvo tirta AB „Swedbank“, AB „SEB bankas“, AB „Ūkio bankas“, AB „NdB Nord“, AB „Danske bank“, AB „Medicinos bankas“, AB „Parex bankas“, AB „Šiaulių bankas“, AB „Snoras“ ir AB „Nordea“ tinklapiuose bei reklaminiuose lankstinukuose pateikta informacija. (Tyrimo laikotarpis: 2009-05-06 – 2009-05-14).

dydžio komisiniai, priklausomai nuo išmokamos sumos dydžio, o taip pat nuo to, ar indėlis buvo padėtas grynais ar negrynais pinigais. Tokiu būdu sumažinama gražintina indėlio suma. Tokios sąlygos aiškiai pažeidžia Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.892 straipsnio nuostatą, kuri įpareigoja banką gražinti visą indėlį.⁷⁸

Aptartiems išskirtinumams reglamentuoti ir vartotojo teisėtiems interesams užtikrinti teikiant indėlių priėmimo paslaugas, būtų tikslinga papildyti Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymą ir įtvirtinti jame vartotojiško indėlio sąvoką, jį apibrėžiant taip: vartotojiškas indėlis - vartotojo pinigų, laikomų banke, banko filiale arba kredito unijoje pagal banko indėlio ir (ar) banko sąskaitos sutartis, ir kitų pinigų, į kuriuos indėlininkas turi reikalavimo teises, atsirandančias iš kredito įstaigos įsipareigojimo atlikti operacijas su indėlininko pinigais ar suteikti investicines paslaugas, suma (įskaitant priskaičiuotas palūkanas). Tame pačiame įstatyme reikėtų nustatyti griežtus reikalavimus indėlio sutarčiai, kurios standartines sąlygas tvirtintų įgaliota institucija.⁷⁹

2.2. KREDITINIO POBŪDŽIO VEIKLA IR JOS YPATUMAI

Prieš pradėdant detaliau nagrinėti kreditinio pobūdžio paslaugų teikimą vartotojams ir išskiriant tokios veiklos ypatumus, reiktų aptarti lingvistinę šio dalyko problematiką. Dažnai žodžiai „paskola“, „skolinimas“ ir „kreditas“, „kreditavimas“ naudojami kaip sinonimai, tačiau Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas skiria šias dvi sąvokas. Pirmasis skirtumas, tarp teisės akte pateiktų apibrėžimų, yra tas, kad paskolą suteikti gali bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, tuo tarpu kreditus išduoda tik bankai ar kitos kredito įstaigos. Paskolos sutartimi nuosavybėn gali būti perduoti pinigai arba kiti rūšies pažymiais apibūdinti daiktai. Tradicinės kredito sutarties objektu gali būti tik piniginės lėšos (tiesa, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse numatyta galimybė sudaryti ir kreditavimo prekėmis ar komercinio kreditavimo sutartis).⁸⁰ Kitas skirtumas tarp paskolos ir kredito sutarčių yra tas, kad pirmoji laikoma realine sutartimi, o kreditavimo – konsensualine. Tai patvirtina Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.870 straipsnio 2 dalis, kurioje teigiama, kad paskolos sutartis pripažįstama sudaryta nuo pinigų ar daiktų perdavimo momento. Be to, tokią išvadą pagrindžia ir pačiuose apibrėžimuose pateiktos formuluotės: paskolos sutarties sąvokos atveju: „<... viena šalis

⁷⁸ Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų instituto tyrimas ACCESS 2000. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje finansinių paslaugų teikimo srityje 2003 // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?2737869162>; prisijungimo laikas: 2009-02-25.

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.884 ir 6.885 straipsniai.

(paskolos davėjas) perduoda kitos šalies (paskolos gavėjo) nuosavybėn...>“, o kreditavimo sutartyje: „<...bankas ar kita kredito įstaiga įsipareigoja suteikti...>“. Atkreiptinas dėmesys, kad sutartis su įsipareigojimu suteikti paskolą ateityje turi teisę sudaryti tik bankai ar kita kredito įstaiga, nes tokių įsipareigojimų prisiėmimas susijęs su didele rizika ir reikalauja atitinkamos kvalifikacijos ir patirties. Įstatymų leidėjas pripažįsta, kad bankai ir kitos kredito įstaigos yra pasirengusios tinkamai valdyti prisiimamą riziką ir tuo pačiu užtikrinti kitų asmenų, įskaitant vartotojus, interesų patenkinimą.⁸¹ Tačiau Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme pateiktame finansinių paslaugų sąrašė minimas „skolinimo“ terminas. Atsižvelgiant į aukščiau išvardytus skirtumus toks įstatymo leidėjo pasirinkimas nėra tikslus. Todėl šiame darbe vartojama tik „kreditavimo“ sąvoka.

2.2.1. Hipotekinių kreditų teikimas vartotojams

Viena įdomiausių, ženkliausių kredito įstaigų paskolų portfelio dalį sudarančių ir labai didelio vartotojų, skolintojų ir teisės aktų leidėjų susidomėjimo sulaukiančių paslaugų yra kreditai nekilnojamajam turtui įsigyti. Kalbant apie hipotekinius kreditus paminėtina, kad jie užima reikšmingą Europos ekonomikos dalį – neišmokėta kreditų būstui pirkti suma sudaro beveik 47 procentus Europos Sąjungos BVP.⁸² Ši kreditinio pobūdžio paslaugų rūšis dar didesnio dėmesio susilaukė dėl 2007 m. JAV prasidėjusių antrinių būsto paskolų rinkų problemų, kurios, daugelio ekonomistų vertinimu, ir buvo pasauli užgriuvusios ekonominės krizės priežastis.

Daugeliui žmonių gyvenamasis būstas yra didžiausias pirkinys gyvenime, o hipotekinis kreditas – solidžiausias finansinis įsipareigojimas. Lietuvos vartotojai būsto paskoloms išleidžia apie 60 procentų savo pajamų, Europos vartotojai - mažesnę, tačiau vis tiek reikšmingą pajamų dalį.⁸³ Todėl nenuostabu, kad šių kreditų reglamentavimui išskirtinį dėmesį skiria Europos Sąjungos institucijos, kurios turi tikslą ne tik apsaugoti asmenų, imančių hipotekinius kreditus interesus, bet ir

⁸¹ Vaškelaitis V. Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas: monografija. – Vilnius: Spauda, 2003. P. 119.

⁸² HYPOSTAT 2005: A review of Europe's Mortgage and Housing Markets. 2006, Nr. 11. P. 140.

⁸³ Remiantis Pasaulio banko ekspertų ir Tarptautinio valiutos fondo tyrimo atliktais duomenimis, pasaulyje šis santykis yra mažesnis: vartotojai paprastai skiria 40 procentų savo pajamų būsto kreditui išmokėti (Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje lankėsi Pasaulio banko ir Tarptautinio valiutos fondo misijos atstovai // [31](http://209.85.129.132/search?q=cache:rROL8Kg0mUwJ:www.vartotojoteises.lt/l.php%3Ftmpl_into%3Dmiddle%26tmpl_name%3Dm_article_view%26article_id%3D282%26m_article_arch%3D1+%22vartotoj%C5%B3+teisi%C5%B3+apsauga+finansini%C5%B3+paslauga%C5%B3+sriyje%22&cd=5&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a; prisijungimo laikas: 2008-12-03).</p></div><div data-bbox=)

siekia visoje Bendrijoje „kuo didesnės finansinių paslaugų rinkų integracijos“.⁸⁴ Pastarojo tikslo nauda rodo kelių Europos Komisijos užsakytų tyrimų rezultatai. Viename iš jų apskaičiuota, kad per ateinančius 10 metų galima ekonominė Europos Sąjungos hipotekos rinkų integravimo nauda būtų 0,7 procento padidėjęs Europos Sąjungos BVP ir 0,5 procento – privatus vartojimas.⁸⁵ Studijoje teigiama, kad dėl to hipotekos palūkanų normos iki 2015 m. galėtų sumažėti net 47 baziniais punktais, kartu palūkanos, mokėtinos nuo 100 000 eurų hipotekinės paskolos, sumažėtų 470 eurų per metus.⁸⁶ Kitame tyrime apskaičiuota, kad nauda galėtų būti dar didesnė: nuo 0,12 iki 0,24 procento padidėjantis Europos Sąjungos BVP per metus.⁸⁷ Ši nauda atsirastų dėl to, kad padidėtų hipotekinių skolintojų konkurencija, efektyvumas ir būtų siūloma daugiau produktų. Kitaip tariant, integracija panaikintų kliūtis Europos Bendrijos piliečiams skolintis iš užsienio kreditų įstaigų, ieškant galimybių pasiskolinti žymiai palankesnėmis sąlygomis nei iš šalyje veikiančių kompanijų. Tačiau, kaip teigia Didžiosios Britanijos kreditų valdymo instituto direktorius Philipas Kingas: „kol kas tokius veiksmus riboja teisinės sistemos kliūtys ir fragmentiška infrastruktūra.“⁸⁸

Tam, kad būtų skolinamasi užsienio rinkose reikia ne tik subalansuotų teisinių, ekonominių ir techninių priemonių, bet ir drąsesnio, savimi pasitikinčio vartotojo, kuris galėtų rinktis produktą ne pagal gyvenamąją vietą, bet pagal savo poreikius. Norint tai įgyvendinti reikia aiškios, teisingos, išsamios ir palygintinos informacijos apie skirtingus hipotekinius produktus. Siekiant šio tikslo dar 2001 m. Europos Sąjungoje buvo priimtas Elgesio kodeksas, susijęs su būsto paskolomis. Tačiau nepaisant jo svarbos, šiuo metu vartotojams teikiamos informacijos apie hipotekinius kreditus kiekis ir kokybė valstybėse narėse vis dar labai skiriasi. Šiai problemai spręsti Europos Komisija Baltojoje knygoje dėl hipotekinių kreditų rinkų integracijos, pasiūlė sukurti aukšto lygio konsultacijų hipotekos klausimais standartus. Tai reikštų, kad hipotekinius kreditus teikiantys subjektai vartotojams privalėtų teikti struktūrišką, lengvai palyginamą ir visapusišką informaciją. Su ja turėtų būti pateikiamos lentelės bei konkretūs pavyzdžiai. Informacija turėtų būti suformuluota paprastai, vartojant kuo mažiau techninio žargono. Be to, tokie duomenys turėtų būti pateikiami pakankamai anksti prieš sudarant sutartį, tuo pat metu teikiant aiškias konsultacijas. Tokių išskirtinių priemonių taikymas, teikiant kreditus nekilnojamojo turto įsigijimui, leistų vartotojui lengviau palyginti pasiūlymus ir pasirinkti naudingiausią jam variantą.

⁸⁴ White paper on the integration of EU mortgage credit markets COM (2007) 807 final // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0807:EN:HTML>; prisijungimo laikas: 2009-09-12.

⁸⁵ The Costs and Benefits of Integration of EU Mortgage Markets. London Economics, 2005. P. 5.

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ Wyman O. Study on the Financial Integration of European Mortgage Markets. 2003. P. 77–78.

⁸⁸ Eigirdas E. Kreditai – tai ekonomikos laisvė // Valstybė. 2008, Nr. 3 (12). P. 48-49.

Tačiau, anot Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto pozicijos, kuri buvo išdėstyta nuomonėje dėl Žaliosios knygos hipotekiniai kreditai Europos Sąjungoje,⁸⁹ kreditoriai neturėtų būti teisinėmis priemonėmis verčiami konsultuoti. Komisija su tokiu teiginiu sutiko ir Baltojoje knygoje dėl hipotekinių kreditų rinkų integracijos pažymėjo, kad: „Hipotekiniai skoliniojai vartotojui turėtų teikti visą informaciją ir pakankamus paaiškinimus, kad šis galėtų pagrįstai pasirinkti, bet jei konsultavimas taptų privalomas, tai galėtų daryti neigiamą poveikį hipotekos kainoms ir apribotų vartotojams siūlomų produktų skaičių, nes hipotekiniai skoliniojai paprastai konsultuotų apie savo produktus“.⁹⁰ Tame pačiame leidinyje Europos Komisija siūlo minėtai situacijai spręsti dvi alternatyvas: pirma, tokias konsultacijas turėtų teikti arba nepriklausomi konsultantai arba, antra, patys kreditoriai, laikydamiesi aukšto lygio principų. Konsultacijos turėtų būti parengtos atsižvelgiant „į vartotojų individualius poreikius ir proporcingai produktų sudėtingumui bei su tuo susijusiai rizikai. Taip pat labai svarbu, kad vartotojai konsultantui pateiktų visą ir tikslią informaciją.“⁹¹

Kita hipotekinių kreditų ypatybė yra ta, kad juos teikiantys subjektai turi puikią galimybę vykdyti taip vadinamą susiejimo politiką. Pavyzdžiui, vartotojas, kuris ima kreditą būstui įsigyti, ne retai yra verčiamas atidaryti einamąją sąskaitą, įsigyti draudimo polisą ar savo darbo užmokestį pervesti į sąskaitą, susietą su hipotekiniu kreditu toje pačioje įmonėje, iš kurios asmuo skolinasi. Lietuvoje veikiančių kai kurių bankų sutartyse, sudarytose su privačiais asmenimis, kurie skolinasi lėšas nekilnojamojo turto įsigijimui, galima rasti nuostatų įpareigojančių skolininką į einamąją sąskaitą, susietą su kreditu, pervesti ne tik su darbo santykiais susijusias sumas, bet visas vartotojo gaunamas pinigines lėšas. Tokiu būdu vartotojai veiksmingai susiejami su konkrečiu finansinių paslaugų teikėju, taip ribojant ir silpninant konkurenciją, o tai trukdo įgyvendinti kreditų rinkos integracijos tikslą. Tokia praktika „ne tik daro įtaką klientų judumui, bet dėl jos taip pat gali mažėti kainų ir produktų konkurencija bei trukdyti atsirasti naujiems rinkos dalyviams, visų pirma teikėjams, kurie specializuojasi siejamųjų produktų srityje.“⁹²

Deja, tačiau prie išskirtinimų, teikiant hipotekinio kredito paslaugas tenka priskirti ir sunkiai vartotojui suprantamą bendros kredito kainos metinės palūkanų normos apskaičiavimą. Dažnai vartotojui tinkamai nepaaiškinama, kokia kas mėnesį mokamos įmokos dalis tenka palūkanoms, o kokia – gautam kreditui padengti. Be to, padėti sunkina ir tai, kad hipotekinio kredito „kaina“ susideda iš kelių dalių: banko maržos ir palūkanų normos, kuri gali būti kintama arba fiksuota. Vartotojui

⁸⁹ Green paper - Mortgage Credit in the EU COM (2005) 327 final // Official Journal, C, 2006, Nr. 65.

⁹⁰ White paper on the Integration of EU Mortgage Credit Markets COM (2007) 807 final.

⁹¹ Ten pat.

⁹² Ten pat.

pasirinkus kintamąsias palūkanas jo grąžintina kredito įstaigai suma priklausys nuo tarpbankinių palūkanų normos, kurios labai elastingai reaguoja į ekonomikos pokyčius. Šiuos procesus paprastam vartotojui suprasti sudėtinga, be to, prognozuoti ir numatyti ūkio tendencijas nėra lengva net ekonomikos profesionalui. Be abejo, šios aplinkybės taip pat labai trukdo pasinaudoti kitų užsienio bankų ar kitų įstaigų, siūlančių hipotekinius kreditus pasiūlymais, nes apie užsienio valstybės ekonominius procesus vartotojai išmano dar mažiau, be to, skiriasi hipotekinių kreditų kainos skaičiavimo metodai ir sąnaudų bazė.

Priešingai nei indėlio atveju, kai už anksčiau nutrauktą sutartį vartotojas neatlygina jokių nuostolių ir nemoka baudų (nepaisant to, kad netenka dalies ar visų palūkanų), asmeniui, anksčiau įvykdžiusiam sutartinius įsipareigojimus hipotekinio kredito atveju gali grėsti tam tikros sankcijos, pavyzdžiui, sumokėti taip vadinamą išankstinio grąžinimo mokesťį. „Išankstinio grąžinimo mokesčiai – tai kaina, kurią vartotojas turi sumokėti už sutarties nutraukimą prieš pasibaigiant mokėjimo terminui“.⁹³ Išankstinio grąžinimo tvarka ir baudos šiuo metu įvairiose valstybėse narėse labai skiriasi, o kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Lietuvoje, apskritai netaikomos. Vienose valstybėse išankstinis grąžinimas griežtai reguliuojamas, o kitose tai apsprendžia privatinė sutarčių teisė tarp vartotojo ir kreditoriaus, kai vartotojas gali tik pasirinkti standartinių sutarčių ir hipotekų rūšis, o ne tartis dėl individualių sąlygų.

Dar vienas svarbus dalykas susijęs su hipotekiniais kreditais yra šias paslaugas teikiantys subjektai. Rinkoje vis aktyviau veikia skolintojai, kurie nėra kredito įstaigos pagal įstatyme apibrėžtus kriterijus, o tai reiškia, kad jiems netaikomi ir teisės aktai, reglamentuojantys finansines paslaugas teikiančių įmonių veiklą. Europos Komisija Baltojoje knygoje dėl hipotekinių kreditų rinkų integracijos yra pasisakiusi, kad iš esmės ji neprieštaruoja, kad užsiimti hipotekinio skolinimo veikla būtų leista asmenims, kurie nėra kredito įstaigos, bet, jos nuomone, labai svarbu, kad jokia būdu nebūtų pažeisti atsakingo skolinimo, finansinio stabilumo ir veiksmingos priežiūros principai. Tačiau galutinėms išvados padaryti būtina atlikti specialius tyrimus, kurių rezultatus Europos Komisija planuoja paskelbti 2009 m. pabaigoje. Plačiau apie įmones, kurios nėra finansų įstaigos, tačiau užsiima kai kurių finansinių paslaugų teikimu bus kalbama nagrinėjant greitųjų vartojimo kreditų teikimo problematiką.

Europos Komisija Baltojoje knygoje dėl hipotekinių kreditų rinkų integracijos iškėlė sau ir kitoms Europos Sąjungos institucijoms daug konkrečių užduočių, tačiau Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas sukritikavo šį Komisijos parengtą dokumentą. Komiteto teigimu, paprastai

⁹³ Green paper - Mortgage Credit in the EU COM (2005) 327 final.

baltoji knyga yra „tolesnių veiksmų beveik galutinio ir struktūruoto politinio vertinimo rezultatas. Tačiau šiuo atveju ji neatspindi užbaigto proceso, kuris tokiu lieka dėl didelio ir akivaizdaus savo sudėtingumo“.⁹⁴ Iš tikrųjų Komisija dar turės aptarti daug neišskirti ir aktualių klausimų bei nuspręsti ar šioje srityje būtina priimti imperatyvius teisinius nurodymus, įtvirtintus direktyvoje, kaip pasielgta vartojimo kredito atveju.

2.2.2. Vartojimo kreditai

Europoje vienas pirmųjų teisės aktų reglamentavęs vartojimo kreditų teikimą buvo priimtas dar 1974 m. Didžiojoje Britanijoje, siekiant sureguliuoti visą kreditų pramonę.⁹⁵ Lietuvoje pagrindinis šaltinis reglamentuojantis su vartojimo kreditu susijusius klausimus yra Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Į jį buvo perkeltos principinės 1986 m. gruodžio 22 d. direktyvos 87/102/EEB dėl valstybių narių įstatymų, įstatymų lydimųjų aktų ir administracinių nuostatų, susijusių su vartotojų kreditais derinimo (toliau – senoji direktyva),⁹⁶ nuostatos. Europos Komisija, realizuodama Baltojoje knygoje 2005-2010 m. finansinių paslaugų politika⁹⁷ deklaruotą tikslą, kurti pačią atviriausią, skaidriausią, faktais pagrįstą politikos formavimą, parengė, o 2008 m. balandžio 23 d. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė naują direktyvą 2008/48/EB dėl vartojimo kredito sutarčių (toliau – naujoji direktyva).⁹⁸ Kadangi naujosios direktyvos nuostatos privalu į nacionalinę teisę perkelti iki 2010 gegužės 12 d., senoji direktyva taip pat tebėra svarbi (nes dar yra galiojanti), kalbant apie vartojimo kreditų reguliavimą. Juolab, kad dar nei viena valstybė narė, išskyrus Portugaliją, nėra įdiegusi nacionalinių įgyvendinimo priemonių.⁹⁹

Naujosios direktyvos priėmimą sąlygojo susidariusi padėtis, kai nemažai vartotojų, pradėję vadovautis principu „perku dabar, moku vėliau“, nebeužtenka lėšų normaliam pragyvenimui ir tampa nemokūs. Valstybės narės ėmėsi įvairiai spręsti šią problemą. Tačiau toks „skirtingas reguliavimas, kai valstybėse narėse egzistuoja skirtingos vartotojų apsaugos taisyklės, be abejo, negali būti suderinamos

⁹⁴ Opinion of the European Economic and Social Committee on the White paper on the integration of EU mortgage credit markets COM (2007) 807 final // Official Journal, C, 2007, Nr. 27.

⁹⁵ Silberstein S. Consumer Law in a Nutshell. – London: Sweet & Maxwell, 2004. P. 49.

⁹⁶ Council Directive 87/102/EEC of 22 December 1986 for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credit // Official Journal, L, 1987, Nr. 42.

⁹⁷ Opinion of the European Economic and Social Committee on the White Paper on Financial Services Policy (2005-2010) COM (2005) 629 final // Official Journal, C, 2006, Nr. 309.

⁹⁸ Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC // Official Journal, L, 2008, Nr. 133.

⁹⁹ Ar bent jau nebuvo jų įdiegusios iki 2009 m. rugsėjo.

ne tik su Lisabonos strategija (Europos Sąjungos ekonomiką paversti konkurencingiausia pasaulyje), bet ir su viena svarbiausių Europos Bendrijos laisvių – teikti paslaugas“.¹⁰⁰

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.886 straipsnio 1 dalyje pateikta vartojimo kredito sutarties samprata: „vartojimo kredito sutartimi kredito davėjas suteikia ar įsipareigoja suteikti kredito gavėjui fiziniam asmeniui (vartotojui):

1. kreditą atidėto apmokėjimo, taip pat mokėjimo išdėstymo (apmokėjimo dalimis) būdu;
2. kreditus, įskaitant einamosios sąskaitos kreditą, bendrosios vienkartinės sumos kreditą ir daiktui ar paslaugai pirkti teikiamą kreditą“.

Šis apibrėžimas yra beveik identiškas tiek senojoje, tiek naujojoje direktyvose pateiktai vartojimo kredito sutarties sąvokai. Tuo tarpu Lydso Metropolitan universiteto dėstytoja ir advokatė Sandra Silberstein vartojimo kreditams priskiria išperkamąją nuomą, sąlyginius pardavimo sandorius, prekių ar paslaugų pirkimą naudojantis kreditine kortele, grynujų pinigų išėmimą iš kreditinės kortelės, paskolos suteikimą, kai skolinanti kompanija yra susijusi su prekių ar paslaugų teikėju, asmeninės paskolos gavimą iš banko ar kitos finansinės institucijos ir naudojimąsi banko suteiktu indėlio pereinamumu.¹⁰¹

Europos Sąjungos direktyvose ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse pateiktas sąrašas sutarčių, kurioms normos, susijusios su vartojimo kreditu, netaikomos, tačiau jie nevysiškai sutampa. Tiek senojoje, tiek naujojoje direktyvose tokių atvejų numatyta daugiau (pvz., vartojimo kredito sutartimi nelaikomos sutartys, kai kreditus darbuotojams be palūkanų teikia darbdavys, kuriam kreditavimas yra antrinė veikla,¹⁰² taip pat sutartys, kurios yra sudarytos pagal susitarimą, pasiektą teisme arba kitoje valstybės valdžios institucijoje,¹⁰³ kredito sutartys, kurios yra susijusios su nemokamai atidėtu esamos skolos mokėjimu¹⁰⁴ ir pan.). Tokių pagrindų sąrašas, lyginant minėtas direktyvas tarpusavyje, taip pat skiriasi. Tarp jų yra ir principinių nesutapimų, pavyzdžiui, naujoje direktyvoje vartojimo kreditu pripažįstamas kreditas, imamas atnaujinti ar pagerinti pastatą, kai senojoje direktyvoje buvo nuostata, kad kreditas suteiktas tokiam tikslui, negali būti laikomas vartojimo.

Direktyvoje 2008/48/EB numatytos naujos vartojimo kredito ribos, t. y. nuo 200 iki 75 000 eurų (senojoje direktyvoje tokios ribos buvo nuo 200 iki 200 000 eurių). Tačiau toks žemutinės

¹⁰⁰ Bukauskas R. Nauja vartojimo sutarčių direktyva // Verslo žinios. 2007 m. lapkričio 6 d., Nr. 275. P. 16.

¹⁰¹ Silberstein S. Consumer Law in a Nutshell. – London: Sweet & Maxwell, 2004. P. 50.

¹⁰² Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC. 2 straipsnis 2 dalis g punktas.

¹⁰³ Ten pat. 2 straipsnis 2 dalis i punktas.

¹⁰⁴ Ten pat. 2 straipsnis 2 dalis j punktas.

ribos nustatymas turi ginčytiną naudą. Įvertinant skirtingą 27 Europos Sąjungos valstybių ekonominio išsivystymo lygį, sunku įvardyti optimalią sumą, nuo kurios kreditas būtų laikomas vartojimo ir jo teikimui būtų taikomas specialus reglamentavimas. Iš dalies padėtį taisyta naujosios direktyvos konstatuojamojoje dalyje įtvirtinta nuostata, paliekanti galimybę nacionalinės teisės aktų leidėjams taikyti direktyvoje įtvirtintas taisykles ir nuo mažesnės nei 200 eurų sumos. Tačiau tokia nuostata yra nesuderinama su Komisijos deklaruota „visiško darnumo“ politika, kuri draudžia šalims narėms taikyti kitokią nei numatyta Europos Sąjungos dokumentuose vartotojų apsaugą. Kita vertus, šiuo metu galiojantys Lietuvos teisės aktai vartojimo kredito „grindis“ įtvirtina ties 1000 litų suma. Konvertavus valiutą pagal oficialų lito ir euro santykį, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje finansinių paslaugų vartotojas atsiduria blogesnėje padėtyje, nes jam su vartojimo kreditu susijusios papildomos garantijos taikomas tik nuo beveik 300 eurų ribos.¹⁰⁵ Tiesa, paminėtina ir tai, kad Lietuvos Respublikos vartojimo kreditų įstatymo projekte žemutinė vartojimo kredito riba nenustatyta,¹⁰⁶ o tai reiškia, kad jei Seimas priims tokią įstatymo redakciją vartotojams, imantiems kreditus, specialius paslaugų teikimo režimas bus taikomas nuo bet kokios pasiskolintos sumos (tačiau ne didesnės nei 75 000 eurų).

Naujoji direktyva įtvirtina daug specifinių sąlygų, kurių turi laikytis vartojimo kreditus teikiančios kompanijos. Vienas svarbiausių ypatumų susijęs su vartotojų informavimu: kartu su naująja direktyva buvo patvirtinta vartotojams pateikiamos Europos tipinės informacijos apie vartojimo kreditą informacijos lapo forma. Todėl, pagal naująją direktyvą, kiekviena kredito įstaiga privalės vartotojui pateikti standartizuotus duomenis apie būsimą sutartį, kuriuos vartotojas galės lengvai palyginti ir priimti sprendimą informacijos pagrindu. Ši forma, kaip teigia Europos Komisijos narė atsakinga už vartotojų reikalus Meglena Kuneva,¹⁰⁷ turėtų padėti ne tik vartotojams lengviau palyginti siūlomus produktus, bet ir verslininkams teikti konkurencingus kreditų pasiūlymus tarpvalstybiniu mastu. Tačiau minėta tipinė informacija išdėstyta net aštuoniuose puslapiuose, todėl, toks jos kiekis palyginimui yra pernelyg didelis ir vartotojui gali būti sunkiai suvokiamas. Išvengiant šios problemos naujoji direktyva galėjo įtvirtinti nuostata, kad vartotojas turi teisę atsisakyti tokios išsamios išankstinės informacijos ir gauti tik sutarties kopiją, taip patenkinant poreikį turėti pakankamai informacijos iki sutarties pasirašymo. Tokia pozicija buvo išdėstyta ir oficialioje Tarybos nuomonėje dėl vartojimo kreditų

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.886 straipsnio 3 dalies 3 punktas.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos vartojimo kreditų įstatymo projektas //

http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=5751&p_org=8&p_fix=&p_gov=; prisijungimo laikas: 2009-10-16.

¹⁰⁷ Asmeninis Europos komisarės, atsakingos už vartotojų reikalus, Meglenos Kunevos tinklapis //

http://ec.europa.eu/commission_barroso/kuneva/index_en.htm; prisijungimo laikas: 2009-09-12.

sutarčių.¹⁰⁸ Kita vertus, atlikti Eurobarometro tyrimai parodė, kad daugeliui vartotojų sunku palyginti ir įvertinti sutarčių sąlygas, todėl Europos Sąjungos institucijos buvo priverstos ieškoti aiškesnių ir paprastesnių būdų supažindinti vartotojus su būsimų įsipareigojimų sąlygomis. Neaišku kaip paslaugų vartotojams seksis analizuoti tokiu būdu pateiktus duomenis, nes realiai ši direktyva dar netaikoma, tačiau jei jiems ir bus lengviau palyginti informaciją, pateiktą tipinėse formose, negalima atmesti prielaidos, kad visos kanceliarinės išlaidos, susijusius su informacijos pateikimu, gali būti perkeltos vartotojams. Praktikoje, galiausiai, būtent taip ir atsitinka, o tai, savo ruožtu, dar labiau didina skolinimosi kaštus.

Neabejotinai aktualiausias dalykas vartotojams imant kreditą yra palūkanų norma arba, kitaip tariant, skolinimosi kaina. Šis klausimas aptartas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarime Nr. 82 „Dėl bendros vartojimo kredito kainos metinės normos apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo“¹⁰⁹ ir abejose direktyvose. Naujojoje direktyvoje reglamentuota, kad siekiant užtikrinti visišką skaidrumą, standartizuota ir visoje Europos Sąjungoje vienoda skaičiavimo metodika paremta informacija apie kredito palūkanų normą vartotojui turėtų būti suteikta prieš sutarties sudarymą bei ją sudarant. Sutartinių santykių metu vartotojas taip pat turėtų būti informuojamas apie kintamosios kredito palūkanų normos ir dėl to atsirandančius mokėjimų pokyčius. Tokių sąlygų priėmimas buvo būtinas, siekiant didesnio aiškumo finansinių paslaugų rinkoje. Be to, tai turėtų būti puiki priemonė vartotojams lyginat finansinių produktų pasiūlymus. Šį darbą finansinių paslaugų pirkėjams dar labiau turėtų palengvinti tai, kad naujoji direktyva numato pareigą paslaugų teikėjams į bendrą kainą įtraukti visas išlaidas (palūkanas, komisinius, mokesčius, mokesčius už tarpininkavimo paslaugas ir kt., išskyrus atlygį notarui).

Naujoje direktyvoje įtvirtinti specifiniai reikalavimai ir vartojimo kredito reklamai. Joje nustatyta, kad, jeigu vartojimo kredito sutarčių reklamoje nurodoma palūkanų norma arba bet kokie skaičiai, susiję su vartojimo kredito kaina kredito gavėjui, joje, pateikiant pavyzdį, turi būti nurodoma direktyvos 4 straipsnyje įvardyta informacija. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse reglamentuota, kad visais atvejais vartojimo kredito reklamoje turi būti nurodyta vartojimo kredito kainos metinė norma, tačiau šiuo metu galiojantys teisės aktai neįtvirtina šios nuostatos vykdymo ir laikymosi priežiūros, taip pat nenumato atsakomybės už minėtos nuostatos reikalavimų nevykdymą.

¹⁰⁸ Common Position (EC) No 14/2007 of 20 September 2007 adopted by the Council, acting in accordance with the procedure referred to in Article 251 of the Treaty establishing the European Community, with a view to the adoption of a Directive of the European Parliament and of the Council on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC // Official Journal, C, 2007, E, Nr. 270.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl bendros vartojimo kredito kainos metinės normos apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2001, Nr. 10-280.

Kitas išskirtinumas, susijęs su vartojimo kredito teikimu, yra pareiga pačioms kredito įstaigoms atidžiai tikrinti potencialių klientų mokumą. Šiuo metu Lietuvoje galiojantys teisės aktai to daryti neįpareigoja. Kitaip tariant, svarbu, kad besiplečiančioje kredito rinkoje skolintojai nesiimtų neatsakingo skolinimo veiklos ar neišduotų kredito, prieš tai atidžiai neįvertinę klientų mokumo.¹¹⁰ Priešingu atveju sudaroma galimybė nemokiems asmenims gauti vartojamuosius kreditus ir didinti savo išsiskolinimą. Naujojoje direktyvoje nustatyta, kad valstybės narės pačios turėtų užtikrinti reikalingą priežiūrą, kad būtų išvengta tokio elgesio bei būtų nustatytos reikalingas priemonės nubausti kreditorius, kurie minėto draudimo nepaiso. Tokia pozicija, įvertinus tai, kad neatsakingas kredito įstaigų elgesys ir netinkamai įvertinta rizika sukėlė rimtus ekonominius sunkumus XXI a. pasaulio ūkiui, yra gana logiška ir sveikintina. Be to, kadangi naująja direktyva siekiama vartojimo kreditų rinkos integracijos senojo kontinento žemyne, minėtame teisės akte numatytos priemonės, kaip klientų mokumas turėtų būti tikrinamas, kai vartojimo kreditas imamas kitoje valstybėje narėje. Direktyvos 9 straipsnio 1 dalyje sakoma, kad: „kai kreditas suteikiamas kitoje valstybėje, kiekviena valstybė narė kitos valstybės narės kreditoriams užtikrina prieigą prie duomenų bazių, naudojamų toje valstybėje narėje vartotojų kreditingumui įvertinti. Prieiga užtikrinama nediskriminacinėmis sąlygomis.“ Svarstant direktyvos projektą komitetuose buvo išsakyta nuomonių, kad tai gali pabloginti vartotojų padėtį dėl duomenų apsaugos, juolab, kad direktyva nenumato jokių sankcijų už neteisėtą duomenų bazių vartojimą.¹¹¹ Tokiai pozicijai vargu ar būtų galima pritarti, nes atsakomybę už netinkamą asmens duomenų tvarkymą numato specialieji teisės aktai.¹¹² Tačiau, reiktų pastebėti, kad iš tiesų finansų įstaigos, surinkdamos ir naudodamos labai daug svarbių duomenų apie klientus įgauna didelę galią. Dėl to ir taip jau ne menkas jų vaidmuo pasaulio ekonomikoje tampa dar didesnis.

Viena esminių ypatybių, kalbant apie vartojimo kreditų teikimą, yra vartotojo galimybė atsisakyti kredito sutarties per 14 dienų nuo tokios sutarties sudarymo dienos arba nuo tos dienos, kurią vartotojas gauna kredito sutartį, jeigu tokia diena yra vėlesnė negu kredito sutarties sudarymo diena.¹¹³ Vartotojui pasinaudojus šia savo teise, kredito įstaiga vartotojui privalo nurodyti, kokią sumą, įskaitant

¹¹⁰ Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC. Konstatuojamosios dalies 26 pastraipa.

¹¹¹ Europos Parlamento diskusija dėl vartojimo kreditų sutarčių direktyvos // <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20080115+ITEM-007+DOC+XML+V0//LT>; prisijungimo laikas: 2009-08-08.

¹¹² Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės Žinios. 1996, Nr. 63-1479, Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data // Official Journal, L, 1995, Nr. 281.

¹¹³ Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC 14 straipsnio 1 dalis.

palūkanas už per laikotarpį iki kredito sutarties atsisakymo teisę pasinaudojimo dienos, vartotojas privalo grąžinti kredito įstaigai. Europos Teisingumo Teismas, aiškindamas panašią nuostatą dėl galimybės per 14 dienų atsisakyti sutarties, sudaromos ne verslo vietoje, konstatavo, kad bankui neinformavus vartotojo apie jo teisę atsisakyti sutarties yra užkertama vartotojo galimybė išvengti su investavimui būdinga rizika susijusių pasekmių.¹¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.888 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad vartotojas gali bet kada atsisakyti vartojimo kredito sutarties, jeigu joje nenumatytos kodekso 6.887 straipsnio 3 dalyje nurodytos privalomos sąlygos. Tačiau naujojoje direktyvoje nustatytas vieningas 14 dienų terminas sutarčiai atsisakyti turėtų sukurti vienodą Europos vartotojų apsaugos lygį, taip didinant vartojimo kreditų rinkos integraciją Europoje.¹¹⁵

Imant vartojimo kreditus, kaip ir hipotekinių kreditų atveju, paslaugų teikėjai neretai reikalauja, kad vartotojas naudotųsi papildomomis skolininko paslaugomis. Minėtas reikalavimas akivaizdžiai pažeidžia skolininko teisę pasirinkti paslaugų teikėją. Deja, pati direktyva neįtvirtina imperatyvaus draudimo taip elgtis tik pažymi, kad valstybės narės turi legislatyvinę teisę nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtinti tokį reikalavimą. Reiktų pažymėti, kad Lietuvos Respublikos vartojimo kreditų įstatymo projekto rengėjai šia teise nepasinaudojo.

Naujojoje direktyvoje aptarta ir dar viena opi problema – išankstinis kreditų grąžinimas. Teikiant įprastines paslaugas anksčiau termino nei numatyta sudarytoje sutartyje apmokėjimas už paslaugas dažniausiai nesukeltų jų teikėjui neigiamų padarinių. Tuo tarpu teikiant finansines paslaugas išankstinis kredito grąžinimas jo davėjams reikštų negautas pajamas iš palūkanų, o tai, savo ruožtu - ir mažesnę pelną. Todėl direktyvoje reglamentuota, kad vartotojas turi teisę grąžinti kreditą anksčiau, tačiau atlyginant išlaidas, tiesiogiai susijusias su išankstiniu grąžinimu. Naujojoje direktyvoje numatyta sąlyga, kad tokių išlaidų apskaičiavimo metodika turėtų būti aiški ir suprantama vartotojui jau prieš sudarant sutartį ir jos vykdymo metu. Abejotina ar tokia deklaratyvi nuostata padės išvengti neproporcingai didelių kredito įstaigų apskaičiuotų kompensacijų dydžio už iš anksto grąžintą kreditą, todėl šį klausimą reikėtų aiškiai reglamentuoti nacionaliniuose teisės aktuose. Direktyva valstybėms narėms, kalbant apie kompensaciją už anksčiau grąžintą kreditą, suteikia tam tikrą autonomiją: joje pasakyta, kad šalys narės turi teisę numatyti, kad kreditorius gali reikalauti kompensacijos tik tuo

¹¹⁴ Europos Teisingumo teismo 2005 m. spalio 25 d. sprendimas byloje *Elszabeth Schulte, Wolfgang Schulte v Deutsch Bausparkasse* (bylos Nr. C-350/03) // <http://www.infollex.lt/praktika/demo/Default.aspx?id=20&item=doc&aktoid=59495&LoggedIn=1>; prisijungimo laikas: 2009-06-22.

¹¹⁵ Opinion of the European Economic and Social Committee on the Green Paper on Retail Financial Services in the Single Market COM (2007) 226 final // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0226:EN:HTML>; prisijungimo laikas: 2009-09-11.

atveju, kai per dvylikos mėnesių laikotarpį gražinta suma viršija valstybių narių nustatytą ribą.¹¹⁶ Tokia riba numatoma atsižvelgiant į vartojimo kredito vidutinį dydį šalies rinkoje. Teisingumo ministro teigimu, Lietuvoje vidutinis vartojimo kredito dydis yra apie 7000 litų, tačiau vartotojų teises ginančios asociacijos siūlo, kad kreditoriai 1 procento dydžio išankstinio gražinimo mokestį nuo kredito sumos galėtų taikyti tik tuo atveju, jei vartotojas anksčiau gražintų 35 480 litų ir daugiau per metus.¹¹⁷ Toks sumos procentas numatytas ir Lietuvos Respublikos vartojimo kreditų įstatymo projekte. To paties projekto 16 straipsnio 3 dalyje reglamentuota, kad kitais atvejais kompensacija negali viršyti 0,5 procento anksčiau gražinamos vartojimo kredito dalies.

Tačiau perkeltiant šias nuostatas į Lietuvos nacionalinę teisę mūsų šalies vartotojų laukia nemaloni staigmena, nes nei šiuo metu galiojantis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, nei kiti teisės aktai apskritai nenumato jokių kompensacijų kreditoriams už iš anksto gražintus kreditus. Taigi įgyvendinus šią direktyvą, ji iš dalies sukurtų mūsų šalies vartotojams mažiau palankią padėtį už tą, kuria jie naudojasi pagal dabar galiojančius nacionalinius teisės aktus. Analogiška situacija laukia ir Prancūzijos finansinių paslaugų vartotojų.

Dar viena direktyvoje numatyta naujovė išskirianti vartojimo kredito sutartis iš kitų - galimybė, atsisakius sutarties, kuria perkamas kredito sutartimi finansuojamas daiktas, atsisakyti ir toki pirkimą finansuojančios kredito sutarties. Taigi įgyvendinus direktyvą bus galima atsisakyti daikto pirkimo išsimokėtinai (dažnai klaidingai vadinamos „lizingo“ sutartimi) sutarties ir ją lydinčių toki pirkimą finansuojančių sutarčių. Pažymėtina, kad „ši teisė, įgalinanti atsisakyti vartojimo kredito sutarties, neįgalins vartotojo atsisakyti daikto pirkimo-pardavimo sutarties vien tuo pagrindu, kad atsisakoma vartojimo kredito sutarties.“¹¹⁸

Nepaisant to, kad naujoji direktyva numato daug naujovių, kurios turėtų užtikrinti skaidrų ir efektyvų kreditų teikimą vartotojams, ji susilaukė labai daug kritikos tiek iš Europos Parlamento, tiek iš Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto, tiek iš nacionalinių vyriausybių. Vieni teigia, kad ji neteka savo reikšmės dėl per ne lyg daug padarytų išimčių, stengiantis įtikti plačiam vartotojų kontingentui, kiti - kad direktyva per daug riboja nacionalinę valdžią, kuri turi turėti pakankamą veiksmų laisvę, kad galėtų savo šalyse garantuoti vartotojų apsaugą ir operatyviai spręsti bet kokias naujai atsiradusias problemas vartotojų apsaugos srityje. Tačiau reikia įvertinti, kad pagrindinis direktyvos tikslas yra didesnė vartojimo kreditų rinkų integracija, dėl ko turėtų mažėti palūkanų

¹¹⁶ Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC. Konstatuojamosios dalies 40 pastraipa.

¹¹⁷ Gretųjų kreditų įmonėms apynasris // <http://www.alfa.lt/straipsnis/10295749>; prisijungimo laikas: 2009-10-10.

¹¹⁸ Bukauskas R. Nauja vartojimo sutarčių direktyva // Verslo žinios. 2007 m. lapkričio 6 d., Nr. 275. P. 16.

normos, didėti siūlomų produktų pasiūla ir asortimentas, o iš viso to, be abejo, daugiausia naudos gautų vartotojas. Dėl senojoje direktyvoje paliktos per ne lyg didelės šalių narių laisvės, šių tikslų įgyvendinti nepavyko, nes skirtingose šalyse taisyklės, susijusios su vartojimo kreditais labai skyrėsi, todėl buvo sunku į rinką įeiti naujiems kreditų teikėjams, o vartotojams dėl didelės painiavos ir sunkaus pasiūlymų palyginimo tekdavo kreditus imti savoje šalyje. Taigi pirmasis žingsnis žengtas: parengta direktyva, iškėlusি sau didelį tikslą. Kitą žingsnį turi žengti šalių narių parlamentai įtvirtindami direktyvos reikalavimus nacionalinėje teisėje.

Naujosios direktyvos nuostatos, kaip minėta, dar nėra perkeltos į Lietuvos teisę. Siekiant ją įgyvendinti neseniai parengtas Lietuvos Respublikos vartojimo kreditų įstatymo projektas. Jis praktiškai atkartoja minėtos direktyvos nuostatas. Tiek naujojoje direktyvoje, tiek įstatymo projekte stengiamasi suderinti vartotojo, kaip silpnesniosios šalies, teisinę apsaugą su tokiais principais, kaip laisvė sudaryti sutartis ir asmeninė vartotojo, kaip sąžiningo, rūpestingo ir atidaus asmens, atsakomybė. Kitas aktualus klausimas, yra taip vadinamus greituosius vartojimo kreditus teikiančių įmonių statuso, teisių, pareigų ir atsakomybės nustatymas, nes šiuo metu Lietuvos teisės aktai nenumato jokių išskirtinių įpareigojimų tokių paslaugų teikėjams. Šio klausimo problematiką nagrinėsime kitame poskyryje.

2.2.3. Greitieji vartojimo kreditai¹¹⁹

Gana ilgai užtrunkančios skolinimosi procedūros licencijuotose kredito įstaigose (kuriose reikalaujama pateikti įvairias pažymas apie pajamas ir kuriose atidžiai tikrinamas kliento mokumas), pastovių piniginių įplaukų neturėjimas, finansinė atskirtis¹²⁰ ir greitas pinigų poreikis verčia žmones skolintis itin nepalankiomis sąlygomis. Greitų ir, žinoma, brangių pinigų paklausa suformavo ir tokių pinigų pasiūlą: Lietuvoje per kiek daugiau nei dvejus metus įmonių, siūlančių tokias paslaugas skaičius išaugo ne aritmetinėmis, o geometrinėmis progresijomis. Bendra skolinimo ir skolinimosi situacija verčia atidžiau pažvelgti į susiklosčiusią padėtį. Lietuvos bankas vykdo tik bankų priežiūrą, o privataus

¹¹⁹ Greitieji vartojimo kreditai - tai nedidelės paskolos, gaunamos trumpąja tekstine žinute (SMS), telefonu ar internetu. Toks apibrėžimas pateikiamas oficialioje Greitųjų vartojimo kreditų asociacijos tinklapyje // <http://www.gvka.lt/index.php?id.45>; prisijungimo laikas: 2009-09-09.

¹²⁰ Finansinė atskirtis apima situacijas, kai asmuo, siekdamas pasinaudoti ar naudodamasis pagrindinių finansinių paslaugų teikėjų paslaugomis, kurios sudarytų sąlygas normaliam socialiniam gyvenimui to asmens gyvenamojoje aplinkoje, susiduria su sunkumais. Tyrimo duomenimis, senosiose Europos Sąjungos šalyse finansinė atskirtis siekia 7 procentus, naujosiose – 34 procentus, o Lenkijoje, Latvijoje ir Lietuvoje – per 40 procentų. (Apibendrinti tyrimo „Finansinių paslaugų teikimas ir finansinės atskirties prevencija“ rezultatai // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?1890282328>; prisijungimo laikas: 2009-08-27).

kapitalo bendrovės, teikiančios kreditavimo paslaugas, paliktos už šios priežiūros ribų. Taigi, nepaisant to, kad greitųjų vartojimo kreditų bendrovės užsiima specifine veikla, kuriai keliami daugybė papildomų reikalavimų, susidarė situacija, kad jų veiklos niekas nekontroliuoja ir neįpareigoja laikytis atsakingo skolinimo principo. Šiuo metu, kaip teigia Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Finansinių paslaugų statistikos skyrius, nerenkama statistinė informacija, kiek tiksliai Lietuvoje yra greituosius vartojimo kreditus teikiančių įmonių, kokią rinkos dalį jos užima, kiek pinigų vartotojai yra pasiskolinę.¹²¹

Tiek pagal Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymą ir kitus nacionalinius teisės aktus, tiek pagal 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2006/48/EB dėl kredito įstaigų veiklos pradėjimo ir vykdymo, 4 straipsnio 1 dalies nuostatas, kredito įmonėmis laikomos įmonės, kurios: verčiasi indėlių ar kitų gražintinų lėšų priėmimu iš visuomenės ir paskolų teikimu savo sąskaita arba yra elektroninius pinigus leidžianti įstaiga. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos bankų įstatymo 6 straipsnio 1 dalimi, indėlių ar kitų gražintinų lėšų priėmimui iš neprofesionalių rinkos dalyvių reikalinga licencija. Kadangi greitųjų vartojimo kreditų bendrovės indėlių nepriiminėja, joms nereikalingas ir minėtas dokumentas. Atsižvelgiant į tai jų negalima laikyti ir kredito įstaigomis, nes jos neatitinka tokioms įstaigoms keliamų kriterijų. Neoficialiais duomenimis šiuo metu Lietuvoje veikia 25 greitųjų vartojimo kreditų įmonės. Visų jų teisinė forma - uždaroji akcinė bendrovė. Tokiu atveju jų veiklą reglamentuoja tik Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, kuriame įtvirtinta nuostata, kad bendrovė negali skolinti daugiau nei pusę savo įstatinio kapitalo. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 2 straipsnio 4 dalis numato uždarosioms akcinėms bendrovėms minimalų 10 000 litų įstatinio kapitalo limitą ir į preliminarias greitųjų vartojimo kreditų kompanijų išskolinamas sumas,¹²² peršasi išvada, kad šio draudimo minėtos įmonės nesilaiko.

Didžiausias, tačiau ne vienintelis ypatumas, kuriuo išsiskiria greitųjų vartojimo kreditų teikimas yra nepagrįstai didelės palūkanos, kurios kartais siekia net 360 procentų per metus ir daugiau.¹²³ Išsamesni duomenys apie Lietuvoje veikiančių tokių bendrovių palūkanų normas pateikiami

¹²¹ Jokie specifiniai rodikliai, kurie charakterizuotų greituosius kreditus, nėra renkami. Identifikuoti greitų paskolų įmones neįmanoma, kadangi pagal ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių šios įmonės nėra atskirtos. Pakailaitė V. Vartotojų teisių gynėjai ir bankai nori griežčiau kontroliuoti greitų paskolų teikėjus // <http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=4d0ed724-f544-499a-9a0a-e8b4f7f93595>; prisijungimo laikas: 2009-09-12.

¹²² Pavyzdžiui, 2009 m. balandį-birželį UAB „General Fianancing“ vartojimo kreditų suteikė už 19,7 mln. litų. Bendrovė „Moment Credit“ 2009 m. pirmąjį pusmetį paskolino 13,9 mln. // <http://www.forex.lt/naujienos/bank-naujienos-inios/5779-greitj-vartojimo-kredit-bendrovs-skolina-atsargiau>; prisijungimo laikas: 2009-10-01.

¹²³ Pavyzdžiui, bendrovė „Ferratum“ Estijoje siūlo 1000, 2000 ir 3000 kronų dydžio paskolas 15 ir 30 dienų terminui, tačiau taiko 30 procentų mėnesio palūkanas, tad per metus tokios palūkanos siekia 360 procentų. Lietuvoje teikiamų paskolų palūkanos kai kuriais atvejais yra dar didesnės // https://www.ferratum.ee/laenulepingu_tingimused/; prisijungimo laikas: 2009-09-21.

baigiamojo darbo 2 priede. Daug nerimauti verčiančių dalykų yra ir greitųjų vartojimo kreditų bendrovių bendrosiose sutarčių sąlygose. Išanalizavus kai kurių greitųjų kredito kompanijų, veikiančių Lietuvoje, sutarčių sąlygas bei Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos nutarimus dėl nesąžiningų standartinių sutarčių nuostatų, galima teigti, kad pažeidimų fiksuojama ganėtinai daug ir įvairių. Pavyzdžiui, sutartyse nustatyta neproporcingai didelė vartotojo civilinė atsakomybė dėl sutarties nevykdymo ar netinkamo vykdymo, taip pažeidžiant šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą ir ekonomiškai silpnesnės sutarties pusės – vartotojo – teises ir ekonominius interesus.¹²⁴ Kai kuriose sutartyse buvo įtvirtinta teisė kredito kompanijai vienašališkai pakeisti sutarties sąlygas.¹²⁵ Tačiau pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatas, norint vienašališkai jas pakeisti, būtina sutartyje nurodyti pagrindą, kuriuo remiantis sąlygos gali būti keičiamos.

Dar viena nesąžininga sąlyga, įtvirtinta kai kuriose sutartyse, kad teisminiai ginčai tarp šalių yra sprendžiami pagal bendrovės buveinės registracijos vietą. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba rekomendavo įmonėms vadovautis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostata, jog ieškinys dėl vartojimo sutarčių gali būti pareiškiamas pagal vartotojo gyvenamąją vietą.¹²⁶ Greitųjų vartojimo kreditų įmonių bendrosiose sąlygose numatyta ir tokių nuostatų, kurios leidžia be vartotojo sutikimo perleisti, įkeisti, perduoti trečiajam asmeniui visus arba dalį sutartinių reikalavimų.¹²⁷ Tačiau nenumatyta bendrovės pareiga užtikrinti, kad perleidus tokius reikalavimus trečiajam asmeniui, vartotojo padėtis nepablogės. Vartotojų teisių apsaugos tarnyba taip pat yra pasisakiusi dėl sutartyse įtvirtintų nuostatų, jog vartotojas, siekdamas gražinti kreditą prieš terminą, turi sumokėti palūkanas, priskaičiuotas iki sutartyje nurodytos kredito gražinimo dienos.¹²⁸ Tarnyba atkreipė bendrovių dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas įtvirtina vartotojo teisę gražinti kreditą anksčiau nei sutartyje nurodytą dieną, tačiau tokiu atveju vartotojas turi sumokėti tik iki kredito gražinimo dienos, o

¹²⁴ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 21 d. ir 24 d. nutarimai dėl greitųjų vartojimo kreditų kompanijų kredito sutarčių.

¹²⁵ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. 10-21 „Dėl UAB „Moment credit“ kredito sutarties“.

¹²⁶ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 10-18 „Dėl UAB „Mobile Credit Baltic“ paskolos sutarties“, Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2009 m. birželio 10 d. nutarimas Nr. 10-221 „Dėl UAB „Procentas“ kredito sutarties“, Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 10-16 „Dėl Balti Investeeringute Grupi Pank AS filialo vartojimo kredito sutarties bei bendrųjų sutarties sąlygų“.

¹²⁷ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 10-15 „Dėl UAB „General finansing“ vartojimo kredito sutarties“, Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. 10-21 „Dėl UAB „Moment credit“ kredito sutarties“.

¹²⁸ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 10-16 „Dėl Balti Investeeringute Grupi Pank AS filialo vartojimo kredito sutarties bei bendrųjų sutarties sąlygų“.

ne sutartyje nurodytos dienos, priskaičiuotas palūkanas.¹²⁹ Taip pat kai kur buvo įtvirtinta nuostata, kad bendrovės neatsako vartotojui už pardavėjo veiksmus pagal vartotojo ir pardavėjo sudarytą prekių pirkimo ar paslaugų teikimo sutartį. Vartotojų teisių apsaugos tarnyba pažymėjo, jog Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse yra nustatyta, kad, jeigu tarp pardavėjo ir bendrovės buvo sudaryta sutartis dėl prekių pardavimo ar paslaugų teikimo finansavimo, tai bendrovė atsako vartotojui, jeigu pardavėjas netinkamai vykdo prekių pirkimo ar paslaugų teikimo sutartį. Tokiu atveju vartotojas gali nutraukti įmokų mokėjimą bendrovei ir susigrąžinti jau sumokėtas įmokas.¹³⁰ Šiuo klausimu yra pasisakęs ir Europos Teisingumo teismas.¹³¹

Dar vienas pavojus, susijęs su greitųjų vartojimo kreditų teikimu – asmens duomenų apsauga: kai kreditas suteikiamas tiesiog internetu ar telefonu labai išauga galimybė kreditu pasinaudoti kitiems.

Spresti aukščiau išvardytas problemas reikia kaip įmanoma operatyviau. Juolab, kad susiklosčius nelengvai ekonominei padėčiai žmones pradeda skolintis iš greitųjų vartojimo kreditų įmonių tam, kad padengtų kitas skolas, kol tai, galų gale, priveda prie visiško vartotojo nemokumo (be to, įgyvendinus direktyvą 2008/48/EB kredito įstaigoms bus suteikta teisė iš vartotojų imti refinansavimo mokestį). Susirūpinimą šia problema išreiškė ne tik Lietuvos bankų asociacija,¹³² Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, bet ir Lietuvos verslo darbdavių konfederacija.¹³³ Tam būtina kuo greičiau organizuoti Lietuvos Respublikos vartojimo kreditų įstatymo projekto svarstymą ir priėmimą, kad teisės aktas įsigaliotų ne vėliau nei nurodyta naujojoje direktyvoje. Deja, tenka apgailestauti, kad įstatymo projekte greituosius vartojimo kreditus teikiančių bendrovių kontrolė nepriskirta nė vienai specialiai finansinių paslaugų priežiūra užsiimančiai institucijai, taip pat nenumatyta galimybė licencijuoti tokių įmonių veiklą. Toks modelis, kai vartojimo kreditų įmonės prižiūri centrinis šalies bankas, o jų veikla galima tik turint išduotą licenciją, sėkmingai įdiegtas Didžiojoje Britanijoje. Pažymėtina, kad priėmus Vartojimo kreditų įstatymą Valstybinė vartotojų teisu

¹²⁹ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2009 m. birželio 10 d. nutarimas Nr. 10-221 „Dėl UAB „Procentas“ kredito sutarties“.

¹³⁰ Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 10-15 „Dėl UAB „General finansing“ vartojimo kredito sutarties“.

¹³¹ Europos Teisingumo teismo 2009 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Luigi Scarpelli v NEOS Banca SpA* (bylos Nr. C-509/07) // Official Journal, C, 2009, Nr. 141. Europos Teisingumo teismo 2007 m. spalio 4 d. sprendimas byloje *Max Rampion, Marie-Jeanne Godard v Franfinance SA, K par K SAS* (bylos Nr. C-429/05) // Official Journal, C, 2007, Nr. 297.

¹³² Kučinskaitė J. Greitųjų vartojimo kreditų įmonės žaboja skolininkus // <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/4a4df0f23dbb6>; parsijungimo laikas: 2009-07-17.

¹³³ Liutkevičius A. Darbdavius neramina greitieji vartojimo kreditai // <http://kauno.diena.lt/naujienos/ekonomika/darbdavius-neramina-greitieji-vartojimo-kreditai-215592>; prisijungimo laikas: 2008-10-29.

apsaugos tarnyba privalės sudaryti ir viešai publikuoti kredito davėjų sąrašą, o veiklą tokia bendrovė galės vykdyti tik po įrašymo į jį.

Imtis griežtų apsaugos priemonių, užtikrinant vartotojų teises, verčia susidariusi situacija: žmonės skolinasi neįvertindami savo finansinių galimybių (o greitųjų vartojimo kreditų kompanijos taip pat atsainiai vertina klientų mokumą ar bent jau taip elgėsi iki ekonominio sunkmečio) ir neišsiaiškinę, kokio dydžio palūkanas jiems iš tikrųjų teks mokėti. Kadangi Lietuvoje dar tik svarstoma fizinio asmens bankroto idėja, toks vartotojų „prasiskolinimas“ nėra naudingas niekam: nei kredito kompanijai, kuri neatgauna paskolintų pinigų, nei vartotojui, kuriam įsiskolinimas užkertą galimybę gyventi orų ir pilnavertį gyvenimą. Todėl, siekiant efektyvinti vartotojų teisių apsaugą, reiktų leisti ne tik naujus teisės aktus, bet ir didesnę dėmesį skirti vartotojų švietimui finansinių paslaugų srityje.

2.3. INVESTICINIO POBŪDŽIO VEIKLA IR JOS YPATUMAI

Kai pavieniai vartotojai ar namų ūkiai neišleidžia uždirbtų pinigų einamajam vartojimui - jie gali taupyti. Vieni tai daro kaupdami grynuosius pinigus,¹³⁴ kiti „dabartinį pinigų suvartojimą iškeičia į didesnę jų sumą ateityje“.¹³⁵ Tokį taupymo būdą kaip tik ir galima pavadinti investavimu. Teisiniu ir ekonominiu požiūriu ši veiklos sritis yra viena sudėtingiausių vertinant jos rizikingumą ir ilgalaikes pasekmes vartotojų teisėms.

Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatyme, į kurį buvo perkeltos 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2004/39/EB dėl finansinių priemonių rinkų¹³⁶ (toliau – MiFID direktyva) nuostatos, pateikiamas išsamus investicinės veiklos ir paslaugų apibrėžimas, o tiksliau - sąrašas veiklų ir paslaugų, kurios laikomos investicinėmis.¹³⁷

Dėl didelės investicinių paslaugų įvairovės ir ribotos šio darbo apimties aptarsime tik bendriausius investavimo paslaugų teikimo vartotojams ypatumus, nesigilinant į atskiras investavimo

¹³⁴ UAB „Sprinter tyrimai“ 2007 m. atliktos apklausos duomenimis nustatyta, kad Lietuvoje taupo apie 29 procentai gyventojų. Iš jų 23 procentai santaupas laiko gryniaisiais pinigais, 40 procentų – einamojoje sąskaitoje, 11 procentų – deda indėlius banke, likę - pasirenka kitas investavimo formas. 2005 m. duomenimis santaupas gryniaisiais pinigais laikė 32 procentai gyventojų, einamojoje sąskaitoje arba indėlio forma – 50 procentų. (Šaltinis: <http://arcyvas.vz.lt/print.php?id=479146&strid=1002&rs=0&ss=&y=2007%2008%>; prisijungimo laikas: 2008-12-08).

¹³⁵ Kancerevyčius G. Finansai ir investicijos. III leidimas. – Smaltija: Kaunas, 2009. P. 276.

¹³⁶ Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments amending Council Directives 85/611/EEC and 93/6/EEC and Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 93/22/EEC // Official Journal, L, 2004, Nr. 145.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo 3 straipsnio 13 dalis // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 17-627.

paslaugas. Svarbiausi išskirtinimai susiję su investicines paslaugas teikiančiais subjektais, jų priežiūra vykdančia institucija, vartotojų teisine padėtimi ir jiems taikoma apsauga.

2.3.1. Investicinių paslaugų rinkos dalyviai

Teikiant investicinio pobūdžio paslaugas dalyvauja ne tik pirkėjas ir tų paslaugų teikėjas, bet nemenkas vaidmuo tenka ir šių ekonominių santykių priežiūrą vykdančiai institucijai. Toliau aptarsime visus šiuos subjektus.

2.3.1.1. Investicinių paslaugų teikėjai

Kaip ir kredito įstaigų atveju, taip ir įmonėms, norinčioms užsiimti investicine veikla, taikomi tam tikri kriterijai: pirma, įmonių teisinė forma – uždaroji akcinė bendrovė arba akcinė bendrovė, antra, tokių bendrovių veikla yra licencijuojama, trečia, įmonių akcininkams ir vadovams taikomi specifiniai kvalifikacijos, patirties ir kiti reikalavimai, o vadovų paskyrimui reikalingas priežiūros institucijos pritarimas, ketvirta, nustatomas didesnis nei kitoms, tokios pat teisinės formos įmonėms, įstatinio kapitalo dydis, penkta, keliami specialūs organizaciniai ir veiklos reikalavimai, šešta, būtinas specialus verslo planas, septinta, apdraudžiama tokių verslo subjektų civilinė atsakomybė teisės aktuose nustatyta suma. „Profesinės civilinės atsakomybės draudimą galima traktuoti kaip vartotojams suteikiamą netiesioginę apsaugą, kuri užtikrina, kad patyrus finansinių nuostolių dėl nekokybiškų investicijų tarpininkų konsultacijų arba kitokio netinkamo profesinio elgesio, galima reikalauti atlyginti žalą arba už tai sumokėti.“¹³⁸

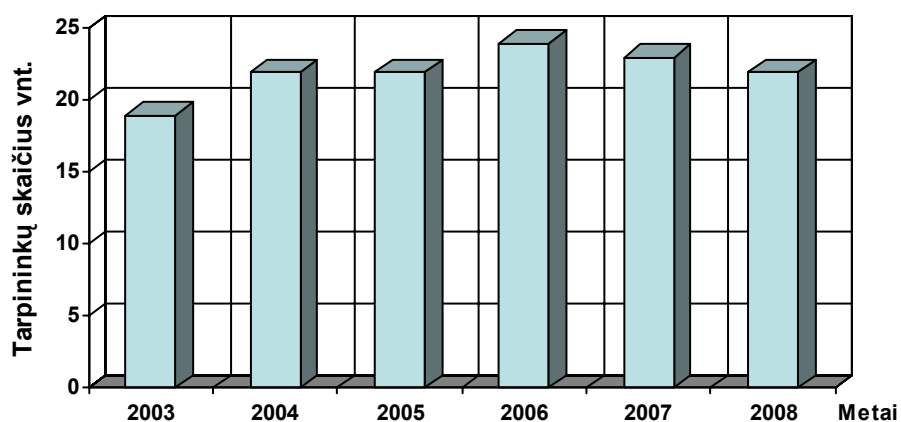
Lietuvoje nuolat ir profesionaliai investicines paslaugas gali teikti finansų maklerio įmonės, finansų patarėjo įmonės, turinčios Vertybinių popierių komisijos išduotą licenciją arba kredito įstaigos, jei jų licencija suteikia teisę teikti investicines paslaugas, ir kurių buveinė yra Lietuvos Respublikoje.¹³⁹ Pastarasis reikalavimas įstatyme atsirado neatsitiktinai: tuo bandoma pažaboti piktnaudžiavimą, kai įmonės kuriasi šalyse, kuriose taikomi mažesni reikalavimai tokių įmonių steigimuisi, tačiau pagrindinė veikla vykdoma kitoje valstybėje. Finansų tarpininkų įmonių skaičiaus kitimo tendencijos Lietuvoje pavaizduotos 2 paveikslėlyje. Pažymėtina, kad kai kurias investicines paslaugas, gali teikti ir

¹³⁸ Lowe R., Woodroffe G. Consumer Law and Practice. – London, 2004. P. 13.

¹³⁹ 2009 m. II ketvirčio duomenimis Lietuvoje veikė 10 mūsų šalyje licencijuotų finansų maklerio įmonių ir du užsienio finansų maklerio įmonių filialai. Taip pat 9 Lietuvoje licencijuoti bankai, turintys teisę teikti investicines paslaugas ir 5 užsienio bankų filialai, turintys licenciją verstis investicinių paslaugų teikimu ir vienas bankas neįsteigęs filialo. Lietuvoje yra tik viena finansų patarėjo įmonė. (Šaltinis: <http://www.vpk.lt/lt/rinkos-dalyviai/emitantai/>; prisijungimo laikas: 2009-10-06).

investicinės bendrovės ir valdymo įmonės, valdančios investicinius fondus ar investicines bendroves, tačiau jų veiklą reglamentuoja specialūs teisės aktai¹⁴⁰ ir MiFID bei Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo nuostatos minėtoms bendrovėms taikomos tik iš dalies. Kita vertus, tiek fondus valdančioms įmonėms, tiek jų paslaugoms keliama reikalavimai yra labai panašūs į finansų maklerio ar kredito įstaigų, todėl nustatyti išskirtinimai gali būti pritaikyti ir kolektyviniams investavimo subjektams. Nemažai specifikos yra ir pensijų fondus valdančių įmonių veikloje, tačiau fundamentalūs dalykai, teikiant paslaugas vartotojui, taip pat turi nemažai panašumų.

3 pav. Finansų tarpininkų skaičius Lietuvoje 2003-2008 m.

Finansų maklerio ir kredito įstaigos turi teisę teikti visas investicinio pobūdžio paslaugas, tuo tarpu finansų patarėjo įmonės teikia tik investavimo rekomendacijas ir atlieka pavedimų priėmimus ir perdavimus Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo 4 straipsnio 7 dalyje numatytiems subjektams ir tik dėl numatytų finansinių priemonių. Be to, paslaugas minėti subjektai gali teikti ir reklamuoti tik Lietuvoje. Dėl ribotų operacijų atlikimo finansų patarėjo įmonėms netaikomi ir didesnio kapitalo reikalavimai. Tačiau civilinė atsakomybė turi būti apdrausta ne mažesnė kaip 100 000 litų suma vienam draudiminiam įvykiui arba 500 000 litų suma visiems draudiminiams įvykiams per metus.¹⁴¹

Finansų maklerio įmonė, siekianti gauti licenciją, turi pateikti Vertybinių popierių komisijai prašymą, o kartu su juo - numatomos vykdyti veiklos programą (verslo planą), kurioje, be kita ko, aprašomos numatomos vykdyti veiklos sritys ir įmonės organizacinė struktūra, taip pat informacija apie

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas // Valstybės Žinios. 2003, Nr. 74-3424; 2007, Nr. 117-4772. Įstatymas įgyvendina jo priede išvardytus Europos Sąjungos teisės aktus.

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo 4 straipsnio 9 dalis.

juridinių asmenį, jo dalyvius, vadovus, veiklą, kapitalo reikalavimų tenkinimą ir kitą informaciją. Kapitalo pakankamumo reikalavimus nustato Vertybinių popierių komisija, vadovaudamasi Finansų maklerio įmonių ir valdymo įmonių kapitalo pakankamumo reikalavimų taisyklėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2007 m. kovo 22 d. nutarimu Nr. 1K-10.¹⁴² Finansų maklerio įmonės vadovai privalo būti nepriekaištingos reputacijos ir turėti pakankamą patirtį, kad būtų užtikrintas patikimas ir skaidrus finansų maklerio įmonės valdymas. Jie pareigas gali pradėti eiti tik kai Vertybinių popierių komisija pritaria jų kandidatūrai. Be vienasmenio valdymo organo finansų maklerio įmonėje turi būti ir kolegialus valdymo aparatas – valdyba. Be to, finansų maklerio įmonės privalo ne rečiau kaip kartą per metus pateikti Vertybinių popierių komisijai pranešimą, kuriame nurodomi įmonės akcininkai, valdantys įmonės akcijų paketą, ir jų valdomų akcijų paketų dydžiai. Finansų maklerio įmonėms taip pat keliami papildomi organizaciniai ir veiklos reikalavimai, kurie turi užtikrinti saugų ir efektyvų investicinių paslaugų teikimą. Jos, saugodamos klientams priklausančias finansines priemones, privalo imtis veiksmų, užtikrinančių klientų nuosavybės teisės apsaugą, ypač finansų maklerio įmonės nemokumo atveju. Finansų maklerio įmonė privalo atskirai įtraukti į apskaitą savo ir kiekvieno kliento finansines priemones. Priešingai nei kredito įstaigos maklerio įmonė neturi teisės naudotis klientui priklausančiomis finansinėmis priemonėmis, jei nėra gautas aiškiai išreikštas investuotojo sutikimas.

Be aukščiau minėtų pareigų finansines paslaugas teikiantys tarpininkai taip pat turi pranešti Vertybinių popierių komisijai apie nustatytus šiurkščius investavimo veiklą reguliuojančių taisyklių pažeidimus, nesąžiningos prekybos sąlygas ir piktnaudžiavimo rinka atvejus. Siekiant didesnio skaidrumo finansų rinkose Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas įpareigoja finansų maklerio įmones ne mažiau kaip 10 metų saugoti (MiFID direktyvoje numatytas tik 5 metų terminas) visus duomenis ir dokumentus, susijusius su sandoriais dėl finansinių priemonių, kuriuos įmonė sudarė klientų vardu ar savo sąskaita taip, kad prireikus galėtų juos nedelsdama pateikti Vertybinių popierių komisijai. Jei sandoriai buvo sudaromi klientų vardu, papildomai turi būti saugomi kliento tapatybės duomenys ir ją patvirtinantys dokumentai.¹⁴³ Finansų maklerio įmonės, kaip ir kitos finansų organizacijos, privalo nustatyti atitinkamas vidaus kontrolės procedūras ir paskirti darbuotojus,

¹⁴² Pradinio kapitalo dydis nustatomas priklausomai nuo finansų maklerio įmonės turimos kategorijos ir svyruoja nuo 50000 eurų iki 750000 eurų. (Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2007 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 1K-10 „Dėl finansų maklerio įmonių ir valdymo įmonių kapitalo pakankamumo reikalavimų taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 36-1349).

¹⁴³ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2007 m. gegužės 17 d. nutarimas Nr. 1K-17 „Dėl finansų maklerio įmonių veiklos organizavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 56-2197.

kurie organizuotų pinigų plovimo ir (ar) teroristų finansavimo prevencijos priemonių įgyvendinimą ir palaikytų ryšius su Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba.¹⁴⁴

Finansų maklerio įmonės, finansų patarėjo įmonės ir kredito įstaigos, teikiančios investicinio pobūdžio paslaugas, dažnai vadinamos tiesiog finansų tarpininkais arba investicinėmis įmonėmis.

2.3.1.2. Investicinių paslaugų vartotojai

Investuotojai skiriasi savo savybėmis, žiniomis, patirtimi investavimo srityje, finansiniu pajėgumu ir kitais bruožais. Pagal šiuos kriterijus teisės aktai įpareigoja finansų tarpininkus kiekvieną investuotoją priskirti neprofesionaliesiems ar profesionaliesiems investuotojams, arba tinkamai sandorio šaliai ir pranešti klientui, kuriai kategorijai jis priskirtas. Todėl kalbant apie investicinio pobūdžio paslaugas žodį „vartotojas“ pakeičia „neprofesionalaus investuotojo“ sąvoka. MiFID direktyvos II priede, o vadovaujantis ja ir Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatyme numatyti kriterijai, kuriais remiantis investicinių paslaugų dalyviai priskiriami vienai iš kategorijų. Profesionaliais investuotojais ir tinkamomis sandorio šalimis paprastai laikomos kredito įstaigos, draudimo bendrovės, kolektyvinio investavimo sistemos ir tokių sistemų valdymo įmonės, centriniai bankai, didelės įmonės, kurios atitinka nustatytas charakteristikas ir pan. Tačiau ir pavieniai investuotojai, jų pačių prašymu, gali būti pripažinti profesionaliais investuotojais. Tokiu atveju investicinės įmonės turi atlikti kliento įgūdžių, patirties ir žinių įvertinimą, kuris leistų įsitikinti, kad klientas gali pats priimti investavimo sprendimus ir suvokti kylančią riziką. Be to, toks klientas turėtų atitikti bent du iš šių požymių: 1) per paskutinius metus atitinkamoje rinkoje būti įvykdęs vidutiniškai 10 stambių sandorių per ketvirtį; 2) turėti didesnę nei 500 000 eurų finansinių priemonių portfelį; 3) mažiausiai vienerius metus profesionaliai dirbęs ar tebedirbantis finansų sektoriuje ir turintis reikalingų žinių apie numatomus sandorius ir paslaugas. Atkreiptinas dėmesys, kad profesionalieji investuotojai ar tinkama sandorio šalis turi teisę prašyti traktuoti juos kaip neprofesionalius investuotojus.

Toks skirstymas yra labai svarbus, nes neprofesionaliajam investuotojui taikomas aukščiausias apsaugos lygis, t. y., jis naudojasi visomis investuotojų apsaugos priemonėmis, jam finansų tarpininkas turi daugiausia pareigų: suteikti aiškia ir suprantamą informaciją apie finansines priemones ir finansines paslaugas; rinkti informaciją apie investuotoją, įvertinti ir informuoti vartotoją ar jo

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos įstatymo 19 straipsnis // Valstybės Žinios. 1997, Nr. 64 -1502.

siekiamos finansinės priemonės ar investicinės paslaugos jam tinkamos; išpėti apie galimas rizikas; vykdyti kliento pavedimus geriausiomis jam sąlygomis, teikti informaciją apie suteiktas paslaugas bei turėtas vykdymo išlaidas ir t. t. Profesionaliam investuotojui, jei jis nepasirinko kitaip, finansų tarpininkas šių pareigų neturi. Be to, neprofesionaliems investuotojams taikoma valstybės įmonės Indėlių ir investicijų draudimas administruojamos Lietuvos įsipareigojimų investuotojams draudimo sistemos teikiama apsauga.¹⁴⁵

Santykinai galima sakyti, kad Lietuvos Respublikos finansinių paslaugų rinkų įstatymas neprofesionaliajam investuotojui, kaip silpnesniam sandorio šaliai, finansų rinkose turinčiai mažiau informacijos, patirties ir žinių, teikia prioritetą, įpareigodamas finansų tarpininką atlikti veiksmus, užtikrinančius investuotojų teisių apsaugą. Šiomis priemonėmis siekiama, kad tinkamai informuotas klientas priimtų pasvertus investicinius sprendimus ir tinkamai įvertintų bei valdytu su investavimu susijusias rizikas.¹⁴⁶ Būtina pabrėžti, kad jei finansų tarpininkas tinkamai vykdė savo pareigas, už priimamus investicinius sprendimus, atsako pats investuotojas.

2.3.1.3. Investicines paslaugas teikiančių subjektų priežiūros institucija

Kaip finansų tarpininkai laikosi įstatymuose, direktyvose ir kituose teisės aktuose numatytų reikalavimų prižiūri speciali įstaiga – Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisija, susidedanti iš komisijos pirmininko, keturių narių ir administracijos darbuotojų. Vertybinių popierių komisija savo darbą organizuoja vadovaudamasi Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos darbo reglamentu, patvirtintu Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2001 m. gruodžio 7 d. nutarimu Nr. 28 (su pakeitimais). Šios institucijos vienas pagrindinių uždavinių yra prižiūrėti, kaip laikomasi taisyklių vykdant vertybinių popierių apyvartą. Komisija įgyvendindama šį uždavinį atlieka tokias funkcijas: išduoda (panaikina) reguliuojamoms rinkoms, finansų maklerio įmonėms ir patiems finansų makleriams licencijas, rengia egzaminus ir atestacijas finansų maklerių žinioms ir kompetencijai įvertinti, teikia išaiškinimus ir rekomendacijas finansinių priemonių apyvartos klausimais, leidžia finansų rinkos dalyviams privalomus nutarimus ir t. t. Vertybinių popierių komisija įgyvendina ir kitus uždavinius, numatytus Lietuvos Respublikos finansų priemonių rinkų įstatyme ir

¹⁴⁵ Įsipareigojimų investuotojui draudimo suma yra lygi banko ar įmonės, taip pat banko filiale ar įmonės filiale prisiimtiems įsipareigojimams investuotojui draudžiamą dieną, tačiau ji negali būti didesnė kaip 22 000 eurų atitinkanti suma litais (iki 3000 eurų padengiama 100 procentų, o nuo 3000 iki 22000 eurų – 90 procentų investicijų sumos). (Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas // Valstybės Žinios. 2002, Nr. 65-2635).

¹⁴⁶ Valančius K. L. Investicijų teisė. - Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 55.

kituose norminiuose aktuose. Pavyzdžiui, skiria savo atstovą į Finansų įstaigų bei draudimo įmonių veiklos reglamentavimo ir priežiūros koordinavimo komisiją; vadovaujantis 2002 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/87/EB¹⁴⁷ ir ją įgyvendinančio Lietuvos Respublikos įmonių, priklausančių finansų konglomeratui, papildomos priežiūros, įstatymo¹⁴⁸ nuostatomis, prižiūri finansų konglomeratui vadovaujančią įmonę, jei ji tokiai bendrovei išdavė veiklos licenciją. Kitaip tariant, Vertybinių popierių komisija finansines paslaugas teikiančių įmonių junginį kontroliuoja tada, jei jam vadovauja finansų maklerio įmonė. Atitinkamai, jei konglomeratui vadovauja draudimo bendrovė - veiklą prižiūri Draudimo komisija, o jei bankas – Lietuvos centrinis bankas.

Lietuvoje Vertybinių popierių komisija įsteigta 1992 m. Nuo to laiko ji, siekdama efektyviai vykdyti savo pareigas, užmezgė ryšius su atitinkamomis užsienio priežiūros institucijomis, taip pat sėkmingai integravosi į pasaulines ir regionines organizacijas, susijusias su vertybinių popierių prekyba. Vertybinių popierių komisija nuo 1997 m. yra Tarptautinės vertybinių popierių komisijų organizacijos (*angl.* International Organization of Securities Commissions), kurios nariai reguliuoja daugiau nei 90 procentų viso pasaulio vertybinių popierių rinkų¹⁴⁹, narė, o nuo 2001 m. priklauso Europos vertybinių popierių rinkos priežiūros institucijų komitetui (*angl.* Committee of European Securities Regulators).

2.3.2. Investicinių paslaugų teikimas

Investicinės paslaugos teikiamos tarpininkaujant klientui sudarant įvairius sandorius dėl finansinių priemonių.¹⁵⁰ Finansų tarpininkas, teikdamas klientui investicines¹⁵¹ ar su jomis susijusias papildomas paslaugas¹⁵² turi sąžiningai, teisingai ir profesionaliai veikti klientui geriausiomis

¹⁴⁷ Directive 2002/87/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC and 93/22/EEC, and Directives 98/78/EC and 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council // Official Journal, L, 2002, Nr. 35.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos įmonių, priklausančių finansų įstaigų konglomeratui, papildomos priežiūros įstatymas // Valstybės Žinios. 2005, Nr. 120-4433.

¹⁴⁹ Tarptautinės vertybinių popierių komisijų organizacijos oficialus tinklapis // <http://www.iosco.org/library/index.cfm?section=annconf>; prisijungimo laikas: 20009-10-04.

¹⁵⁰ Išsamus finansinių priemonių sąrašas pateikiamas Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymo 3 straipsnio 4 dalyje ir MiFid direktyvos II priede.

¹⁵¹ Tai yra: pavedimų priėmimas ir perdavimas; pavedimų vykdymas klientų sąskaita; sandorių sudarymas savo sąskaita; finansinių priemonių portfelio valdymas; investavimo rekomendacijų teikimas ir kt.

¹⁵² Tai yra: finansinių priemonių saugojimas, apskaita ir valdymas, pinigų ir finansinio užstato valdymas, kredito ar paskolos suteikimas investuotojui, kuriais naudodamasi jis gali sudaryti sandorį dėl finansinių priemonių, investiciniai tyrimai, su finansinių priemonių platinimu susijusios paslaugos ir kt.

sąlygomis ir jo interesais, vengti interesų konfliktų, saugoti jam patikėtą kliento turtą. Šios bendrojo pobūdžio teisinės pareigos detalizuojamos teisės aktuose ir sutartyse, sudarytose tarp kliento ir finansų tarpininko. Pastarasis taip pat turi laikytis nusistovėjusios praktikos ir etikos standartų. Be to, vienas pagrindinių principų, įtvirtintų Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatyme ir Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2007 m. gegužės 31 d. nutarime Nr. 1K-22 „Dėl investicinių paslaugų teikimo ir klientų pavedimų priėmimo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo”,¹⁵³ nustato, kad finansų maklerio, kredito įstaigų, užsiimančių investicinių paslaugų teikimu, ar finansų patarėjo įmonės privalo atsižvelgti į kliento ir jam teikiamo investicinio produkto specifiką.

Investicinių paslaugų teikimo atveju (priešingai nei, pavyzdžiui, teikiant kreditavimo paslaugas, kur didžiausias dėmesys kreipiamas į tai, ar teikėjas suteikė visą būtiną informaciją vartotojui) svarbiausia yra surinkti duomenis apie neprofesionalųjį investuotoją. Tuo investicinės paslaugos skiriasi ne tik nuo paprastų, bet ir nuo kitų finansinių paslaugų. Prieš finansų tarpininkui pradėdant teikti paslaugas, jis privalo išsiaiškinti kliento žinių ir patirties lygį investavimo srityje (šiuo atveju išsiaiškinami paslaugos, sandorio ar finansinių priemonių tipai, su kuriais klientas yra susipažinęs, kliento sandorių dėl finansinių priemonių pobūdis, dydis, dažnumas bei laikotarpis, per kurį šie sandoriai buvo sudaryti, taip pat kliento išsilavinimas ir dabartinė bei ankstesnė jo profesija), finansinę padėtį (tokią informaciją sudaro žinios apie nuolatinių pajamų dydį, jų šaltinį, kliento turtą, investicijas, nekilnojamąjį turtą ir nuolatinius finansinius įsipareigojimus) ir tikslus (planuojamas investavimo laikotarpis, priimtina rizika ir jos pobūdis bei investavimo tikslai), kuri turėtų padėti teikti tinkamiausias vartotojui investicines paslaugas. Ši informacija dažniausiai surenkama klientui pildant standartizuotas formas klausimynus ar anketas.¹⁵⁴ Teisės aktuose įtvirtinta prezumpcija, kad finansų tarpininkas turi pasitikėti informacija, kurią pateikė investuotojas, išskyrus atvejus, kai jam žinoma arba turėtų būti žinoma, kad informacija akivaizdžiai pasenusi, netiksli ar neišsami. Be to, finansų tarpininkui draudžiama teikti investicines paslaugas, apimančias investavimo rekomendacijų teikimą ir (arba) finansinių priemonių portfelio valdymą, nesurinkus pirmiau minėtų duomenų, o teikiant kitokio pobūdžio investicines paslaugas ir klientui atsisakius suteikti informaciją arba jos pateikus

¹⁵³ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2007 m. gegužės 31 d. nutarimas Nr. 1K-22 „Dėl investicinių paslaugų teikimo ir klientų pavedimų priėmimo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 64-2500.

¹⁵⁴ Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments amending Council Directives 85/611/EEC and 93/6/EEC and Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 93/22/EEC. 19 straipsnio 4 dalis.

nepakankamai, finansų tarpininkas privalo įspėti klientą, kad jis negalės nustatyti, ar konkrečios investicinės paslaugos ir finansinės priemonės yra jam tinkamos.¹⁵⁵

Investicinių paslaugų teikėjų pareiga surinkti informaciją apie klientą turi ir išimčių. Jis gali teikti paslaugas, susijusias su klientų pavedimų vykdymu klientų sąskaita ir (arba) pavedimų priėmimu ir perdavimu nesurinkęs aukščiau minėtos informacijos, jeigu investicinė paslauga susijusi su įstatymų nustatytomis nesudėtingomis finansinėmis priemonėmis (akcijomis, įtrauktomis į prekybą reguliuojamoje rinkoje, pinigų rinkos priemonėmis, obligacijomis ir kt.) ir paslauga teikiama paties investuotojo iniciatyva. Tokiu atveju finansų tarpininkas privalo įspėti investuotoją, kad tarpininkas neturi pareigos įvertinti finansinių priemonių ir teikiamų investicinių paslaugų tinkamumo.¹⁵⁶

Finansų maklerio, patarėjo įmonės ar kredito įstaigos, teikiančios investicines paslaugas, atsižvelgdamos į gautą informaciją, privalo įvertinti ar konkrečios investicinės paslaugos ir finansinės priemonės yra tinkamos klientui. Jeigu teikiant tokias paslaugas siūloma sudaryti sandorį ar sandoris sudaromas valdant kliento finansinių priemonių portfelį, finansų tarpininkas, įvertinęs teikiamos paslaugos pobūdį ir mastą, privalo turėti konkretų pagrindą manyti, kad sandoris, kurį siūloma sudaryti, atitinka kliento investavimo tikslus, be to, jis yra finansiškai pajėgus prisiimti su jo investavimo tikslus atitinkančio sandorio sudarymu susijusią riziką. Kai teikiamos kitos investicinės paslaugos vertindamas ar numatyta paslauga yra tinkama (priimtina) klientui, finansų tarpininkas taip pat privalo išsiaiškinti ar klientas turi reikiamų žinių ir patirties, kad suprastų ir įvertintų riziką, būdingą siūlomoms arba norimiems gauti investiciniams produktams ar paslaugoms. Jei investicinio pobūdžio paslaugas teikiantis subjektas nustato, kad paslauga ar finansinė priemonė nėra tinkama - jis privalo apie tai įspėti klientą. Taigi investicinių paslaugų teikimo atveju neprofesionalusis investuotojas sąlyginai nėra visiškai laisvas nuspręsti dėl investicinio produkto, nes tam jis turi per mažai kompetencijos.¹⁵⁷ Šią investicinių paslaugų teikimo savybę galima laikyti dar vienu ypatumu būdingu tik tokio pobūdžio paslaugoms.

Finansų tarpininko įmonės ne tik turi rinkti duomenis apie esamus ar potencialius klientus, bet ir patys juos informuoti apie įmonę, jos teikiamas paslaugas, finansines priemones ir kt. Tokia informacija, įskaitant ir reklaminio pobūdžio pranešimus, kurie, be visa ko, dar turi būti ir aiškiai

¹⁵⁵ Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments amending Council Directives 85/611/EEC and 93/6/EEC and Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 93/22/EEC. 19 straipsnio 5 dalis.

¹⁵⁶ Paprastai vykdant nesudėtingus sandorius, pavyzdžiui, perkant ar parduodant akcijas, prieš pradėdant operaciją, elektroninėje sistemoje pasirodo pranešimas, kad investicinių paslaugų teikėjas nevertina vykdomo sandorio rizikingumo ir tinkamumo vartotojui.

¹⁵⁷ Brox H. Handels und Wertpapierrecht. Grundrisse des Rechts. - München: Verlag C. H. Beck, 2004.

atpažįstami, turi būti teisinga, aiški ir neklaidinanti.¹⁵⁸ Ji turi būti pakankama ir pateikiama taip, kad ją galėtų suprasti vidutinių gebėjimų asmuo iš asmenų grupės, kuriai ši informacija adresuota. Informacijoje negali būti nuslepiami ar užgožiami svarbūs dalykai, reikšmingos aplinkybės arba sumenkinama jų svarba. Be to, finansų tarpininkas privalo pranešti klientui apie pateiktos informacijos esminius pasikeitimus. Viena pagrindinių investicines paslaugas teikiančių įmonių pareigų yra galimos rizikos nurodymas bei paaiškinimas, kad dalis ar visas investuotas kapitalas gali būti prarastas. Finansų tarpininkas turi aiškiai ir suprantamai suteikti neprofesionaliesiems investuotojams visą reikalingą informaciją, kurios pagrindu jie galėtų suprasti siūlomų investicinių paslaugų ir finansinių priemonių esmę bei joms būdingą riziką ir galėtų priimti pagrįstus investicinius sprendimus.

Finansų tarpininkas taip pat privalo pateikti informaciją apie pavedimų vykdymo išlaidas ir kitus mokėjimus, susijusius su paslaugų teikimu, kliento finansinių priemonių ir lėšų saugojimo būdus, interesų konfliktų vengimo priemones, išipareigojimų investuotojams draudimo sistemos teikiama apsaugą ir t. t.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad nei MiFID direktyva, nei Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas nenustato tokios informacijos pateikimo formos. Todėl dažniausiai įmonės, teikiančios investicinio pobūdžio paslaugas, tokius duomenis patalpina savo interneto tinklapyje ir tai laikoma tinkamu informacijos pateikimo būdu, kuris ne tik nepasunkina finansines paslaugas teikiančių bendrovių, bet ir padeda sumažinti paslaugų teikimo sąnaudas. Kartu su aukščiau minėta informacija finansų tarpininkai potencialius investuotojus supažindina ir su jų įmonėse taikoma pavedimų vykdymo politika, kliento lėšų ir finansinių priemonių saugumo užtikrinimo priemonėmis, interesų konflikto vengimo politika, investavimo paslaugų teikimo sąlygomis, klientų klasifikavimo kriterijais ir kt. Tačiau prieš pradėdant teikti investicinio pobūdžio paslaugas visais atvejais būtina sudaryti rašytinį susitarimą, išskyrus investavimo rekomendacijų teikimą.

Investicinių paslaugų teikimas pasižymi dar viena ypatybe: finansų tarpininkas privalo vykdyti investuotojų pavedimus geriausiomis investuotojui sąlygomis,¹⁵⁹ t. y., privalo veikti taip, „kad būtų pasiektas geriausias įmanomas rezultatas, atsižvelgiant į finansinių priemonių kainą, pavedimo įvykdymo išlaidas, greitį, pavedimo įvykdymo ir atsiskaitymo tikimybę, pavedimo dydį, turinį ir kitas

¹⁵⁸ Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments amending Council Directives 85/611/EEC and 93/6/EEC and Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 93/22/EEC. 19 straipsnio 2 dalis.

¹⁵⁹ Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments amending Council Directives 85/611/EEC and 93/6/EEC and Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 93/22/EEC. 21 straipsnio 1 dalis.

pavedimui įvykdyti svarbias aplinkybes“.¹⁶⁰ Finansų tarpininkas privalo išsamiai supažindinti neprofesionalų investuotoją su pavedimų vykdymo politika ir gauti jo sutikimą. Vykdamas investuotojo pavedimą geriausias įmanomas rezultatas nustatomas atsižvelgiant į bendrą atsiskaitymų sumą, kurią sudaro finansinės priemonės kaina ir pavedimo vykdymo išlaidos.

Bet jei klientas pateikia finansų tarpininkui konkretų nurodymą, jis vykdomas tiksliai ir nenukrypstant nuo nurodyme pateiktų sąlygų. Tačiau tokiu atveju investicines paslaugas teikianti bendrovė turi įspėti neprofesionalųjį investuotoją, kad bet kuris konkretus nurodymas gali sukliudyti imtis veiksmų, kuriuos jis, siekdamas geriausio klientui rezultato, yra nustatęs ir taiko pavedimų vykdymo politikoje.

Teisinį reguliavimą įtvirtinantys aktai nustato daug papildomų sąlygų investicines paslaugas teikiantiems subjektams ir pačiai investavimo veiklai. Tačiau aptarėme tik tas, kurios svarbios teikiant minėto pobūdžio paslaugas neprofesionaliems šių santykių dalyviams – vartotojams. MiFID direktyvoje, Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatyme ir poįstatyminiuose teisės aktuose nustatytais taisyklėmis siekiama padidinti investuotojo teisių apsaugą investicinių paslaugų teikimo procese; atsižvelgiant į individualias investuotojo savybes, padėti parinkti jam tinkamas investicines paslaugas ir investicinius produktus. Įgyvendinant šiuos tikslus finansų tarpininkui – kaip kvalifikuotam finansų rinkų dalyviui – nustatomos pareigos taikyti savo klientams investuotojų apsaugos priemones, kuriomis siekiama tinkamai informuoti investuotoją apie finansų rinkų siūlomus produktus, įvertinti jų tinkamumą konkrečiam investuotojui ir užtikrinti, kad pastarasis priimtų pasvertus sprendimus ir tinkamai įvertintų bei valdytų su investavimu susijusias rizikas.

¹⁶⁰ Striužas V. Investicinių paslaugų teikimas: pagrindinės nuostatos, kurias pravartu žinoti investuotojui // Verslas, Vadovas, Vadyba. 2009, Nr. 1 (149). P. 62.

Reziumuojant galima pasakyti, kad finansinių paslaugų sektorius yra esminė vidaus rinkos sudedamoji dalis, turinti lemiamos reikšmės tinkamam ekonomikos veikimui, o vartojimas yra ūkio skatinimo variklis. Dėl išskirtinės finansinių paslaugų teikimo vartotojams reikšmės ši sritis gana išsamiai reglamentuota. Europos Sąjungos ir Lietuvos teisės aktuose numatyta daugybė specifinių reikalavimų finansinių paslaugų teikimui ir papildomų apsaugos priemonių jų vartotojams, tačiau efektyvumo šioje srityje vis dar trūksta.

Nors darbe analizuotos ne visos finansinės paslaugos, tačiau taikant indukcijos metodą kai kuriuos ypatumus galima pritaikyti visam finansiniam paslaugų sektoriui. Visų pirma paminėtina, kad pačioms finansinėms paslaugos būdingi tam tikri išskirtiniai bruožai, o tokių paslaugų vartotoją stengiamasi kaip įmanoma labiau apsaugoti nuo nekokybiškų ir nekvalifikuotų paslaugų teikimo. Dėl to keliami ypatingai aukšti reikalavimai finansines paslaugas teikiančioms įmonėms ir jų vykdomai veiklai, o tokių bendrovių priežiūra rūpinasi specialiai tam sukurtos valstybės institucijos. Atkreiptinas dėmesys, kad teikiant finansines paslaugas vartotojai naudojami papildomomis garantijomis (pavyzdžiui, numatytomis Lietuvos Respublikos indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatyme), gauna pakankamai didelį struktūruotos informacijos kiekį, turi kitų teisių, apsaugančių teisėtus jų interesus ir lūkesčius. Tačiau šių paslaugų vartotojai susiduria ir su žymiai didesne rizika, nes finansinių paslaugų rezultatas dažnai būna neprognozuojamas.

Veiksmingam ir dinamiškam finansų paslaugų sektoriui būtina tvirta reguliavimo ir priežiūros sistema, kuri būtų efektyvi ne tik nacionaliniu, bet ir Europos Sąjungos lygiu, atsižvelgiant į vis labiau integruojamas Europos Bendrijos finansų rinkas.

IŠVADOS

Ištyrus charakteringiausias finansinio pobūdžio paslaugas galima daryti užtikrintą išvadą, kuri patvirtina darbo pradžioje iškeltą hipotezę, kad finansinių paslaugų teikimas vartotojams pasižymi specifinėmis savybėmis, lemiančiomis šių paslaugų teikimo išskirtinumą, ir kurios nėra būdingos teikiant paprastas ne finansinio pobūdžio paslaugas.

Taip pat galima padaryti šias išvadas:

1. Lietuvos įstatymai neapibrėžia „finansinių paslaugų“ sąvokos, tik pateikia pavyzdinį jų sąrašą. Tačiau atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtina finansinių paslaugų terminą bei pasaulyje nusistovėjusią praktiką galima teigti, kad finansinės paslaugos – tai bankų, kredito unijų, finansų maklerio, finansų patarėjo, valdymo įmonių, investicinių ir draudimo bendrovių ar kitų subjektų, turinčių įstatyme numatytą teisę užsiimti bankinio, kreditinio, draudimo, investicinio pobūdžio veikla, paslaugos, kurios pasižymi specifiniais bruožais, ir kurias finansinėmis laiko Lietuvos Respublikoje galiojantys teisės aktai.

2. Finansines paslaugas iš kitų paslaugų išskiria specifiniai bruožai: 1) dalykas (finansinių paslaugų dalyku būtinai yra pinigai ar kiti likvidūs instrumentai); 2) tikslai (dažniausiai tikimasi gauti pelno; norima skolintis už tam tikrą kainą ar atsisakyti dalies turto mainais už įsipareigojimus padengti nuostolius atsitikus įvykiui); 3) rizika (pastaroji yra labai didelė ir bet kuriuo atveju tenka paslaugos gavėjui); 4) teikėjai (finansines paslaugas teikia asmenys, kurių veikla yra vertimasis būtent tokio pobūdžio paslaugomis, ir kuriems įstatymai kelia specialius reikalavimus). Taip pat netradicinis yra tokių paslaugų kainos nustatymas ir kokybės įvertinimas.

3. Pagal 7-jame dešimtmetyje Europoje susiformavusią prezumpciją vartotojas laikomas silpnesniąja sandorio šalimi, kurį identifikuoja keletas formalių kriterijų: tai - fizinis asmuo, pareiškęs norą pirkti ar perkantis prekes ir paslaugas asmeniniams ar namų ūkio poreikiams tenkinti, kurie nėra susiję su verslu ar profesija, o tą poreikį, finansinių paslaugų teikimo atveju, išskirtinai tenkina tik juridinis asmuo (verslininkas). Teikiant finansines paslaugas vartotojas naudojasi papildomomis garantijomis ir teisėmis, kurios gali būti ginamos ne tik teismuose, finansines paslaugas teikiančių subjektų veiklą prižiūrinčiose institucijose, bet ir specialiai iš tokių paslaugų teikimo kylantiems ginčams spręsti sukurtame tinkle FIN-NET.

4. Siekiant apsaugoti vartotoją nuo nekokybiškų ir nekvalifikuotų paslaugų finansų įstaigoms, kurios siūlo minėtus produktus, taikoma daug papildomų reikalavimų, lyginant su tokių paslaugų neteikiančiomis įmonėmis: pirma, įmonių teisinė forma – uždaroji akcinė bendrovė arba akcinė

bendrovė, antra, tokių bendrovių veikla yra licencijuojama, trečia, įmonių akcininkams ir vadovams taikomi specifiniai kvalifikacijos, patirties ir kiti reikalavimai, o vadovų paskyrimui būtinas priežiūros institucijos pritarimas, ketvirta, nustatomas didesnis įstatinio kapitalo dydis nei kitoms, tokios pat teisinės formos įmonėmis, penkta, keliami specialūs organizaciniai ir veiklos reikalavimai, šešta, būtinas specialus verslo planas, septinta, apdraudžiama tokių verslo subjektų civilinė atsakomybė.

5. Indėlių ir kitų grąžintinų lėšų priėmimas teisiniu požiūriu viena įdomiausių bankinio pobūdžio paslaugų, kurių teikimas vartotojams pasižymi tokiais išskirtinumas: a) indėlio sutartis laikoma viešąja sutartimi; b) indėlininkas bet kada gali nutraukti indėlio sutartį ir nedelsiant atsiimti padėtą pinigų sumą anksčiau sutartyje numatyto termino; c) indėlininko reikalavimui dėl indėlio grąžinimo netaikomi ieškinio senaties terminai; d) indėlį padėjęs asmuo turi teisę į indėlio draudimą; e) indėlis laikomas banke „uždirba“ palūkanas.

6. Nors ženklių kredito įstaigų paskolų portfelio dalį sudarančių ir labai didelio vartotojų, skolintojų ir teisės aktų leidėjų susidomėjimo sulaukiančių paslaugų yra kreditai nekilnojamajam turtui įsigyti, deja, nustatyti ypatumai, susiję su tokių kreditų teikimu, yra vartotojo nenaudai: hipotekinius kreditus teikiantys subjektai turi geresnę galimybę nei kas kitas vykdyti taip vadinamą susiejimo politiką. Be to, vartotojui sunkiai suprantamas bendros metinės palūkanų normos apskaičiavimas, arba kitaip tariant – kredito kaina. Priešingai nei indėlio atveju, kai už anksčiau nutrauktą sutartį vartotojas neatlygina jokių nuostolių ir nemoka baudų, planuojama teisės aktuose įtvirtinti nuostatą, kad asmeniui, anksčiau įvykdžiusiam sutartinius įsipareigojimus, hipotekinio kredito atveju, gali tekti susimokėti išankstinio grąžinimo mokesť. Šios rūšies kreditų nereglamentuoja jokia speciali Europos Sąjungos direktyva, o probleminių klausimų svarstymas tebevyksta Žaliųjų ir Baltųjų Komisijos knygų lygiu.

7. Įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2008/48/EB ir siekiant užtikrinti deramą vartotojų apsaugą su vartojimo kreditu susijusius klausimus nuspręsta reglamentuoti atskirame Lietuvos Respublikos vartojimo kreditų įstatyme. Dabartiniame šio įstatymo projekte įtvirtintos minėtoje direktyvoje nustatytos taisyklės, kurias galima įvardyti kaip vartojimo kredito paslaugų teikimo ypatumus, tai yra: nustatytas tinkamas vartotojo informavimas apie kredito kainą ir kitas sąlygas, pateikiant tipinės informacijos apie vartojimo kreditą informacijos lapą, reglamentuotas vartojimo kreditų reklamos turinys, nustatytos išankstinio kredito grąžinimo mokesčio sąlygos, kreditoriams numatyta pareiga atidžiai tikrinti potencialių klientų mokumą, garantuoti vartotojams teisę atsisakyti kredito sutarties per 14 dienų nuo tokios sutarties sudarymo dienos, užtikrinti galimybę atsisakyti sutarties, kuria perkamas kredito sutartimi finansuojamas daiktas, atsisakyti ir tokį pirkimą

finansuojančios kredito sutarties, o Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba įpareigota sudaryti ir viešai publikuoti vartojimo kredito davėjų sąrašą.

8. Didžiausias, tačiau ne vienintelis ypatumas, kuriuo išsiskiria greitųjų vartojimo kreditų teikimas yra nepagrįstai didelės palūkanos. Be to, atlikus greitųjų vartojimo kreditų kompanijų bendrųjų sutarčių nuostatų ir kai kurių Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos nutarimų analizę, galima daryti išvadą, kad šių įmonių vartojimo kreditų sutartyse įtvirtinta nemažai nesąžiningų sąlygų. Be to, kai kreditas suteikiamas tiesiog internetu ar telefonu labai išauga galimybė kreditu pasinaudoti kitiems, todėl būtina spręsti asmens duomenų apsaugos problemą.

9. Finansų tarpininkai teikdami paslaugas vartotojams, kurie investavimo santykiuose vadinami neprofesionaliaisiais investuotojais, turi sąžiningai, teisingai ir profesionaliai veikti klientui geriausiomis sąlygomis, vengti interesų konfliktų, saugoti patikėtą investuotojo turtą. Investicinių paslaugų teikimo atveju svarbiausia yra surinkti duomenis apie neprofesionalųjį investuotoją, jo žinių, patirties lygį, finansinę padėtį ir tikslus bei informuoti jį apie investicinę įmonę, jos vykdomą veiklą, finansines priemones ir kt. Finansų tarpininkai taip pat privalo įvertinti ar konkrečios investicinės paslaugos ir finansinės priemonės yra tinkamos klientui, o konkrečius jo pavedimus vykdyti geriausiomis investuotojui sąlygomis. Be to, neprofesionaliems investuotojams taikoma įsipareigojimų investuotojams draudimo sistemos teikiama apsauga. Nustatytomis taisyklėmis siekiama padidinti vartotojo teisių apsaugą investicinių paslaugų teikimo procese; atsižvelgiant į individualias investuotojo savybes padėti parinkti jam tinkamas investicines paslaugas ir investicinius produktus, kad pastarasis priimtų pasvertus sprendimus ir tinkamai įvertintų bei valdytų su investavimu susijusias rizikas.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. Siekiant harmoningo finansinių paslaugų reglamentavimo, būtų tikslinga Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje pateiktą pavyzdinį finansinių paslaugų sąrašą papildyti 21 punktu - draudimo paslaugomis, taip išvengiant nereikalingos sumaišties ir diskusijų priskiriant draudimo veiklą finansinių paslaugų kategorijai.

2. Nors teikiant vartotojams finansines paslaugas pastarieji naudojami papildomomis įstatymų nustatytais garantijomis, apsaugančiomis teisėtus jų interesus ir lūkesčius, tačiau vartotojų apsaugą būtina tobulinti. Racionaliausias būdas tai padaryti – formalizuoti finansinių paslaugų teikėjų bendravimą su vartotojais, sukurti ir laikytis geros praktikos bei etikos taisyklių, tobulinti teisės aktus, didinti vartotojų teises ginančių institucijų bei organizacijų darbo efektyvumą, greitai nagrinėti vartotojų skundus. Be to, prie šio tikslo labai prisidėtų veiksmingas, visapusiškas bei laiku vykdomas vartotojų švietimas.

3. Finansinių paslaugų teikėjus prižiūrinčios institucijos, įgyvendindamos savo uždavinius ir atlikdamos teisės aktuose įtvirtintas funkcijas, veikia ganėtinai izoliuotai nuo kitų, finansinių paslaugų teikimo priežiūra besirūpinančių, organizacijų. Siekiant didesnio profesionalumo lygio ir veiklos optimizavimo, tokių institucijų kompetencija galėtų būti skaidoma ne pagal kontroliuojamus subjektus, bet pagal paskirstytas funkcijas ir tikslus. Pavyzdžiui, Lietuvos bankas prižiūrėtų kredito įstaigų, draudimo bendrovių, finansų maklerio įmonių ir kitų panašia veikla užsiimančių kompanijų rizikos valdymą bei „finansinę sveikatą“; vartotojų skundus, susijusius su finansinėmis paslaugomis, nagrinėtų kita institucija, pavyzdžiui, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba ir pan.

4. Vienas iš indėlių paslaugų teikimo vartotojams ypatumų yra tas, kad indėlio sutartis yra laikoma viešąją sutartimi. Tačiau aiškiai to nereglamentavus neužtikrinamas efektyvus vartotojų teisių gynimas, sudaromos prielaidos taikyti skirtingas sąlygas tokiems pat fiziniams asmenims. Todėl būtų tikslinga papildyti Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnį vartotojiško indėlio sąvoka, jį apibrėžiant taip: vartotojiškas indėlis - vartotojo pinigų, laikomų banke, banko filiale arba kredito unijoje pagal banko indėlio ir (ar) banko sąskaitos sutartis, ir kitų pinigų, į kuriuos indėlininkas turi reikalavimo teises, atsirandančias iš kredito įstaigos įsipareigojimo atlikti operacijas su indėlininko pinigais ar suteikti investicines paslaugas, suma (įskaitant priskaičiuotas palūkanas). Tame pačiame įstatyme reikėtų nustatyti griežtus reikalavimus indėlio sutarčiai, kurios standartines sąlygas tvirtintų įgaliota institucija.

5. Lietuvoje greituosius vartojimo kreditus teikiančių bendrovių kontrolė nepriskirta nė vienai specialiai finansinių paslaugų priežiūra užsiimančiai institucijai. Siekiant spręsti opias, su greitaisiais vartojimo kreditais ir juos teikiančiomis kompanijomis, susijusias problemas, rekomenduotume Lietuvos Respublikos vartojimo kreditų įstatymo projekte numatyti ir praktikoje įgyvendinti Didžiosios Britanijos vartojimo kreditus teikiančių bendrovių teisinio reguliavimo modelį, kai vartojimo kreditų įmones prižiūri centrinis šalies bankas, o jų veikla galima tik turint licenciją.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai aktai:

Nacionaliniai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33–1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės Žinios. 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės Žinios. 2000, Nr. 64-1914; 2003, Nr. 123-5574.
5. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės Žinios. 1996, Nr. 63-1479; 2008, Nr. 22-804.
6. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 54-1832.
7. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės Žinios. 2003, Nr. 94-4246.
8. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas // Valstybės Žinios. 2002, Nr. 91-3891.
9. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 17-627.
10. Lietuvos Respublikos įmonių, priklausančių finansų konglomeratui, papildomos priežiūros įstatymas // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 120-4433.
11. Lietuvos Respublikos indėlių ir išipareigojimų investuotojams draudimo įstatymas // Valstybės Žinios. 2002, Nr. 65-2635.
12. Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas // Valstybės Žinios. 2003, Nr. 74-3424; 2007, Nr. 117-4772.
13. Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas // Valstybės Žinios. 1995, Nr. 26-578; 2000, Nr. 45-1289; 2008, Nr. 76-3003.
14. Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas // Valstybės Žinios. 1999, Nr. 97-2775; 2003, Nr. 61-2753.
15. Lietuvos Respublikos pinigų plovimo prevencijos ir teroristų finansavimo įstatymas // Valstybės Žinios. 1997, Nr. 64-1502; 2008, Nr. 10-335.
16. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 94-1833; 2007, Nr. 12-488.
17. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 17-626.

18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. 82 „Dėl bendros vartojimo kredito kainos metinės normos apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2001, Nr. 10-280.

19. Lietuvos banko valdybos 1994 m. kovo 31 d. nutarimas Nr. 16 „Dėl maksimalaus atlyginimo bankams už lito ir bazinės valiutos keitimo operacijas“ // Valstybės Žinios. 1994, Nr. 28-504; 1998, Nr. 20-534.

20. Lietuvos banko valdybos 2001 m. balandžio 12 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl Lietuvos banko leidimo įregistruoti banko statuto (įstatų) ir banko filialo (skyriaus) nuostatų pakeitimus išdavimo“ // Valstybės Žinios. 2001, Nr. 37-1277.

21. Lietuvos banko valdybos 2004 m. birželio 17 d. nutarimas Nr. 105 „Dėl banko vadovų rinkimo arba skyrimo“ // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 103-3825.

22. Lietuvos banko valdybos 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Nr. 143 „Dėl banko veiklos riziką ribojančių normatyvų“ // Valstybės Žinios. 2004, Nr. 139-5089.

23. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2007 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 1K-10 „Dėl finansų maklerio įmonių ir valdymo įmonių kapitalo pakankamumo reikalavimų taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 36-1349.

24. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2007 m. gegužės 17 d. nutarimas Nr. 1K-17 „Dėl finansų maklerio įmonių veiklos organizavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 56-2197.

25. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijos 2007 m. gegužės 31 d. nutarimas Nr. 1K-22 „Dėl investicinių paslaugų teikimo ir klientų pavedimų priėmimo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės Žinios. 2007, Nr. 64-2500.

26. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos 2007 m. spalio 12 d. nutarimas Nr. 1-151 „Dėl vartotojų ir kredito įstaigų išankstinio ginčų sprendimo ne teisme taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės Žinios, 2007, Nr. 109-4479.

Tarptautiniai:

27. Common Position (EC) No 14/2007 of 20 September 2007 adopted by the Council, acting in accordance with the procedure referred to in Article 251 of the Treaty establishing the European Community, with a view to the adoption of a Directive of the European Parliament and of the Council on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC // Official Journal, C, 2007, E, Nr. 270.

28. Communication from the Commission to the European Parliament in accordance with the second paragraph of Article 251(2) of the EC Treaty on the common position adopted by the Council with a view to the adoption of a Directive of the European Parliament and of the Council on credit agreements for consumers COM (2007) 546 final //

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007PC0546:EN:HTML>.

29. Council Directive 87/102/EEC of 22 December 1986 for the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the Member States concerning consumer credit // Official Journal, L, 1987, Nr. 42.

30. Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts // Official Journal, L, 1993, Nr. 95.

31. Directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on deposit-guarantee schemes // Official Journal, L, 1994, Nr. 135.

32. Directive 95/46/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 1995 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data // Official Journal, L, 1995, Nr. 281.

33. Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC // Official Journal, L, 2002, Nr. 271.

34. Directive 2002/87/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC and 93/22/EEC, and Directives 98/78/EC and 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council // Official Journal, L, 2002, Nr. 35.

35. Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments amending Council Directives 85/611/EEC and 93/6/EEC and Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 93/22/EEC // Official Journal, L, 2004, Nr. 145.

36. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European

Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') // Official Journal, L, 2005, Nr. 149.

37. 2006/48/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions // Official Journal, L, 2006, Nr. 177.

38. Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC // Official Journal, L, 2008, Nr. 133.

39. Directive 2009/14/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 2009 amending Directive 94/19/EC on deposit-guarantee schemes as regards the coverage level and the payout delay // Official Journal, L, 2009, Nr. 68.

40. Green Paper on Financial Services Policy (2005-2010) COM (2005) 629 final // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0177:EN:HTML>;

41. Green paper on the Review of the Consumer Acquis // Official Journal, C, 2007, Nr. 61.

42. Green Paper on Retail Financial Services in the Single Market COM (2007) 226 final // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0226:EN:HTML>.

43. Green paper - Mortgage Credit in the EU COM (2005) 327 final // Official Journal, C, 2005, Nr. 65.

44. Opinion of the European Economic and Social Committee on the Green Paper on Financial Services Policy (2005-2010) COM (2005) 629 final // Official Journal, C, 2006, Nr. 65.

45. Opinion of the European Economic and Social Committee on the White Paper on Financial Services Policy (2005-2010) COM (2005) 629 final // Official Journal, C, 2006, Nr. 309.

46. Opinion of the European Economic and Social Committee on the Green Paper on Retail Financial Services in the Single Market COM (2007) 226 final // Official Journal, C, 2008, Nr. 151.

47. Opinion of the European Economic and Social Committee on the White paper on the integration of EU mortgage credit markets COM (2007) 807 final // Official Journal, C, 2009, Nr. 27.

48. Regulation No. 63/2002 of the European Central Bank of 20 December 2001 concerning statistics on interest rates applied by monetary financial institutions to deposits and loans vis-à-vis households and non-financial corporations (ECB/2001/18) // Official Journal, L, 2002, Nr. 10.

49. White paper on Financial Services Policy (2005-2010) KOM (2005) 629 final // http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/com/2005/com2005_0629lt01.pdf.

50. White paper on the integration of EU mortgage credit markets COM (2007) 807 final // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007DC0807:EN:HTML>.

Knygos, vadovėliai, monografijos:

51. Aleknavičienė V. Finansai ir kreditas. - Vilnius: Enciklopedija, 2005.
52. Brox H. Handels und Wertpapierrecht. Grundrisse des Rechts. - München: Verlag C. H. Beck, 2004.
53. Consumer Protection in Financial Services/edited by Cartwright P. – London: Kluwer Law International, 1999.
54. Cranston R. Principles of Banking Law. - Oxford: Clarendon Press, 1997.
55. Čeponytė Z., Balnienė R., Išarienė A. ir kt./red. Balnienė R. Europos link. Vartotojo vadovas. - Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas, 2004.
56. Černius R., Toločko V. Teisinė bankų veiklos aplinka. - Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2002.
57. Defosse G., Balley P. Vertybinių popierių birža. Biržos operacijos. - Kaunas: Vada, 1994.
58. Galgaitis J., Stankevičius R. Vartotojų teisinė apsauga ir gynimas. - Vilnius, 2007.
59. Gitman L., Jochnk M. Fundamentals of Investing. – Boston: AWL, 1996.
60. Harvey B. W., Parry D. Consumer Protection and Fair Trading. – London: Butterworths, 2000.
61. Juran J. M., Godfrey A. B. Quality in the Financial Services Industries. - Irwin: McGraw-Hill Professionals, 1999.
62. Kancerevyčius G. Finansai ir investicijos. - Kaunas: Smaltija, 2009.
63. Katuoka S., Kiškis M., Pranevičius G./red. Katuoka S. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje ir Europos Sąjungoje: kolektyvinė monografija. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
64. Klebaner B. Commercial Banking in the United States. A History. - Hansdale: Dryden Press, 1974.
65. Klimavičius J., Paulauskas J., Pikčlingis J. ir kt./red. Keinys St. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
66. Langrinienė N., Vengrienė B. Paslaugų teorija ir praktika. - Kaunas: Technologija, 2005.
67. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. I knyga. - Vilnius: Justitia, 2001.
68. Lowe R., Woodroffe G. Consumer law and practice. – London, 2004.
69. Martinkus B. Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai. - Kaunas: Technologija, 1996.
70. Silberstein S. Consumer Law in a Nutshell. – London: Sweet & Maxwell, 2004.
71. Tidikis R. Socialinių tyrimų metodologija. – Vilnius: LTU leidybos centras, 2003.

72. Uyemura D. G., Deventer D. R. *Financial Risk Management in Banking*. – Irwin: McGraw-Hill, 1993.

73. Urbonavičius S., Pajuodis A., Pranulis V. ir kt./red. Pranulis V. *Marketingas*. – Vilnius: Garnelis, 2008.

74. Valančius K. L. *Investicijų teisė*. – Vilnius: Eugrimas, 2005.

75. Vaškelaitis V. *Pinigai: komerciniai bakai ir jų rizikos valdymas: monografija*. – Vilnius: Spauda, 2003.

Straipsniai, leidiniai, publikacijos:

76. Bukauskas R. Nauja vartojimo sutarčių direktyva // *Verslo žinios*. 2007 m. lapkričio 6 d., Nr. 275.

77. Eigirdas E. Kreditai – tai ekonomikos laisvė // *Valstybė*. 2008, Nr. 3 (12).

78. Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas. – Vilnius, 1997.

79. Ranonytė A. Taupymas, investavimas ir draudimas dar tik įgauna pagreitį // *Verslo žinios*. 2006 m. liepos 31 d., Nr. 146.

80. Ravluševičius P. Europos Sąjungos vartotojų teisių apauga ir Lietuvos teisė // *Jurisprudencija*. 2003, Nr. 44 (36).

81. *The Costs and Benefits of Integration of EU Mortgage Markets* // *London Economics*, 2005.

82. Striužas V. Investicinių paslaugų teikimas: pagrindinės nuostatos, kurias pravartu žinoti investuotojui // *Verslas, Vadovas, Vadyba*. 2009, Nr. 1 (149).

83. Šadžius L. Lietuvos komercinių bankų ekstensyvi plėtra ir griūtis (1991 – 1996 m.) // *Pinigų studijos. Pinigai ir bankininkystė*. 2004, Nr. 4.

84. Wyman O. *Study on the Financial Integration of European Mortgage Markets* // *London Economics*, 2003.

85. Žygienė V. Europa imasi finansų sistemos reformos ir griežtesnės priežiūros // *Verslo žinios*. 2009 m. kovo 9 d., Nr. 45.

Teismų praktika ir Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos nutarimai:

86. Europos Teisingumo teismo 2004 m. spalio 5 d. sprendimas byloje *CaixaBank France v Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie* (bylos Nr. C-442/02).

87. Europos Teisingumo teismo 2004 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Peter Paul, Cornelia Sonnen-Lütte, Christel Mörkens v Bundesrepublik Deutschland* (bylos Nr. C-222/02).
88. Europos Teisingumo teismo 2005 m. spalio 25 d. sprendimas byloje *Elszabeth Schulte, Wolfgang Schulte v Deutsch Bausparkasse* (bylos Nr. C-350/03).
89. Europos Teisingumo teismo 2007 m. spalio 4 d. sprendimas byloje *Max Rampion, Marie-Jeanne Godard v Franfinance SA, K par K SAS* (bylos Nr. C-429/05) // Official Journal, C, 2007, Nr. 297.
90. Europos Teisingumo teismo 2009 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje *Luigi Scarpelli v NEOS Banca SpA* (bylos Nr. C-509/07) // Official Journal, C, 2009, Nr. 141.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *257-osios daugiabučio namo savininkų bendrija v UAB „Vilniaus vandenys“* (bylos Nr. 3K-3-579/2007, kategorija 37.1.; 37.6.; 40.2.; 40.5.).
92. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 10-15 „Dėl UAB „General finansing“ vartojimo kredito sutarties“.
93. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 10-16 „Dėl Balti Investeeringute Grupi Pank AS filialo vartojimo kredito sutarties bei bendrųjų sutarties sąlygų“.
94. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 10-18 „Dėl UAB „Mobile Credit Baltic“ paskolos sutarties“.
95. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2008 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. 10-21 „Dėl UAB „Moment credit“ kredito sutarties“.
96. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos komisijos 2009 m. birželio 10 d. nutarimas Nr. 10-221 „Dėl UAB „Procentas“ kredito sutarties“.

Kita literatūra:

97. Apibendrinti tyrimo „Finansinių paslaugų teikimas ir finansinės atskirties prevencija“ rezultatai // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?1890282328>; prisijungimo laikas: 2009-08-27.
98. Darbo grupė svarstė direktyvos dėl vartojimo kredito projektą // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?667662092>; prisijungimo laikas: 2009-03-11.
99. Europos Parlamento diskusija dėl vartojimo kreditų sutarčių direktyvos // <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20080115+ITEM-007+DOC+XML+V0//LT>; prisijungimo laikas: 2009-08-08.

100. Europos komisarės, atsakingos už vartotojų reikalus, Meglenos Kunevos asmeninis tinklapis // http://ec.europa.eu/commission_barroso/kuneva/index_en.htm; prisijungimo laikas: 2009-09-12.
101. Europos Parlamento rezoliucija dėl Žaliosios knygos dėl hipotekinių kreditų <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2006-0487+0+DOC+XML+V0//LT>; prisijungimo laikas: 2009-01-18.
102. Finansinės paslaugos vis dar valstybių sienų įkaitės // http://vartotojai.info/naujienos/2008_04_24_finansines_paslaugos_vis_dar_valstybiu_sienu_ikaites; prisijungimo laikas: 2008-11-27.
103. Gramm-Leach-Bliley Act // <http://banking.senate.gov/conf/>; prisijungimo laikas: 2009-02-07.
104. Greitųjų vartojimo kreditų asociacijos oficialus tinklapis // http://www.gvka.lt/index.php?id_45; prisijungimo laikas: 2009-09-28.
105. Greitųjų vartojimo kreditų bendrovės skolina atsargiau // <http://www.forex.lt/naujienos/bank-naujienos-inios/5779--greitj-vartojimo-kredit-bendrovs-skolina-atsargiau>; prisijungimo laikas: 2009-10-01.
106. HYPOSTAT 2005: A review of Europe's Mortgage and Housing Markets. 2006, Nr. 11.
107. Kučinskaitė J. Greitųjų vartojimo kreditų įmonės žaboja skolininkus // <http://www.veidas.lt/lt/leidinys.nrfull/4a4df0f23dbb6>; prisijungimo laikas: 2009-07-17.
108. Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų instituto tyrimas ACCESS 2000. Vartotojų teisių apsauga Lietuvoje finansinių paslaugų teikimo srityje 2003 // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?2737869162>; prisijungimo laikas: 2009-01-15.
109. Lietuvos Respublikos vartojimo kreditų įstatymo projektas // http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=5751&p_org=8&p_fix=&p_gov=.
110. Liutkevičius A. Darbdavius neramina greitieji vartojimo kreditai // <http://kauno.diena.lt/naujienos/ekonomika/darbdavius-neramina-greitieji-vartojimo-kreditai-215592>; prisijungimo laikas: 2008-10-29.
111. Miestiečiai nelabai pasitiki komerciniais bankais // www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=20804175; prisijungimo laikas 2009-03-02.
112. Pakalaitė V. Vartotojų gynėjai ir bankai nori griežčiau kontroliuoti greitų paskolų teikėjus // <http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=93d7dc82-c7d3-4736-a66b-4340a64e7bc6&open=sec#continue>; prisijungimo laikas: 2009-09-20.

113. Tarptautinės vertybinių popierių komisijos organizacijos oficialus tinklapis // <http://www.iosco.org/library/index.cfm?section=annconf>; prisijungimo laikas: 2009-09-04.
114. Vartotojų skundų dėl finansinių paslaugų pasiskirstymas pagal skundo pobūdį 2009 m. I pusmetį // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?1434482861>; prisijungimo laikas: 2009-09-03.
115. Vartojimo kredito sutarčių sąlygas nustato direktyva // <http://www.vartotojoteises.lt/index.php?4056845071>; prisijungimo laikas: 2009-01-20.
116. Valstybinėje vartotojų teisių apsaugos tarnyboje lankėsi Pasaulio banko ir Tarptautinio valiutos fondo misijos atstovai // [www.vartotojoteises.lt/ index.cfm?](http://www.vartotojoteises.lt/index.cfm?); prisijungimo laikas: 2008-12-03.

Interneto svetainės:

117. www.eur-lex.eu
118. www.europarl.europa.eu
119. www.infolex.lt
120. www.lat.litlex.lt
121. www.lrs.lt
122. www.stat.gov.lt
123. www.vartotojoteises.lt

SANTRAUKA

Finansinių paslaugų teikimo vartotojams ypatumai

Pagrindinės sąvokos: *finansinės paslaugos, vartotojas, neprofesionalusis investuotojas, bankinio pobūdžio veikla, kreditinio pobūdžio veikla, investicinio pobūdžio veikla, indėlis, hipotekiniai kreditai, vartojimo kreditai, greitujų vartojimo kreditų bendrovės.*

Magistro baigiamajame darbe taikant įvairius mokslinio tyrimo metodus tiriami finansinių paslaugų teikimo vartotojams ypatumai.

Pirmiausia apibrėžiama pati finansinių paslaugų sąvoka, įvardijami joms būdingi specifiniai bruožai ir rūšys, atkreipiant dėmesį, kad Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymo 3 straipsnį, kuriame pateikiamas pavyzdinis finansinių paslaugų sąrašas, būtina papildyti draudimo paslaugomis. Toliau aptariama vartotojo sąvoka, jo teisinės apsaugos elementai ir papildomos garantijos, kuriomis pastarasis naudojasi teikiant jam finansinio pobūdžio paslaugas. Taip pat pabrėžiama, kad vartotojas pažeistas teises gali ginti ne tik teismuose, finansines paslaugas teikiančių subjektų veiklą prižiūrinčiose institucijose, bet ir specialiai iš tokių paslaugų teikimo kylantiems ginčams spręsti sukurtame tinkle FIN-NET.

Finansinių paslaugų teikimo vartotojams ypatumų ieškoma tiriant, autorės manymu, pačias aktualiausias, charakteringiausias, mažiausiai nagrinėtas ir įdomiausias finansinio pobūdžio paslaugas, t. y., indėlių priėmimą, kreditų (hipotekinių ir vartojimo) teikimą ir investavimą. Kalbant apie pastarojo pobūdžio veiklą aptartos ir finansinio tarpininkavimo paslaugos. Ieškant finansinių paslaugų teikimo vartotojams ypatumų gana plačiai analizuojama ir tas paslaugas teikiančių subjektų veikla: aptariami specifiniai reikalavimai, teisinė aplinka ir statusas. Be to, kalbama ir apie tokių bendrovių priežiūra vykdančias institucijas, didžiausia dėmesį skiriant Lietuvos bankui ir Lietuvos Respublikos vertybinių popierių komisijai.

Nors darbe analizuotos ne visos finansinės paslaugos, tačiau taikant indukcijos metodą kai kuriuos ypatumus galima pritaikyti visam finansiniam paslaugų sektoriui. Tačiau pastarajai tezei pagrįsti reikalingas atskiras tyrimas.

SUMMARY

Financial services for consumers features

Keywords: *financial services, consumer, non-professional investor, banking activities, credit activities, investment activities, deposit, mortgage credit, consumer credit, high consumer credit companies.*

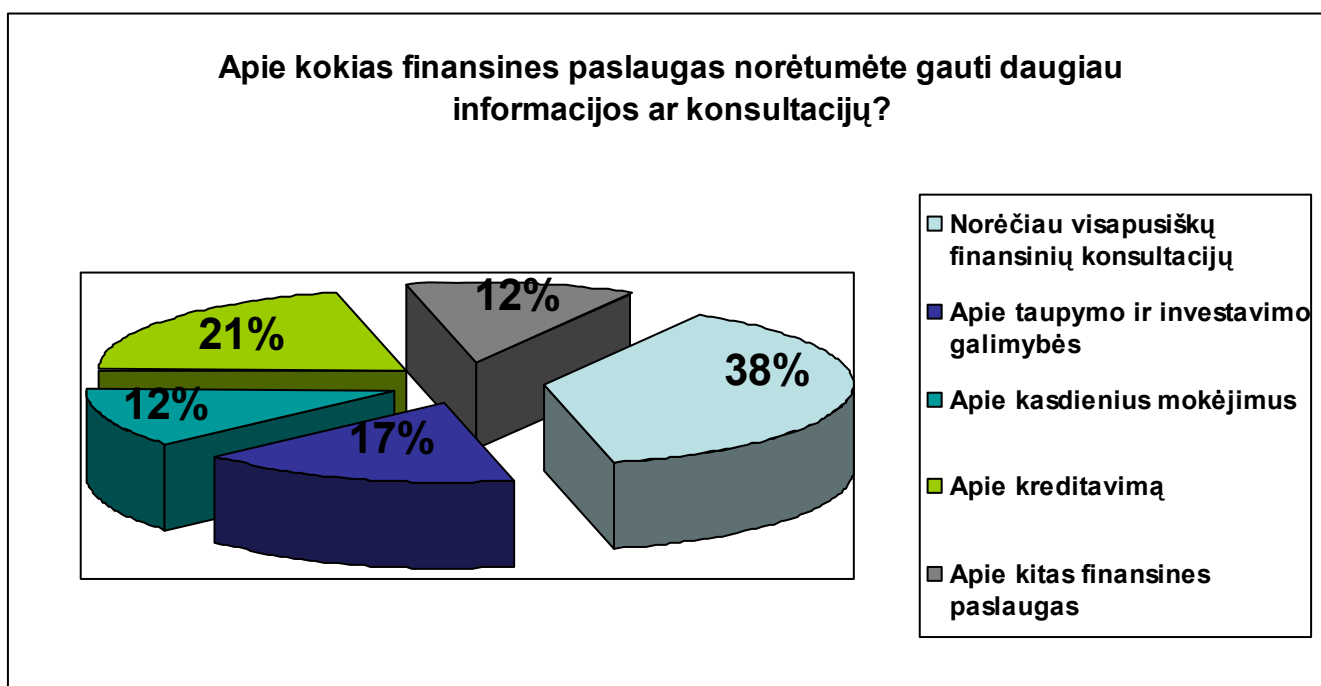
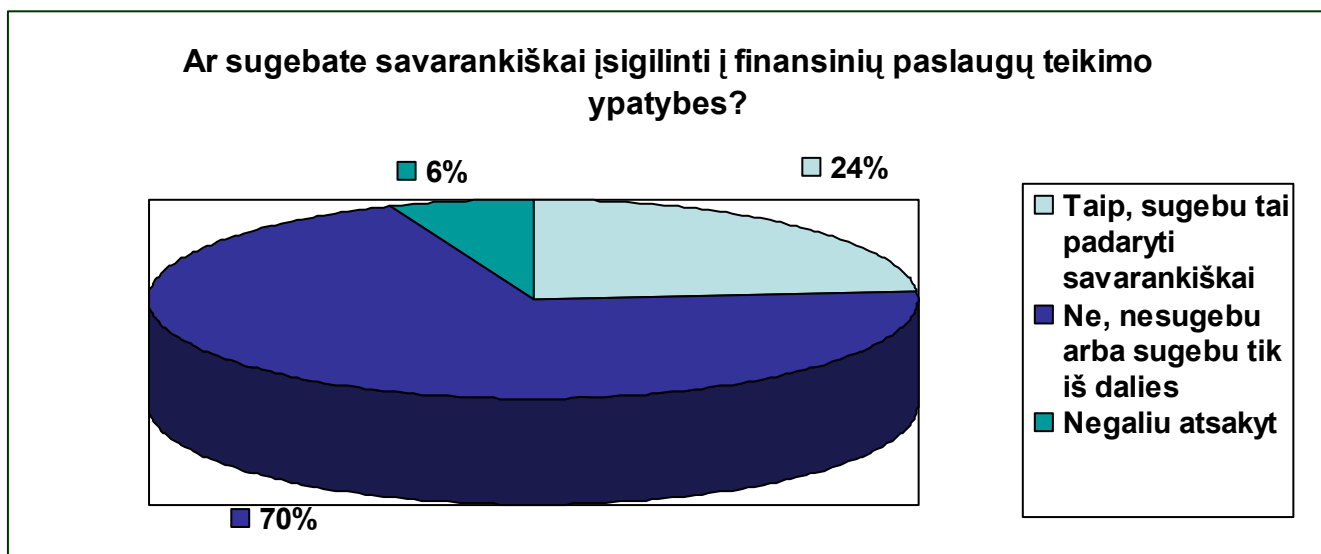
In this Master's examined the application of different methods of providing financial services consumers.

First define the same concept in financial services, identify their specific characteristics and species-specific, noting that financial institutions in the Republic of Lithuania Law on Article 3, which is an example of financial services, the necessary complement of insurance services. The following discusses the concept of the consumer, the legal protection of cells and further guarantees that the latter used by supplying it with financial services. It also highlights that the consumer may assert infringement of the rights not only in the courts, but also specifically from such services arising from disputes will establish a network of FIN-NET.

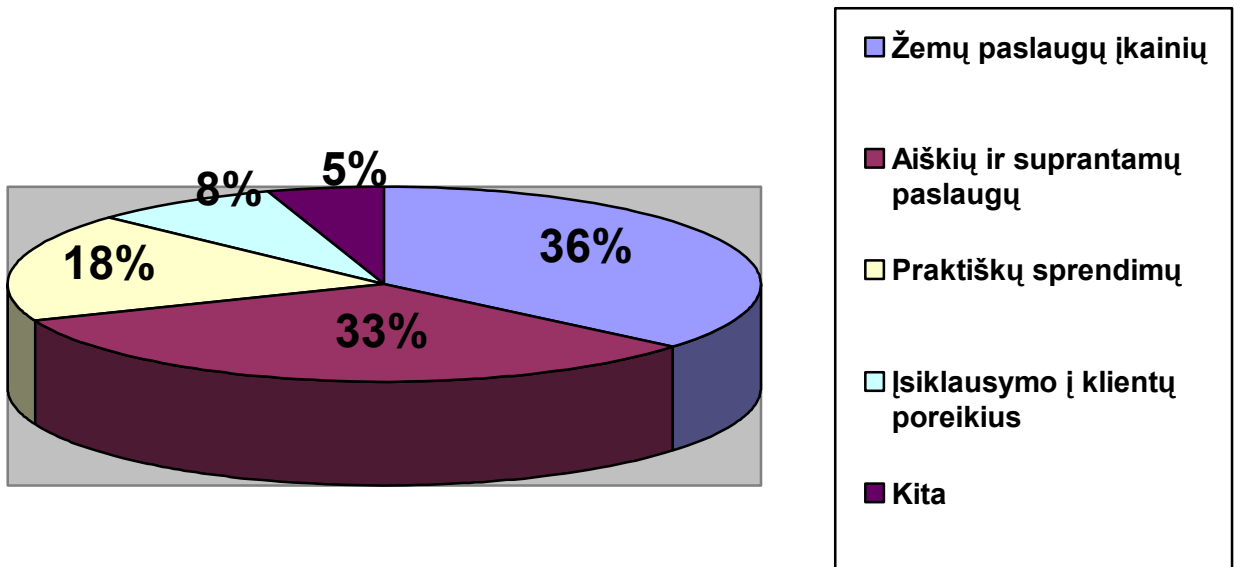
Financial services to consumers looking for features of the research, the author considers most relevant, interesting and characterizing financial services, that is: acceptance of deposits, credit (mortgage and consumer) and the provision of investment. With regard to the latter type of activities were discussed and financial intermediation services. In search of financial services for consumers features a rather extensive analysis of the services and activities of entities: We consider the specific requirements of the regulatory environment and status. In addition, concerns about these companies and the authorities who, focusing on the Bank of Lithuania and the Lithuanian Securities Commission.

Although not tested at all financial services, however, in applying the method of induction of some specific features can be adapted to the entire financial services sector. However, the latter thesis based on the subject of separate investigation.

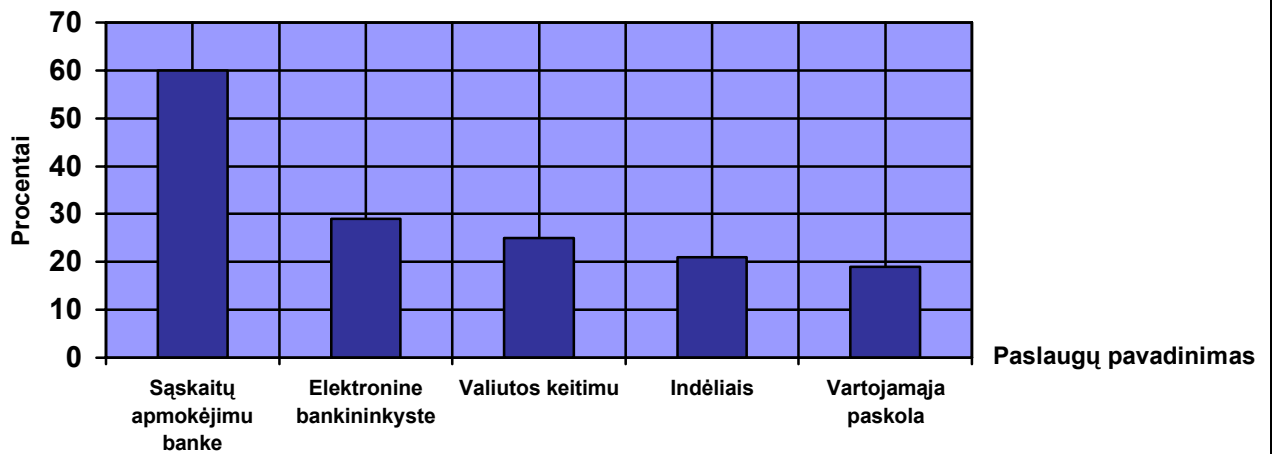
2009 m. sausio 21-31 d. UAB „Sprinter tyrimai“ banko „DnB Nord“ užsakymu atliko 1007 šalies gyventojų nuo 18 iki 75 metų amžiaus apklausą apie finansinių paslaugų teikimo ypatybes. Tyrimo metu nustatyta, kad daugiau nei pusė vartotojų tik iš dalies arba visiškai nesupranta kai kurių finansinių paslaugų. Be to, dauguma jų norėtų tikslesnės ir aiškesnės informacijos apie finansinius produktus, nes būtent žinių ir patirties stoka neleidžia pasinaudoti kai kuriomis finansų įstaigų siūlomomis paslaugomis. Tyrimo rezultatai pateikiami diagramose.

Ko labiausiai tikėtės iš finansinių paslaugų teikėjų?

Kokiomis finansinėmis paslaugomis per paskutinius 12 mėn. naudotės dažniausiai?

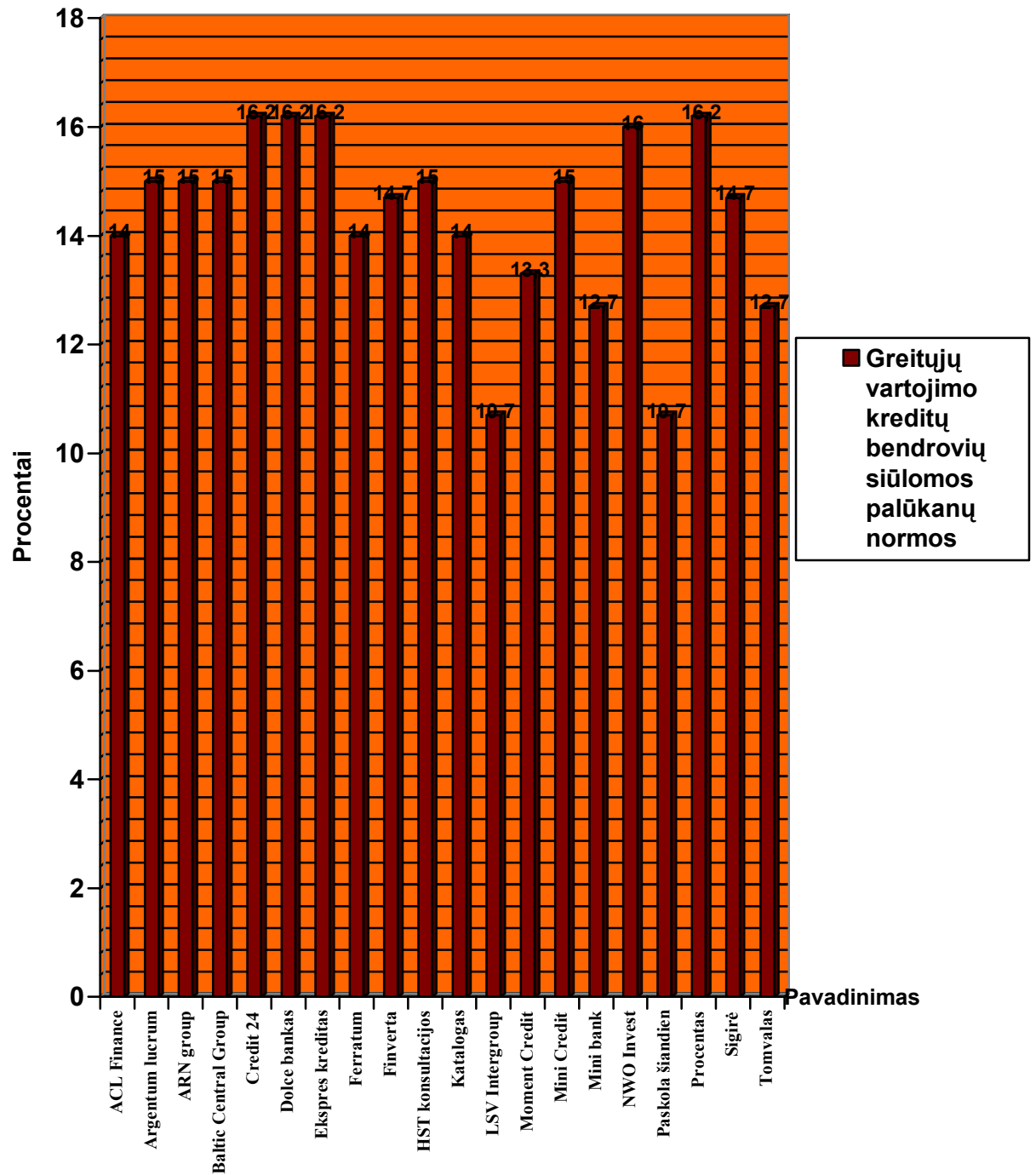

Lietuvoje nerenkama oficiali statistika kiek veikia greituosius vartojimo kreditus teikiančių bendrovių. Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos teigimu tokių kompanijų yra 18. Tačiau darbo autorei pavyko suskaičiuoti 25.

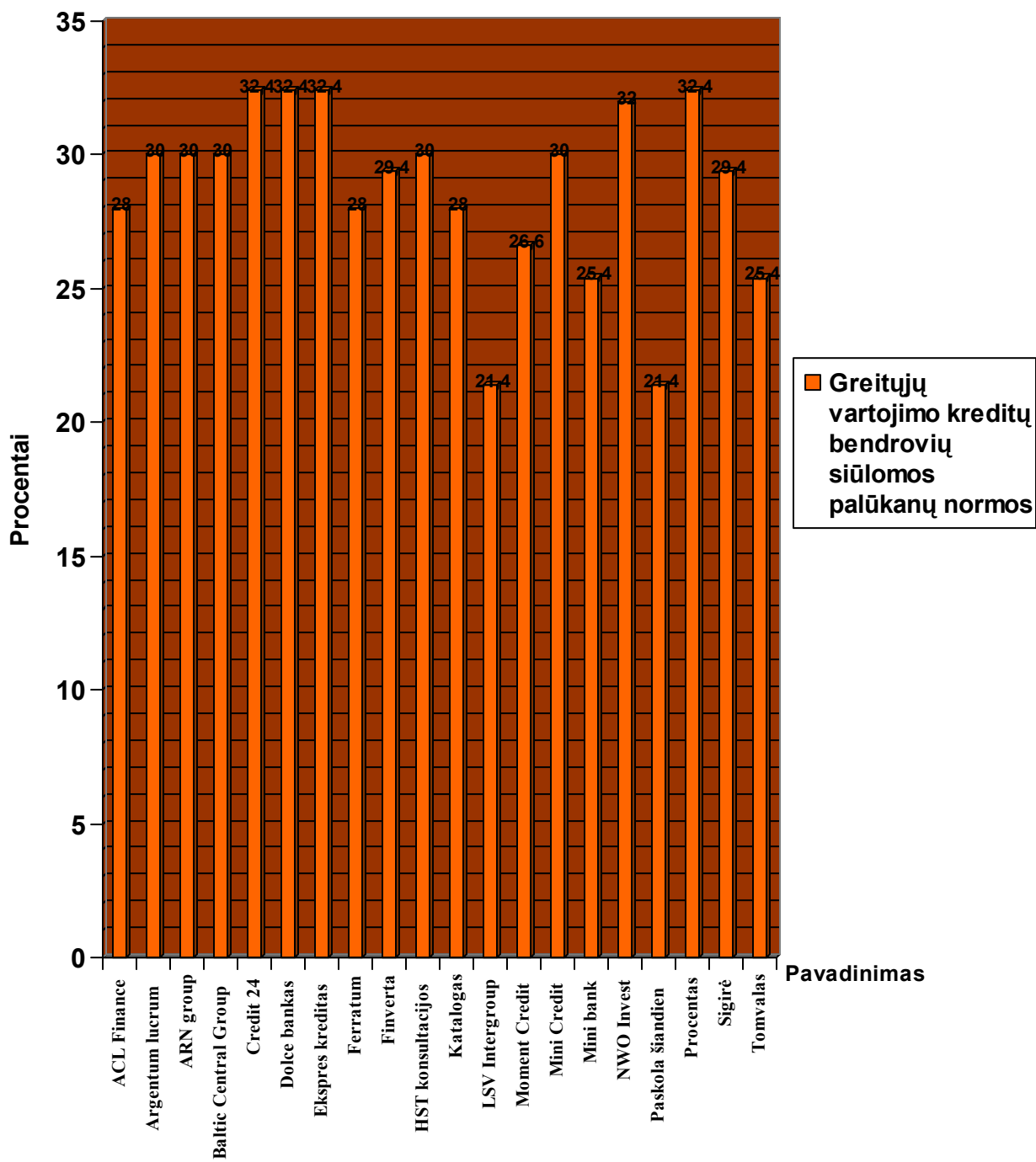
Diagramos sudarytos remiantis 2009 m. rugsėjo 12 d. greitųjų vartojimo kreditų bendrovių tinklapiuose (<https://www.mkreditai.lt/mkreditai/general> (UAB „ACL Finance“); <http://www.skubuskreditas.lt/kreditai/> (UAB „Argentum lucrum“); <http://www.paskoliukas.lt/kreditai/> (UAB „ARN group“); <http://www.mazaskreditas.lt/kreditai/> (UAB „Baltic Central Group“); <http://www.dolcebankas.lt/kreditai/> (UAB „Dolce bankas“); <https://www.credit24.lt/index.html> (UAB „MCB Finance“); <https://www.topcredit.lt/kreditai/> (UAB „Ekspres kreditas“); <https://www.ferratum.lt/Greita%20mini%20paskola> (UAB „Ferratum“); <http://www.paskolostau.lt/> (UAB „Finvesta“); <http://www.greitaskreditas.lt/> (UAB „HST komunikacijos“); <http://www.mikrokreditas.lt/kreditai/> (UAB „Katalogas“); <http://www.eurocredit.lt/kreditai-paskolos/> (UAB „LSV Intergroup“); <http://www.minibank.lt/pagrindinis.html> (UAB „Minibank“); <http://www.lengvaskreditas.lt/> (UAB „Minicredit“); <http://www.momentcredit.lt/kreditas/kreditas.jsp> (UAB „Moment credit“); <http://www.bigcredit.lt/> (UAB „NWO Invest“); <http://www.centobankas.lt/> (UAB „Paskola šiandien“); <http://www.procentas.lt/kreditai/> (UAB „Procentas“); <http://www.paskolosjums.lt/kreditai-paskolos/> (UAB „Sigrė“); <http://www.litaskitas.lt/Default.aspx> (UAB „Tomvalas“)) pateiktais įkainiais. Nepateikiami UAB „General Financing“, valdančios prekės ženklą „Kreditas 123“, UAB „SMS Credit“, UAB „AVSC Capital“ ir UAB „Aventus Capital“ siūlomų kreditų įkainiai, nes UAB „SMS Credit“ neteikia kreditų trumpesnių nei 30 dienų, UAB „AVSC Capital“ teikia tikslinius kreditus, kurių palūkanų norma priklauso nuo įsigyjamo daikto vertės, UAB „Aventus Capital“ nevykdo veiklos, o UAB „General Financing“ nenurodo galutinio paslaugų įkainio. Balti Investeeringute Grupi Pank AS filialo „Big bank“ siūlomų kreditų įkainiai nepateikiami, nes minėta įmonė turi banko licenciją.

Procentinės palūkanų normos apskaičiuotos autorės, nes greituosius vartojimo kreditus teikiančios bendrovės nurodo tik paskolos mokestį išreikštą litais.

15 dienų palūkanų norma imant 500 litų kreditą

Mėnesio palūkanų norma, kai imamas 500 litų kreditas 15 dienų

Mėtinė palūkanų norma, kai imamas 500 litų kreditas 15 dienų

